

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	s. 3
1.1. Problemstilling.....	s. 3
1.2. Fremgangsmåte.....	s. 4
1.3. Forklaringer.....	s. 4
2. Bronsealderen.....	s. 5
2.1. Bronsealderen i Trøndelag.....	s. 6
2.2 Bronsealderens religion.....	s. 7
3. Tolkingshistorikk.....	s. 9
3.1. Historiefortellende bilder.....	s. 9
3.2. Skriftspråk.....	s. 10
3.3. Religiøse helligdommer.....	s. 11
3.4. Gudekult.....	s. 13
3.5. Norrøn religion.....	s. 14
3.6. Fruktbarhetskult.....	s. 14
3.7. Solkult.....	s. 15
3.8. Dødekult / gravkult.....	s. 17
3.9. Landskap/landskapsanalyse.....	s. 18
3.10. Ritualisering av landskap.....	s. 20
3.11. Oppsummering.....	s. 23
4. Tolkingsproblematikk.....	s. 24
4.1. Datering.....	s. 26
5. Motivene.....	s. 26
5.1. Skålgroper.....	s. 26
5.2. Båter.....	s. 27
5.3. Fotsåler.....	s. 31
5.4. Kombinasjonen fotsåler og båter.....	s. 36
5.5. Kombinasjonen solsymboler og båter.....	s. 36
5.6. Spiraler og skiver.....	s. 37
5.7. Menneskefigurer.....	s. 38
5.8. Hender.....	s. 39
5.9. Hester.....	s. 40

6. Selbu.....	s. 41
6.1. Ristningslokalitetene.....	s. 42
6.2. Kommentar og tolkning.....	s. 43
6.3. Oppsummering.....	s. 48
7. Klæbu.....	s. 50
7.1. Ristningslokalitetene.....	s. 50
7.2. Kommentar og tolkning.....	s. 51
8. Melhus.....	s. 51
8.1. Ristningslokalitetene.....	s. 52
8.2. Kommentar og tolkning.....	s. 52
8.3. Oppsummering.....	s. 56
9. Avslutning.....	s. 58
9.1. Ristningene – rent praktisk.....	s. 58
9.2. Samfunnet og ristningene.....	s. 61
9.3. Symbolikk.....	s. 63
9.4. Oppsummering.....	s. 64
10. Litteraturliste.....	s. 66

Vedlegg:

- 1: Ristningslokaliteter – Selbu
- 2: Ristningslokaliteter – Klæbu
- 3: Ristningslokaliteter – Melhus
- 4: Klassifikasjonstabeller

1. Innledning

Trøndelag og Midt-Norge er et område svært rikt på helleristninger, både veideristninger og jordbruksristninger/bronsealderristninger, men i særlig grad de sistnevnte. Det er blitt gjort mange forslag til tolkninger av hva de kan ha betydd og hva som var meningen med å lage dem, men i likhet med resten av det Skandinaviske ristningsmaterialet, som de i stor grad har motivmessige likheter med, finnes det fremdeles mange ubesvarte spørsmål.

Ut fra det man vet om livssituasjonen på den tiden og hvordan ulike forskere har tolket dem, har jeg prøvd å danne meg et bilde over ristningenes rolle, samt åpne for nye tanker omkring emnet.

Det er tre områder i Sør-Trøndelag jeg vil se nærmere på i denne oppgaven: Melhus, Klæbu og Selbu. Til sammen finnes det 46 kjente ristningsfelt her, fordelt over 14 lokaliteter. Disse ristningene hører til under fellesbetegnelsen jordbruksristninger, klassifisert ut fra motivene som skiller seg fra de såkalte veideristningene.

Jordbruksristninger og dens motiver ble tatt i bruk ved overgangen fra steinalder til bronsealder, da jordbruket ble etablert. I Norge regnes bronsealderen for å vare fra ca 1800/1500 til ca 500 f. Kr., og det er i denne perioden de fleste ristningene ble laget. Alle de tre ovennevnte områdene har hatt gode forhold for jordbruk, det vil si at de har nær tilgang til vann, ligger i solrike områder, og har dyrkbar jord.

Jeg kommer til å gå raskt igjennom en del om det vi vet om bronsealderen og dens religion, dette fordi jeg mener det er et viktig grunnlag til å forstå bildene i berget ut fra hva som foregikk i samfunnet på den tiden og hvordan menneskene da kan ha opplevd verden rundt seg. Deretter tar jeg for meg tolkningshistorikk og en gjennomgang av de vanligste motivene, før jeg går nærmere inn på de forskjellige områdene og lokaliteter. Jeg vil i stor grad benytte meg av allerede innsamlede opplysninger, publisert i *Trøndelags Jordbruksristninger* (Marstrander/Sognes 1999). Jeg har tatt for meg et utvalg forfattere og deres tolkninger og tankegang, og ikke gått gjennom alt som finnes av helleristningsmateriale innen litteraturen. Dette fordi jeg ikke har hatt anledning til en så dyp studie i løpet av denne masteroppgaven. Jeg har likevel prøvd å få med en bredde av feltets tolkningsmateriale.

1.1. Problemstilling

Oppgaven er i hovedsak en analyse av ristningene ved Selbu, Klæbu og Melhus.

Problemstillingen er å finne ut hvilke motiver som finnes, og om de passer inn i de rammene som allerede finnes når det gjelder bronsealderristninger. Spørsmålet er om motivene skiller

seg fra bronsealderristninger i nærliggende områder (bl.a. Stjørdal), men også fra resten av bronsealderristningene i Norden. Kan tolkninger av svenske og danske ristninger passe med motivene vi finner i for eksempel Selbu og Melhus, eller må vi tolke hver enkelt ristningsfelt ut fra kontekst og beliggenhet? Jeg vil med andre ord se på materialet som finnes på et relativt avgrenset geografisk område, men der de fleste vanligste motiv fra bronsealderristninger forekommer. Selv om enkelte av motivene som er omtalt i en del tolkninger ikke finnes i dette området, er likevel de fleste motivene de samme som man finner rundt om i hele Norden i bronsealderen. Dette er særlig båtmotiver, fotsåler, skålgroper og sirkler/spiraler, som i stor grad representerer gjengangerne blant bronsealderristningenes motiver. For å få til dette har jeg sett på litteratur som omhandler helleristninger, og bronsealderristninger spesielt. Jeg har sett på utviklingen av kunnskap og tolkninger rundt ristningene for å få et bredest mulig grunnlag for egen forståelse, og deretter brukt de ulike tolkninger og standpunkt som bakgrunn til å danne mine egne tanker rundt motivene og deres plassering.

1.2. Fremgangsmåte

Min fremgangsmåte har hovedsakelig vært å lese litteratur som omhandler bergkunst, tolkningsproblematikk og arkeologi, og brukt dette som grunnlag for sammenligning, samt for å tolke videre på egen hånd. Jeg vil kritisk vurdere de tolkninger som i dag blir ansett som aksepterte tolkninger, og se om disse kan passe inn i rammen rundt de lokalitetene jeg skriver om i oppgaven. Dersom de passer inn i denne rammen, gir det et solid grunnlag for tolkning av ristninger, siden det viser at det kan brukes en felles grunntolkning for alle ristninger uansett størrelse på felt og plassering. Dersom de ikke passer inn i denne rammen, vil det vise at ristninger kan ha ulik symbolikk ut fra konteksten rundt. De må da tolkes på lokalt grunnlag, og ikke automatisk tolkes ut fra allerede fremlagte tolkninger som særlig er blitt gjort av store og kjente lokaliteter. Selvsagt kan det være en basis som ligger til grunn for alle bronsealderristningene, for eksempel religion og overtro, men både betydningen og bruken av ristningene kan være forskjellig fra sted til sted og over tid. Jeg vil bruke ristningslokaliteten i Selbu, Melhus og Klæbu til sammenligning med andre lokaliteter både i Norge og Norden for å se om tolkningsgrunnlaget kan stemme overens. Jeg har også forsøkt å se om likheter i motivene kan vise til kontakter mellom Selbu, Melhus og Klæbu.

1.3. Forklaringer

Jeg kommer i denne teksten til å bruke termen jordbruksristninger når jeg snakker om helleristninger man regner for å ha blitt laget hovedsakelig i bronsealder. Disse blir også ofte

kalt for bronsealderristninger, men siden motivene ser ut til å ha blitt laget både i overgangen mellom steinalder og bronsealder, samt ut over jernalder, finner jeg det mest passende å bruke termen jordbruksristninger. Dette passer også best med motivforskjellen fra veideristningene, og som regnes for å vise til endringene jordbruket hadde å si for samfunnet og terrengbruk.

Begrepet bergkunst vil vise til alle former for avbildninger fra forhistorisk tid, inkludert hulemalerier, mens helleristninger hovedsakelig vil vise til rissing, sliping eller hugging av motiver i bergoverflater og stein. Bergkunst er et moderne begrep brukt som samlebegrep for all fortidig kunst og avbildninger på bergflater, stein eller i huler.

2. Bronsealderen

Bronsealderen blir sett på som en allmenn europeisk tidsepoke der bronse spilte en viktig rolle som råstoff for våpen, redskaper og smykker. Norden danner en regional kulturgruppe i denne perioden, og jordbruksristningene finnes over hele dette området.

Bronse er en legering mellom kopper og mer lettsmeltelige metaller. Tinn har vært mest brukt, men også andre metaller som bly, antimon og arsen. Verken kopper eller tinn er metaller som finnes overalt, og distribusjon krevde et utviklet handelsnettverk. Bronse har blitt funnet over hele Europa, og viser at dette nettverket både fantes og fungerte. Siden bronse kan smeltes om, og dermed brukes om igjen, er det ikke underlig at det var høyt verdsatt. I tillegg består den av komponenter man ikke så lett kunne få tak i, og det var derfor ikke alle som hadde ressurser til å skaffe seg metallet, noe som gjorde bronsegjenstander til statussymboler. Det kan også ha vært av betydning at bronsen kunne pusses blank og gyllen. Gull ble også brukt til smykker og andre helt spesielle gjenstander, men rent gull er for mykt til å kunne brukes praktisk på samme måte som bronse.

Flint og andre bergarter var fremdeles de vanligste råmaterialer til produksjon av redskaper. Bronse ble først og fremst brukt til statussymboler, ritualgjenstander og finere redskaper. Utforming og utseende på smykker forandret seg gjennom hele bronsealderen, og var også forskjellig alt etter om det var en mann eller en kvinne som bar dem. Det kan være verdt å merke seg likheten mellom de forskjellige bronseskiver og spiraldekorerte smykker, og spiralfigurene og skivefigurene som stadig forekommer på ristningsfeltene.

Kildegruppene til det vi vet om bronsealderen ligger i gravhauger og –røyser, i offerfunn og løsfunn, samt boplasser og helleristninger. De fleste av disse funnene er gjort i Danmark. Bronsealderfunn i Norge er veldig likt det Sør-Skandinaviske materialet, både når det gjelder funnomstendigheter, hvilke gjenstander som finnes, hvordan de er laget og

hvordan de ser ut. Det er kvantiteten som er forskjellig, for antall gjenstander funnet i Norge er mye mindre enn resten av Skandinavia. Likheten gjør det likevel tydelig at det har vært nær kontakt mellom områder i Norge og Sør-Skandinavia (Grønnesby 1998:23).

Fra steinalderens omstreifende jaktsamfunn ble man etter hvert bofaste, holdt tamdyr og dyrket jorda. Det må ha ført til store endringer innen samfunnet, selv om det skjedde over tid. Man mener Norge i større grad enn før ble en del av Europa, hovedsakelig på grunn av de vide handelsforbindelsene som ser ut til å ha eksistert da. Dette baseres blant annet på funn av bronsegjenstander i Norge, som må ha blitt importert siden man på den tiden ikke hadde tilgang til råstoffene for å lage bronse her til lands, samt funn av norske klebersteinsformer til å støpe bronse i som er blitt funnet i Danmark.

Mot slutten av bronsealderen, rundt 500 f. Kristus, skrumpet tilførselen av bronse til Danmark inn til nesten ingenting. Man vet ikke sikkert hvorfor dette skjedde, men det er en mulighet at de folkeslag man hadde handlet med tidligere hadde blitt mer interessert i å drive handel med andre, for eksempel med middelhavslandene. Samtidig dukket jernet opp, og man lærte seg å fremstille det. Dette var det første metall som kunne fremstilles i slike mengder at det kunne erstatte flinten. Dermed hadde man også muligheter for å lage en lang rekke nye redskaper, som kunne forbedre særlig redskaper slik at de hadde større holdbarhet og bedre funksjon. Den andre store fordelen var at man ikke trengte å importere jern fra utlandet, råstoffet fantes nesten overalt, man måtte bare vite hvordan man skulle behandle det. Dette la grunnlaget for en ny alder, jernalderen.

2.1. Bronsealderen i Trøndelag

Det finnes en god del gravrøyser i Trøndelag som antas å høre til bronsealderen. Disse ligger vanligvis på bergknauser med god utsikt, særlig til sjøen. Plasseringen kan være grunn til at såpass få bronsealdergraver er utgravd i forhold til jernalderens, siden jernalderens graver ofte ligger slik til at de er i konflikt med dagens jordbruk og derfor blir prioritert utgravd for å berge materialet, mens bronsealdergravene i større grad får ligge i fred. Bronsealdergraver er kjent blant annet fra Todnes og Holan i Sparbu, samt fra Røkke på Skatval (alle Nord-Trøndelag) (Grønnesby 1998:21). Ofte er det flere graver i en røys, gjerne både branngraver og skjelettgraver.

Det er registrert 30 depotfunn med bronsegjenstander fra Trøndelag, og materialet i disse sammenfaller med depotfunn fra resten av Sør-Skandinavia, både i utvalg av materiale så vel som overgangen fra mannsgjenstander som dominerende i eldre bronsealder til kvinnegjenstander i yngre bronsealder (Grønnesby 1998:21).

Det er få spor etter hus fra bronsealderen i Trøndelag, men noen har dukket opp de senere årene etter at flateavdekkningsteknikken er blitt tatt i bruk i større grad. Sognnes mener ristningene fra bronsealderen representerer en bofast befolkning ut fra ristningslokalitetens plassering i forhold til hverandre (Sognnes 1999:29). Ut fra dette antas den første bofaste befolkning i Trøndelag å ha holdt til i Stjørdal og Steinkjerdistriktet. Sognnes mener også at ristningene fungerte som en ritualisering av landskapet, det vil si at landskapet spilte en viktig rolle i konkurransen om territoriene mellom to befolkningsgrupper, en jeger/sankerbefolkning og en bofast jordbruksbefolkning. Stressituasjonen mellom de to befolkningsgruppene ble utløst gjennom bruk av landskapet og ritualisering av dette gjennom markering av spesielle steder.

Undersøkelser av bosetningsmønsteret i Stjørdal viser tilknytning mellom ristningslokaliteter og beboelse. Det ser ut til at Stjørdal har vært bebodd kontinuerlig fra sen Neolitisk tid til Romersk tid, og de store helleristningsfeltene som finnes her viser at området har vært brukt over lang tid. Forskjeller i båtfigurene som finnes i området viser til ulike tidsperioder ut fra hvilken båttype som var vanlig da ristningen ble laget (Sognnes 2007:165). Stjørdal ser ut til å ha vært et knutepunkt, med forgreninger både langs kysten og innover mot innlandet. Ristningslokaliteter er blitt funnet spredt både rundt Stjørdal, nordover mot Steinkjer (hvor det også finnes en del større lokaliteter), oppover mot Selbu og Klæbu, samt sørøstover og opp gjennom Gauldalen.

2.2. Bronsealderens religion

Man kan si at bronsealderen var en overgangstid, der man fra å leve et nomadisk liv basert på jakt og fangst etter hvert ble bofaste, begynte å holde husdyr og å dyrke jorda. Selv om dette skjedde gradvis må det ha ført til store forandringer i menneskenes oppfatninger både av seg selv og verden rundt seg.

Arkeologiske funn fra perioden viser at religion og ritualer blir en viktig del av menneskenes liv, og dette kan ha fungert som konfliktløser i en tid med mange nye impulser (Mandt/Lødøen 2005:148). Det virker sannsynlig ut fra mengdene funn som er gjort av spesielle bronsegjenstander som tydeligvis ikke har vært brukt som redskaper med praktisk betydning, men heller av statusmessige eller rituelle betydninger. Det tyder også på en klar hierarkisk inndeling av samfunnet, med statuspersoner som organiserte den rituelle sfæren og rike og mektige høvdinge. Muligens kunne disse være en og samme person, det vi si et samfunn ledet av en prest eller sjaman, men det kunne også være et presteskap som i posisjon enten stod over, ved siden av eller under en høvding. Fokuset på ritualer både i ristninger,

gjenstander, offer og graver, viser at religion og tro må ha spilt en viktig rolle for menneskene i bronsealderen.

Det er blitt sagt at menneskets behov for å markere seg øker med graden av stress og uro i samfunnet. Det kan være med på å forklare hvorfor nettopp bronsealderen var en tid med mange markeringer i landskapet som vi kan finne ennå i dag. Blant annet kan nevnes de store gravhaugene, ristningene samt offerfunn av bronse- og andre gjenstander. Overgangen til jordbruk kan ha ført til mange stressелеmenter i hverdagen til bronsealdermennesket, selv om de i seg selv ikke var av negativ art. Det at samfunnet endrer seg vil skape en form for underliggende stress hvor de kjente forhold forsvinner og nye sosiale situasjoner og konsekvenser dukker opp. For det første var det overgangen fra å flytte rundt med årstidene; nå ble man mer eller mindre bofast. Man ville med dette få en sterk følelse av tilhørighet til ett bestemt sted, og dette krevde en form for eiendomsoppdeling og etablering av lover og regler for hvordan man skulle forholde seg til sitt eget og andres krav på landområder. I tillegg til dette, eller kanskje i stor grad på grunn av dette, var samfunnet i endring også når det gjaldt status og klassesdeling. Vi får et klart skille mellom høy og lav status, der bronse og andre verdigjenstander stod i fokus. Alt dette skjedde selvfølgelig ikke over natten, men likevel ville det være et samfunn i endring, og hvor stressfaktorer som makt, status, eiendom og rikdom ble stadig viktigere temaer (Mandt 2004:226). Utover i bronsealder kan ristningene også være resultatet av en utbredt religiøs tro, benyttet av ledende personer i samfunnet for å opprettholde orden og overtak på resten av samfunnets medlemmer (Mandt 2004:227). Ritualer og tro var slik et middel for å samle samfunnet og gjennom tydelige påminnelser i landskapet illustrere et fellesskap med religiøs forankring. Fellesskapstanken er også et av grunnmotivene Geir Grønnesby legger i ristningsbildene, og da særlig i båt-motivet (Grønnesby 1998:134). Den viten man hadde om at det fantes andre mennesker og kulturer utenfor det man kjente til kan også ha vært utslagsgivende for behovet for en mer markert religion, ikonografi og kultiske elementer, for nettopp å skape et markert skille mellom det kjente og ”de andre”.

Ser man på gravskikk og gravgods skjedde det store forandringer i bronsealderens begynnelse. Gravgods indikerer at enkelte personer ble viet stor oppmerksomhet i forhold til andre, noe som viser en hierarkisk inndeling av samfunnet. Samtidig dukker helleristninger opp som en sterk figurativ markering, i motsetning til tidligere ikke-figurativ kunst. Kaul mener endringen i bruken av bildekunst kan avspeile tilsvarende endringer i religiøse forestillinger (Kaul 2005:75).

Helleristninger har i en del tilfeller blitt tolket som avbildninger av ritualer. Prosesjonen på Leirfall-feltet (Stjørdal), mennesker med lur på Kalleby og mennesker med solskiver på stativ i Bohuslän er bare noen eksempler (Kaul 2005). I tillegg til gravgods og depoter gir dette inntrykk av at religion og ritualer spilte en viktig rolle i samfunnet.

Sirkler og groper har inspirert mange til å mene at soltilbedelse var en viktig del av bronsealderens religion. Flemming Kaul ser solsymboler og båter som en illustrasjon på solens gang over himmelen, og sammenligner helleristningsmotiver med motiver på rakekniver fra bronsealderen (Kaul 2004). Han ser på skipet som solens farkost over himmelen, en tolkning som mange andre også har (Kaul 2004, 2005; Broby-Johansen 1967; Gelling/Davidson 1969). Soltilbedelsen blir gjerne sett i forbindelse med fruktbarhet, siden solen spiller en viktig rolle for jordbruk.

3. Tolkningshistorikk

Bergkunst har blitt tillagt ulike tolkninger siden den ble satt på agendaen rundt 1800-tallet. Tolkningene har, i likhet med arkeologi generelt, vært preget av strømninger i tiden, og har utviklet seg i tråd med et stadig bredere arkeologisk kunnskapsgrunnlag når det gjelder samfunnsforhold i forhistorisk tid. Jeg vil her gå igjennom de viktigste teoriene som har blitt tilknyttet bronsealderristningene, samt en kommentar til hvordan tolkningene står i dag.

3.1. Historiefortellende bilder

Den første halvdel av 1800-tallet rådet en oppfatning om at helleristningene ganske enkelt var avbildninger av noe som hadde skjedd, en slags historiske billedokumenter. Christie mente bildene illustrerte viktige sjøslag og andre handlinger fra vikingtiden (Sognnes 2007:16). En annen talsmann for denne historiske dokumentteorien var prost A. E. Holmberg, som, selv om han mente at en trolig ikke kunne sette bildene i sammenheng med noen kjente historiske hendelser, kunne fortelle hele dramaer ut fra helleristningene om ilandstigninger, seier og nederlag i krig, jakt og kjærlighet. På slutten av 1800-tallet stod denne teorien fortsatt ganske sterkt, selv om enkelte uttrykte tvil om at man noensinne skulle kunne finne nøkkelen til hva de som laget helleristningene egentlig ville uttrykke med dem (Holmberg 1848).

Holmberg foretok en gransking av helleristingene i Skandinavia i sin *Skandinaviens hällristningar, Arkeologisk avhandling*. Han gikk nøye til verks for å forsøke å både fastsette tidspunktet de ble laget, så vel som å tolke dem. Likevel drar han konklusjoner som gjør at

han fastsetter ristningenes alder en gang mellom år 500 og 900 e.Kr. (Holmberg 1848:21). Dette hovedsakelig ut fra at han var overbevist om at helleristningsfolket måtte ha hatt kjennskap til jernet, trolig fordi han mente ristningene måtte ha vært laget av metallredskaper, og bronzen ville være for verdifull og for myk til at man ville ha brukt den på ristningene. Han nevner Kiviksgraven og dens inngraverte heller, en grav som er tydelig fra bronsealder og fullstendig uten jern, men avviser den som et unntak fra regelen og lar det være med det (Holmberg 1848:15). Han mener, i likhet med Liljegren, at ristningene er avbildninger av historiske hendelser, men mener vi ikke vil kunne sette dem i forbindelse med kjente historiske hendelser. Det er heller lokale historier og eventyr som stedets mennesker selv har vært med på som er avbildet; småhøvdingers reiser, seiere og handlinger. Også han drar likheter med den meksikanske tegnskriften og mener helleristningene ligger et sted midt mellom bildeskrift og ren avbildning av historie. Dette på grunn av motivene plassering i forhold til hverandre, som han mener bidrar til hvordan man skal tolke ristningene (Holmberg 1948:28). Han er likevel sterkt kritisk til Liljegrens overbevisning om at helleristninger og runer praktisk talt var det samme, og formaner andre til ikke å dra slike raske beslutninger uten relevant bevisgrunnlag. Holmberg drar også inn symbolisme, men mener man må være forsiktig i bruken av symbolisme i tolkningen av ristningene, siden man ikke kan bevise slike symbolske påstander. Han drar konklusjonen at dersom mannskapsstrekene til båtene avbilder faktiske mennesker, så kan ikke skipene være virkelige skip, siden han ikke regnet det for mulig at menneskene på den tiden hadde kunnskapen eller redskaper til å lage så store skip. Holmberg drar en del riktige, og viktige konklusjoner. Først og fremst maner han til forsiktighet i å tolke ristningene for langt. Videre er han svært systematisk i sine vurderinger og bruker falsifiseringsmetoden for å nærme seg de mulighetene som kan være riktige.

I dag er denne teorien lite anvendt. Man mener i stor grad at motivene har en symbolikk ut over det rent billedmessige, og at de er knyttet til magi og/eller religion. Økt kunnskap om bronsealderen ut fra arkeologiske utgravninger har gitt et videre bilde av samfunnet der ritualer og tro ser ut til å ha spilt en viktig rolle.

3.2. Skriftspråk

J. P. Liljegren skrev flere bøker på begynnelsen av 1800-tallet som omhandlet kulturminner og arkeologiske funn i Skandinavia. Han interesserte seg for runer, og mente helleristninger kunne være en form for disse, bare enklere. Han mente videre de kunne plasseres et sted mellom de egyptiske hieroglyfer og den meksikanske tegnskriften i kompleksitet, og at plasseringen av de forskjellige motivene i forhold til hverandre tydet på at det var en form for

tegnskrift. Han mente de større feltene var nedtegnelser om eventyr man ville bevare for ettertiden; reiser, slag og andre fortellinger. (Liljegren/Brunius 1817).

Også Åke Ohlmarks er innom skriftspråkteorien, og antyder muligheten for likheter mellom geometriske ristninger og kvistruner, samt grammatiske systemer ut fra kombinasjoner av ristninger (Ohlmarks 1966:14-15). Senere beskriver han skipsfigurene ved å vise til hvordan båtene må være bygget i virkeligheten, og mente de i utgangspunktet viste til skip som var blitt borte på havet – det vil si som en slags minneplankett over de døde. Etter som stadig flere skip forsvant over tidens løp ble det vanskelig å skille dem fra hverandre, og her mener Ohlmarks grunnlaget for skriftspråket ligger – ved å skrive navn på de som skulle minnes ville man vite akkurat hvem det var. Bilderebuser viste dermed til navn på høvdinger, navn som vanligvis var sammensatt av ord som viste til diverse kvaliteter, som Theodorik av thjóð ”folk” og ríkr ”mektig”. Dette navnet mener Ohlmarks å finne igjen på flere helleristningsfelt, blant annet på Vitlyckefeltet i Tanum. Videre mener han å kunne lese navn på flere guddommer, særlig fra norrøn mytologi, men dette er hovedsakelig basert på deres handlinger i mytologien som blir gjengitt på ristningsfeltene (Ohlmarks 1979).

Barry Fell trekker linjer mellom tidlige skriftspråk fra Afrika, Amerika og Europa, og mener å kunne lese ord ut fra plasseringen av særlig skålgroper og ringfigurer. Han legger stor vekt på Tifinag, en spesiell måte å skrive på som er brukt av Tuaregene i Nord-Afrika. Ved å trekke ut enkeltbokstaver fra ristningene og ved å se på figurene de står sammen med, kan han sette sammen ord som i stor grad viser til figurenes handlinger (Fell 1982).

Chr. Tilley mener også at man kan lese historier ut fra ristningene, men ikke bokstav for bokstav: Det er sammensetningen av symboler som til sammen utgjør en fortelling. De større feltene kan ha vært samlingspunkter for prosesser eller rituelle seremonier, der ristningene viste til seremoniene som ble utført, eller til meningen bak dem (Tilley 2000).

I dag ser man på ristningene som symbolsk ladete figurer, men ikke som et eget skriftspråk. Kombinasjoner av motiver som går igjen kan se ut til å ha egne betydninger, og det kan bety at det finnes en viss form for grammatikk der to motiver med hver sin mening får en ny mening ved å kombineres.

3.3. Religiøse helligdommer

Arnold van Gennep var tidlig ute med sammenlignende studier av ritualer og religion i sin bok *Rites de Passage* (van Gennep 1909). Han satte fokus på hvor viktig rolle disse spilte i et samfunn, og selv om han ikke direkte tok for seg helleristninger i sitt arbeid, nevner han at bilder kan fungere som helligdommer, og at territorialgrenser kan markeres i form av

eksempelvis hellige steder eller naturformasjoner, eller andre markeringer (van Gennep 1909:29,139). Helleristningenes rolle som noe magisk, hellig og viktig for bronsealdermenneskene, som vi også deler i dag, faller dermed godt inn i hans refleksjoner over samfunnets ritualer og tro. Van Genneps etnologiske studier har spilt en viktig rolle for utviklingen av sammenlignende studier, samt fokus på at arkeologien må se videre enn bare de enkelte gjenstander.

A.W. Brøgger avviser i sin bok *Det norske folk i oldtiden* teorien om at hver ny tidsalder i Norden - som steinalder, bronsealder eller jernalder – har oppstått som resultat av at en ny folkestamme har innvandret (Brøgger 1925:15). Han tar her et oppgjør med de inntil da rådende teoriene om at enhver teknologisk utvikling eller materiell ulikhet er resultat av folkevandring eller rasemotsetning. Han setter heller fokus på hvordan menneskene måtte ha utnyttet naturen og naturressursene rundt seg, samtidig som han understreker de svært forskjellige forholdene som finnes i Norge, og at dette må kunne merkes i det arkeologiske materialet (Brøgger 1925:18). Når det gjelder skrifter og bilder, mener han likevel at runene ikke kan være et ordentlig skriftspråk, men heller et middel for å utføre magiske handlinger (Brøgger 1925:72). Han bruker eksempelet fra Sporanaset ved Totakvatn, hvor en båtfigur med 15 mannskapsstreker er avbildet, til å vise at bildene ikke viser faktiske håndgripelige ting, men heller er symbolske figurer ”hentet fra helleristernes magi” (Brøgger 1925:88). Dette begrunner han ut fra plasseringen av ristningen, som, selv om den ligger ved et vann, befinner seg til fjells, 680 m.o.h., og hvor utenkelig det ville vært å ha et så stort skip i dette området.

Mircea Eliade har lagt et grunnlag for forståelse av religion og menneskenes opplevelse av verden og det hellige rundt seg i sin bok *Det hellige og det profane* (Eliade 1994). Han går dypt inn i vårt forhold til verden rundt oss og det hellige. Særlig relevant for helleristningsforskning er hans analyse av det hellige rom, og plasseringen av dette. Et slikt hellig rom eller sted vil fungere som et fast punkt i verden, en *axis mundis* som vår verden dreier seg om. Det hellige stedet/rommet kan oppdages på forskjellige måter, enten ved spesiell utforming (særlig naturformasjoner som fjell, spesielle trær eller steiner), ved at et tegn blir gitt fra gudene (i drøm/trance, ved et under etc) eller ved at stedet blir innviet ved hjelp av handlinger av menneskene selv (Eliade 1994:kapII). Det er med andre ord flere måter et sted kan bli utpekt som hellig, men det har aldri en tilfeldig plassering, og det vil alltid være ett eller flere kriterier for valg av sted.

Det er i dag vanlig å tillegge ristningene magiske eller symbolske egenskaper. Muligheten for at de kan være direkte brukt i ritualer, som et forsterkende element eller for å

bli ladet med magisk kraft, er en viktig teori også i dag. Plassering i terrenget er også kommet sterkt i fokus, noe jeg kommer nærmere inn på under tittelen ”landskapsanalyse”.

Selburistningene er i så måte veldig interessante, ut fra sin plassering i vannkanten og til dels under vann.

3.4. Gudekult

Oscar Almgren innførte begrepet ”kult” i diskusjonen i sin bok *Hällristningar och kultbruk* (Almgren 1926-1927). Han mente ristningene var historisk dokumentasjon av kultfester, ritualer og som forsterker for rituell magi. Ristningslokalitetene ble dermed oppfattet som gudekultplasser. Han kommenterer blant annet fraværet av årer, og mener årene enten har vært så selvsagt i komposisjonen at risterne ikke har tatt seg bryet med å tegne dem inn, eller at skipene slett ikke har vært sjøsatt i det hele tatt. I denne forbindelse nevner han ristninger som avbilder skip dradd av hester eller menn, eksempelvis fra Stora Backa-ristningen i Brastads socken i Bohuslän. Han kommer også senere i boken inn på prosesjoner med båter på land både i Tyskland, Belgia og Frankrike, sett som opprinnelsen bak dagens karnevalsfeiring, samt avbildninger av båter med hjul, særlig fra egyptisk kultur. Slike skikker kunne han ennå finne flere steder i Europa, eksempelvis Tyskland, Belgia og Frankrike. Bertil Almgren omtaler vognmotivene som kultvogner (Almgren 1962). Han mener mangelen på attributter gjør at man ikke kan knytte vognene til en bestemt guddom, men at vognene kunne anses som anikoniske gudesymboler i seg selv. Han mente at vognene trolig var konkretiserte og fungerte som transportmiddel i ritualer eller som offergaver i mindre format. Han mente også at fotsåler kunne vise til en guddoms tilstedeværelse, og at bare og skokledde føtter viste forskjell i kjønn på gudene som var avbildet. Han viste til Buddhistisk religion der Buddha selv ofte ikke er avbildet, men representert ved fotsåler og hjul, og under reise var det bare transportmiddelet som ble avbildet.

I dag snakker vi gjerne om at enkelte ristninger, som fotsålene eller enkelte menneskefigurer, kan være avbildninger av guder. Man har likevel større fokus på bakgrunnen til at guder eventuelt er avbildet enn selve avbildningen – det vil si ønsket om fruktbarhet eller soltilbedelse med et grunnleggende ønske om å blidgjøre guddommer for å få noe igjen. Hovedsakelig kan dette begrunnes ut fra motivene som ikke ser ut til å vise til en bestemt guddom, men som heller ser ut til å vise til situasjoner, mytologi eller symboler (for eksempel båtfigurer, båter i kombinasjon med andre motiver, hester, fotsåler og ringer og sirkler).

3.5. Norrøn religion

Just Bing legger i sin bok *Fra Trolldom til Gudetro* stor fokus på vikingtidens religion når han tolker helleristningene (Bing 1937). Han ser på den norrøne religionen som en videreføring av religionen til bronsealdermenneskene, og finner sammenhengen i ristningene. Han mener ristningene avbilder guder og fortellinger knyttet til religion og tro. Denne tolkningen kan man i stor grad anse som fanget av tiden. De nasjonalistiske strømninger var sterke, og særlig den tyske propaganda om vikinger og et germansk folk i et gyllent lys var med på å farge samtiden.

Gelling og Davidson sammenligninger ristningene med egyptisk og gresk religion, samt med norrøn religion (Gelling/Davidson 1969). De mener det er mulig at den norrøne mytologi kan være en videreføring av bronsealderens tro og religion, men tilføyer at det er basert på generell sannsynlighet og understreker at det ikke finnes noe bevisgrunnlag for denne teorien. Også Ohlmarks legger norrøn religion og mytologi til grunn for sin tolkning av ristningene. Han mener figurene viser guder og deres handlinger fra den norrøne mytologien. (Ohlmarks 1979).

En mulig sammenheng mellom vikingtidens religion og bronsealderens religion er ikke diskutert videre i den senere tid, og man ser ut til å anse den som passé i dag. Jeg mener man nok kan finne tilsynelatende forenlige handlinger og motiver mellom den norrøne religion og bronsealderistningene, men slike fellestrekk kan man i stor grad finne mellom de fleste religioner rundt om i verden. Selv om en del motiver kan se ut til å passe inn i den norrøne trosutøvelse, som solsymboler (blot midtvinter og midtsommers), skip (slag og reiser i mytologiens verden) og fotsåler (helsko for å ta den døde til Hel), så er det vanskelig å tro at selve historien bak eller mytologien kan ha vært identisk. Til det vil det ha vært for lang tid og for store forandringer; religion og samfunn er jo noe som er i konstant forandring, og blir påvirket av både indre utvikling så vel som impulser utenfra. De store endringer med jernets oppdagelse, handel, utfart og samfunnsutvikling mener jeg også må ha endret den mytologiske verdenen. Dermed står man igjen med de samme fellestrekk man kan finne over hele verden – lys og mørke/godt og ondt – hvor det ”gode” forbindes med fruktbarhet og sol.

3.6. Fruktbarhetskult

Tolkningen som innebar fruktbarhet ble tidlig lansert, blant annet av Almgren (1926-1927). Marstrander (1963) mener ristningenes plassering ved gode jordbruksområder er med på å underbygge teorien. Han mener ristningene ble brukt for å fremme fruktbarheten til både mennesker, dyr og planter (Sognnes 2007:124).

Broby-Johansen kommer i 1967 med en sammenlignende kulturstudie av ristningene, og trekker likheter med fruktbarhetsritualer kjent fra andre steder i verden. Særlig båtene med solsymboler blir omtalt, og han tolker disse som båter eller båtvogner brukt i fruktbarhetsritualer. Broby-Johansen sammenligner ristningene av båter med feiringen av fastelavn, i likhet med Oscar Almgren (Almgren 1926-1927). Fastelavn, det vil si kvelden før fasten, er en tradisjon som satt så sterkt at den kristne kirke måtte innlemme den i sin egen religion, på lik linje med julaften og andre opprinnelig hedenske feiringer som er blitt innlemmet som kristne feiringer. Under fastelavnsfeiringen, eller carneval, ble det trukket båter over land, det ble sunget, danset og feiret, og det hele hadde som grunnlag en sterk fruktbarhetstilbedelse. Skipet satt i forbindelse med solen og dens gang over himmelen, samtidig som det var forbundet med vann, gir en logisk slutning som sier at dersom skipet blir trukket over land, vil det bringe både sol og vann til jordene, og kombinert med skipets egen magiske kraft vil det sikre en fruktbar høst. (Broby-Johansen 1967:104-108).

Fruktbarhet er kanskje den tolkningen som står sterkest i dag, kanskje fordi denne tolkningen kan ta så mange forskjellige veier. For det første har man mange eksempler fra kjente urbefolkninger som har hatt sterk fokus på fruktbarhetsmagi; det å føde barn har vært sett på som både magisk og et resultat av fruktbarhet og styrke, men også gode avlinger er knyttet til fruktbarhet og guders godvilje. Det finnes også ulike motiver eller symboler som kan knyttes til fruktbarhetskulter, alt fra vogner og skip, trær og sverd, til ulike dyr, solen og kvinnelige gudinner eller attributter. De enkelte kulturer har ofte en mytologisk fortelling som danner bakgrunn for symbolikken som hver enkelt gjenstand eller motiv er ladet med.

3.7. Solkult

Fruktbarhetskult og solkult står på mange måter nær hverandre når det gjelder tolkning. Soltilbedernes ønsker er i stor grad basert på fruktbarhet – ut fra solens livgivende stråler og kraft. I tillegg ligger styrke og kraft som et sterkt element i tolkningen, og kan vise til et hierarkisk oppbygd samfunn. Solkult-teorien har ofte stor fokus på solvognen og solskipet, og solens gang over himmelen. Th. Petersen mente tidlig at ristningene viste til abstrakte tanker på det religiøse plan. Han trekker frem det store antall ringer og spiraler, og mener disse forestiller solen. Videre mener han ristningene er til både for de levende og de døde, men at solkulten er det dominerende (Sognnes 2007:79-94).

Figur 1: Solvognen fra Trundholm, Odsherred, Danmark.
www.natmus.dk/.../html/solkult_og_solvogn.htm

Broby-Johansen er tilhenger av solvogn-teorien, der solen i form av en skive blir satt på en vogn og dradd av hester eller mennesker. Han så også på hjulkorset som en avbildning av solen, der de fire eikene tilsvarer de fire verdenshjørner samt de fire årstider, og anser tallet fire for å ha vært et hellig tall (Broby-Johansen 1967:78).

Selv om man hadde et utbredt handelsnettverk i bronsealderen, visste man sannsynligvis ikke hvor stor verden var, hvordan den så ut i form, og hvordan forholdene utenfor den var (hvordan himmel og stjerner, klima og sol og atmosfære fungerte). De vil kanskje ikke ha delt verden, med retningsforhold som N-S og Ø-V, i fire deler, selv om det er selvsagt for oss i dag. Særlig årstidene kan ha vært annerledes inndelt enn det vi har i dag. Mange hjulkors har også et annet antall eker enn fire, og antallet eker på fire kan like godt ha vært et resultat av det praktiske og estetiske – det er praktisk å dele en rund figur i først to halvdeler, og så tvers over igjen i nitti graders vinkel for å få fire halvdeler, rett og slett fordi det er den enkleste måten å gjøre det på. I tillegg er det estetisk pent å se på fordi det gir symmetri til figuren. Nå kan man diskutere estetikk, hva som er estetisk og hva som har vært estetisk i det uendelige, og det skal jeg ikke komme inn på her. Jeg vil bare vise til muligheten for andre tolkninger av denne figuren.

Mange forfattere har sammenlignet ristningsmateriale og kultur i Norden med kulturer andre steder i verden (bl.a. Bing 1939, Ohlmarks 1979, Gelling/Davidson 1969, Kaul 2005). Just Bing nevner hester som trekker solens hjul i forbindelse med de indiske Vedaer, hvor det også forekommer en hest som ”drar hjulet” (Bing 1939:14).

Gelling og Davidson vektlegger fruktbarhet i sin tolkning av skipet og solen – og setter disse sammen i teorien om solens gang over himmelen i en vogn trukket av hester, og dens ferd om natten i skipet. For å sikre solens overlevelse igjennom vinteren, har man tilbedt skipet for å gi solens fremkomstmiddel i mørketiden styrke til å vende tilbake. Skipet blir på den måten representant for alt som følger med våren – og symbol på fruktbarhet. Man er, i henhold til tiden, mye mer åpen i sin tolkning, og understreker at man ikke har konkrete beviser for å si noe sikkert om ristningene (Gelling/Davidson 1969:34,41).

Vogner er avbildet på ristningsfelt, men ikke så ofte med solsymboler i direkte tilknytning, mens skipsmotiver ofte har solsymboler tilknyttet seg. Det virker med andre ord som om skipet er nærere knyttet til solen enn vognen.

Flemming Kaul legger stor vekt på at solen blir trukket over himmelen i sin sammenligning av ristninger og rakekniver av bronse (Kaul 2004). Han har lagt frem en tolkning som innebærer solens gang over himmelen og dens ulike faser. Den ble trukket av både hester, fisk og slanger, men skipet går igjen som bærer av solen. Det er dermed ikke en vogn med i dette bildet, men funksjonen som bærer og transportør er den samme. Skipet er som nevnt oftest avbildet i forbindelse med solfigurer, og langt oftere enn vogner, så det er tydelig at skipet som symbol har spilt en viktig rolle. Jeg kommer tilbake til Kauls teori under de enkelte motivene.

3.8. Dødekult / gravkult

På tidlig 1900-tall bestod de fleste funn fra bronsealder av graver og røyser, og ristningene som var oppdaget befant seg oftest i forbindelse med eller i nærheten av disse. Ekholm antok i 1916 ut fra dette at ristningene var en del av en døds- eller gravkult (Sognnes 2007:17).

Holmboe mente allerede i 1860 at både skip, fotsåler, hester og vogner kunne knyttes til den dødes reise til dødsriket, og trekker linjer mellom asiatisk og norrøn religion (Holmboe 1861, 1866). Han mente de åpne feltene var minnestavler over døde, mens avbildninger inni graver kunne være av praktisk nytte for den døde i det hinsides. I tillegg var ofte gravhauger og røyser runde eller båtformede, i tillegg til funn av graver med vogner og båter.

Åke Ohlmarks mente, i likhet med Holmboe, at ristningene kan være ”minnetavler” over døde mennesker (Ohlmarks 1966:13). De trenger derfor ikke ligge i direkte nærhet til graver, siden de kunne vise til hendelser eller personer som døde eller ble begravet langt unna. Ristningene kunne slik vise handlinger eller dåder disse døde hadde utført, om de omkom i krig eller under jakt, eller vise til guder og dødsriket, for eksempel i form av solskip.

I følge Widholm kan vi skille mellom ristninger med direkte tilknytning til graver, ristninger tilknyttet gravplasser eller i nærheten av graver, og så ristningsfelt uten direkte eller indirekte tilknytning til graver eller gravfelt (Widholm 1998:92). Disse har trolig hatt ulik betydning, selv om motivene ofte går igjen på alle stedene. Det kan trolig dreie seg om en avbildning av mytologisk karakter, hvor en forestilling av verden eller åndeverdenen blir avbildet i form av bestemte motiver. I den egyptiske kultur var dødsriket og mytologien rundt det en viktig del av oppfatningen av verden, og slik ble historien rundt det avbildet både i gravkamre og i templer. I mange religioner går myter om en kamp mellom guddommen i

dødsriket og den øverste guddom igjen, en kamp mellom mørke og lys, ondt og godt, som kan fungere som en forsikring om at det gode er sterkere enn det onde og at lyset vil seire over mørket. Dette er en forestilling som er knyttet både til de dødes og de levendes verden, og den kan bli avbildet både i forbindelse med graver og døds kult så vel som i forbindelse med templer og annen dekor. Det er derfor ikke nødvendig at det finnes noe egentlig skille mellom motivenes bakgrunn eller betydning selv om konteksten er forskjellig, men selv om motivene er knyttet til samme mytologi, kan det være konteksten som viser til hvilken del av mytologien som er understreket i den enkelte avbildning. Eksempelvis kan en avbildning av den egyptiske guden Osiris i et gravkammer vise til gudens makt over dødsriket og livet etter døden, mens et bilde av Osiris et annet sted kan vise til hans makt til å bli gjenfødt og våkne til liv på nytt og slik forbindes med fruktbarhet. Jordbruksristningene kan også ha hatt en slik funksjon, der de ble tilpasset de ulike forholdene eller ritualene og endret sin mening med konteksten, selv om det fantes en felles basismytologi som lå bak motivene.

Dødekult og gravkult har som tolkning ligget litt i bakgrunnen, bak solkult og fruktbarhetskult, men er likevel en tolkning som fremdeles har betydning. Dette er fordi magi og symbolikk i ristningene kan ha betydning for både levende og døde. Fokus på forfedre og opprettholdelse av slekter kan ha fellestrekk med fruktbarhet. For å få et godt liv etter døden, eller for å få innpass i de dødes rike kan være basert på godvilje fra gudene; en godvilje som også inkluderer fruktbarhet i form av mange etterkommere, gode avlinger og familiens eller gårdens ve og vel. Man kan også ha hatt et behov for å blidgjøre de dødes sjeler og til å ære sine avdøde forfedre gjennom ritualer i forbindelse med ristningene.

3.9. Landskap / landskapsanalyse

I den senere tid har plasseringen av ristningene i landskapet blitt satt i fokus, og landskapsanalyse har blitt tatt i bruk for å forsøke å se et mønster, som kanskje igjen kan være et steg nærmere en forklaring på hvilken rolle ristningene har spilt i samfunnet. Man var tidlig oppmerksom på plasseringen i forhold til vann eller sjø, og at de trolig har ligget nær boplassen siden de oftest ligger i gode landbruksområder (Kaul 2005:96, Grønnesby 1998:132, Mandt/Lødøen 2005). Det har også vært lagt vekt på at der man har flere ristningsfelt innen samme lokalområde, ofte kan se fra det ene feltet til det andre; man har såkalt *intervisibilitet* (Kaul 2005:97). De fleste er enige i at ristningene ikke kan være plassert tilfeldig (Eliade 1994, Kaul 2005, Grønnesby 1998a/b).

Landskapsanalyse ble et tema blant arkeologer allerede under den prosessuelle arkeologien på 1960-tallet. Siden da er teorien blitt endret en del, fra å være en ren objektiv og

faktabasert analyse til å legge mer og mer vekt på hvordan man kan oppleve et landskap, det vil si landskapets fenomenologi. Selv om landskapet i stor grad er naturlig, vil det både formes av mennesket og oppleves av mennesket, og særlig spesielle naturdannelser, som særegne fjelltopper, steiner eller trær, kan få status som hellige steder på grunn av sin egenart. I et landskap ligger det mye informasjon som vi kanskje ikke har så lett for å sette ord på, men som vi kan føle når vi ser ut over det. Dette kan være basert på blant annet erfaringer, opplevelser og assosiasjoner. Landskap kan også være med på å skape en stemning. For eksempel vil et sted med god utsikt gi en følelse av kontroll siden man har oversikt over hva som befinner seg rundt en og kan vite om noe eller noen nærmer seg, i tillegg befinner man seg *over* det meste av landskapet rundt, noe som også gir en følelse av overtak. Dessuten vil en oversikt over landskapet rundt gi litt avstand til synsinntrykk rundt en og mer tid til å ta disse inn. Et eksempel på dette kan være å se et tre på nært hold; tusenvis av blader som blafrer i vinden og grener i alle retninger gjør det vanskelig å ta inn alt på en gang, men så snart en får litt avstand til treet, er det lettere å ta inn treet som en form og knytte det til den kjente formen ”tre”. På samme måte kan det være lettere å ”ta inn” området rundt en ved å få litt oversikt. Dette kan være med på å skape en rolig stemning der man kanskje har lettere for å slippe til tankene og religiøse opplevelser.

Landskapet har endret seg mye over den lange tiden som har gått siden bronsealderen. Særlig etter at den teknologiske utviklingen skjøt fart på 1800-tallet har landskapet gått gjennom store forandringer, særlig i områder med mye bebyggelse. Samtidig har naturlige endringer som forskjell i havnivå og elveløp, skred og andre naturforløp også endret landskapets karakter over tid. Hva landskapet blir brukt til har også endret seg. Svært mye utmark som før ble brukt til beite eller fordyrking ligger i dag brakk, samtidig som bebyggelsen rundt tettsteder og byer strekker seg ut over det som før var brukt til mindre skala jordbruk. Vår opplevelse av et landskap i dag kan derfor være svært forskjellig fra hvordan det så ut i bronsealderen, og selv om landskapet ikke har endret seg så mye, vil vår opplevelse være basert på våre egne erfaringer og kunnskap, som mest sannsynlig vil være svært forskjellig fra erfaringer og kunnskap hos menneskene i bronsealderen.

Undersøkelser har vist at en stor del av bronsealderristningene ligger i områder med leirholdig jord, mens gravrøyser fra samme tid ligger i grus- og sandholdig jordområder. Det er også antatt at bøndene i bronsealderen foretrakk grus- og sandholdig jord til jordbruk, og at områder med mer leirebasert jord ble brukt til beitemark. Prescott mener denne plasseringen ikke er tilfeldig, og at både graver og ristninger er to elementer innen en syklisk verdensforståelse. Både graver og ristninger er plasserte innen samme landskapsramme, selv

om de befinner seg på ulike nivåer innen denne, og begge er dermed del av bronsealdermenneskenes daglige bruksområde. Både fruktbarhetskult og dødekult vil være naturlige deler av et syklisk kosmos, og det trenger ikke være et klart skille mellom dem. (Prescott 2006).

3.10. Ritualisering av landskap

Ritualisering av landskap går hovedsakelig ut på at man i fortiden gjorde landskapet til "sitt eget", gjennom merking i form av gravhauger, gravrøyser, bosetning, inndeling eller inngjerding. Når man laget helleristninger merket man fysisk berget, det vil si jorden/overflaten man gikk og levde på. Stein og berg blir ansett som et kraftig element, bestandig og sterkt, og det kan ha understreket og gitt kraft til meningen bak ristningene. Ved å merke berget kunne man inndele landskapet etter sitt ønske. For det første var det stedet man stod på, selve ristningsflaten. Når man stod ved eller på selve ristningen, stod man da i sentrum av noe eller i ytterkanten av noe? Mye vil tyde på det siste, siden ristningsfeltene fra bronsealder vanligvis ser ut til å ligge i skillet mellom innmark og utmark. Dersom vi går ut fra dette stod man altså ved en grense – ikke nødvendigvis en grense mellom kjent og ukjent, man hadde sikkert vandret også utenfor dyrket mark eller beitemark uten at man av den grunn hadde tatt landskapet i bruk, men det markerte en grense mellom det man kontrollerte, det man så som sitt eget, og det som lå utenfor, det man ikke hadde kapasitet til å ta kontroll over, og derfor preget av usikkerhet. Det å anse landskapet som noe som man kunne eie må også ha vært noe nytt, det er jo en tankegang som mange urbefolkninger fremdeles finner vanskelig å forstå. De mener jorden ikke kan eies, og man kan ikke styre over naturen og dens krefter. Det å begynne å dyrke jorden, forme den etter eget ønske og ta kontroll over dens frukter må ha innebåret en endring i holdning. Respekten til og avhengigheten av naturen vil fortsatt ha vært det viktigste, men man endret holdning til landskapet og den fysiske verden ved at man kunne forme den selv, eie deler av den, og selv styre hva den skulle brukes til. Kanskje måtte man da vise tydeligere at man fortsatt respekterte naturkreftene selv om man i større grad tok seg til rette i dens verden. Visse ritualer kan ha vært med på å gjøre det "riktig", samt å vise omverdenen at man hadde sitt på det tørre når man viste til et område som sitt. Men tilbake til ristningene; man stod i ytterkanten av noe – men hva fantes rundt? Utsikten ser ut til å ha betydd mye, i alle fall for lokalitetene man kjenner til i Trøndelag. Vanligvis kan man se ut over landskapet fra et ristningssted (tilgroing ikke tatt i betraktning), og det er nærliggende å anta at det har vært landskapet man så som lå under ristningenes virkekraft – det vil si landskapet som ble eid av risteren. Dette fører til et nytt spørsmål; nemlig hvem som kunne

verifisere eller gå god for en slik eiendomsinndeling. Kunne man bare gå i gang med å lage ristninger og forvente at de skulle bli godtatt? Det virker lite sannsynlig, særlig på grunn av den uniforme utformingen, motivvalg og plassering. Selv om det er mange variasjoner av motivene er det likevel de samme formtyper som går igjen. Kan ristningene være en form for godkjenning av en større og mektigere personlighet i samfunnet, som hadde makt til å si at dette landskapet er godkjent å ligge under den og den gården eller personen? En ”eiendomsmegler” med guddommelige krefter eller med direktelinje til naturkreftene og i besittelse av kunnskap og krefter som gjorde at han eller hun kunne formidle guddommelig tillatelse til å eie et landskap.

Selv om mange av de mindre feltene godt kan være slike grensemerker, er det en del større felt som kan se ut som de har hatt en annen funksjon, rett og slett ut fra sine store flater og overveldende antall figurer. Disse leder heller tankene mot samlingssteder for større grupper mennesker. Det er fullt mulig at felt kan ha hatt forskjellig betydning alt etter størrelse og plassering, der de små enkeltfeltene har hatt en individuell og familiær betydning, mens de store feltene har vært samlingssteder for et helt samfunn.

Helleristninger er blitt satt i forbindelse med landskap og menneskenes forhold til området. Slik kan de ha fungert som en slags monumenter i landskapet – et element som har påvirket både menneskene og deres oppfatning av stedet. Når et sted blir tilført slike egenskaper vil menneskenes bevissthet endres på tre måter ifølge Bradley (1993). For det første vil den menneskelige bevisstheten oppleve stedet som helt nytt – nye egenskaper tillegges stedet og gjør at menneskene oppfatter det som noe helt annet enn før ristningene. For det andre er de meget bestandige siden de er laget i stein. Over tid vil de representere noe bestandig, noe menneskeskapt som har overlevd generasjoner – og gi en sterk følelse av tid langt over det man selv vil kunne erfare i et livsløp. For det tredje kan mennesker over tid endre sin oppfattelse av et visst sted eller monument, selv om monumentet i seg selv ikke endres. Selv om stedet blir brukt i rituell sammenheng kan innholdet i ritualene endre seg over tid. Dette vil skje ut fra samfunnets behov og oppfattelse av verden. Et sted kan også bli forlatt eller oversett, men så lenge det ikke blir ødelagt eller gjemt vil det likevel være en del av menneskenes oppfatning av landskapet. (Bradley 1993:5).

Bronsealderristningene ligger vanligvis i åpent terreng, nær vann og i solsiden. Dersom man ser dem i forhold til hulemaleriene er det tydelig at det var meningen at ristningene skulle synes – det var ingen fysiske hinder som gjorde at bare utvalgte kunne se dem (Grønnesby 1998b:132). Et mentalt hinder kan selvsagt ha vært et forbud mot å gå nær det hellige stedet, med unntak av prester/sjamaner eller spesielt innvidde. Det at ristningene er

hugget i stein er også blitt tolket ut fra bergets fysiske kvalitet – det er evigvarende (i syn av et menneskes livslengde) og det er fast forankret og kan ikke flyttes (Grønnesby 1998b:132). Det er derfor sannsynlig at ristningene var ment å skulle vare i lang tid, som en fysisk forlengelse av hendelser eller historier. Ristningene er også blitt tolket som forfedredyrkelse, bindeledd mellom underverdenen, de levendes verden og himmelen, eller som geografisk avgrensning. Kaul mener ristningene av skip i Nordbornholm avgrensner de beste jordbruksområdene, da de er avbildet i både den øvre og nedre grensen mot dårligere jord. Han mener skipsmotivene slik trolig har markert en stammes eller slekts rett til den beste jorden, og vært med på å helliggjøre bronsealderens kulturlandskap. Samtidig legger han vekt på at ristningene, i tillegg til eventuelle andre synlige overleveringer, nok hadde forskjellige primære formål, men at de sammen fungerte som et middel for å ta landskapet i besittelse og til å knytte menneskenes fortellinger til stedet (Kaul 2005:96).

Det at motivene er laget i stein og berg, kan også knyttes til underverdenen, som befinner seg under jordens overflate, og de levendes verden. Man regner da ristningene som et vindu mellom disse to verdenene. Ifølge Eliade (Eliade 1994:25) består ”verdenssystemet” av tre kosmiske regioner; himmel, jorden (”vår”verden) og underverdenen. Den såkalte *axis mundis* utgjør et bestemt punkt i vår verden, et hellig sted, som markerer et sted der man har mulighet for overgang mellom de forskjellige verdener. Sognnes mener ristningene vel kan fungere som vindu mellom de levendes verden og underverdenen, men at de vanskelig kan knyttes til himmelen (Sognnes 2002:18). Jeg er enig i det første; ristningenes plassering i grensen mellom innmark og utmark, samt funksjonen som et vindu mellom underverdenen og vår verden, føyer seg greit inn i teorien. Videre mener jeg ristningenes plassering i terrenget, med god utsikt og ofte åpne områder rundt, viser at de også er nært knyttet til utsyn, luft, sol og himmel. Det at de fleste ristningsfelt er plasserte slik at de ligger solvendte til viser også at solen og himmelen er tatt i betraktning for plassering.

Sognnes tar, med utgangspunkt i bl.a. Eliade, for seg elementene kosmos og kaos, der det bebodde området anses som kosmos, og området utenfor som kaos – i rent metaforisk talemåte (Sognnes 2002:15-18). Områdene som menneskene ikke styrer over regnes som dominert av kaoskreftene, og utgjør på forskjellige vis en trussel overfor menneskenes kontrollerte verden. Ristningene befinner seg ofte i grensen mellom innmark og utmark, mellom gode jordbruksområder og utmark, og mellom land og vann/hav. Det er i og for seg ikke unaturlig at ristningene ligger mellom jord og utmark, rent praktisk sett. Et hellig felt midt i åkeren vil jo gjøre det vanskelig å drive jorda optimalt, siden det vanligvis følger en del restriksjoner for aktiviteter rundt en helligdom. Samtidig vil en plassering rett ved husveggen

være med på å gjøre feltet mer profant, en del av dagligdagen og mindre hellig. Likevel ville det være lite praktisk å plassere det langt ute i ødemarken, både ut fra vanskeligere tilkomst, faren for tilgroing, samt at det strider mot teorien om at feltet skulle sees. Dermed vil den mest praktiske plasseringen være nettopp i grensen mellom innmark og utmark: det lå ikke i veien for driften, likevel ikke helt inntil gården og hverdagen, samtidig som man hadde forholdsvis lett tilgang og mulighet for vedlikehold.

3.11. Oppsummering

Man kan si at ristningsbildene ble tolket direkte hele første halvdel av 1800-tallet. Motivene ble sett på som rene avbildninger av hendelser som hadde skjedd, som sjøslag og kriger. Siden man visste lite om alderen ble de gjerne knyttet sammen med vikingtiden og de norrøne sagaene og gudene. Da Gokstadskipet ble funnet i 1880 oppdaget man at skipene fra vikingtiden var annerledes enn skipene avbildet på ristningene. Siden ristningene i hovedsak hadde blitt oppdaget i nærheten til graver fra bronsealder, ble de etter hvert knyttet både til bronsealder og til grav- og døds kult rundt århundreskiftet. Man gikk fra å tolke ristningene som direkte bilder til å ilegge dem magisk kraft og symbolisme, og ordet ”kult” kom sterkt inn i bildet.

Fra 1900-tallet var nasjonalbygging og kulturell bakgrunn av stor viktighet, og man ville gjerne knytte seg selv og sin kultur til det som ble regnet som sterke forfedre. For menneskene i nordlige Europa var særlig vikingene fremhevet, men man sammenlignet seg også med middelhavens kultur og egyptisk kultur. Den egyptiske kultur har lenge blitt sett på som en av verdens mektigste forhistoriske kultur, trolig forsterket fordi den har etterlatt seg skriftspråk og fortellinger, store skatter og en stor innsikt i samfunnet på den tiden. Almgren legger som nevnt stor vekt på sammenligninger med den egyptiske kultur, og kan trekke frem mange likheter. En slik kontakt vil ikke ha vært direkte, men et resultat av videreformidling gjennom handel opp gjennom Europa, og elementer av trosforestillingen fra Egypt kan ha nådd også våre nordlige trakter. Det er likevel ikke gjort arkeologiske funn av for eksempel egyptiskproduserte amuletter eller gjenstander, som kanskje kunne vært del av et utstrakt handelsnettverk og dermed ha nådd Nordiske strøk, og man kan spørre seg om en overlevering av en religion langt mot sør umiddelbart vil bli adoptert av våre nordiske forfedre. Ser man heller på hva som var viktig i hverdagen for menneskene, tror jeg det vil være temmelig likt både for de egyptiske som for de nordiske beboerne, til tross for store forskjeller i klima. Menneskene i Norden må ha vært avhengige av solen – for å få avlingene til å gro, for varmen den gir, og ikke minst siden den representerer det motsatte av kulde,

mørke og uvær. Som det mest fremtredende element eller kraft i vår natur, er den kanskje det mest sannsynlige tilbedelsesfokus. Videre vil hav, innsjø og elver ha vært viktige for menneskene i Norden – fordi en viktig del av matforrådet kom derfra, fordi vann å drikke var nødvendig for å overleve, samt fordi det var viktige transportåre. Dessuten er det, sammen med solen, nødvendig for å få avlinger til å gro, i tillegg til at det har evnen til å slukke ild. Dersom man ser på ild som nært knyttet opp mot solen, vil vannet ha en mektig posisjon i å kunne slukke dens kraft. Skipet eller båten vil, i sin evne til å flyte på vannet, ha vært en viktig del av ferdsel og fangst. I Egypt vil vannet ha vært ensbetydende med liv og fruktbarhet – gjerne i enda større grad enn i Norden. Nilen var den livgivende, den hvert års avling stod eller falt ved. Egypterne var avhengige av dens flom hvert år, for å få vann nok til jordene langs elven. Så å si hele Egypts befolkning (bortsett fra mindre oasebyer i ørkenen) bodde langs breddene av Nilen, simpelthen fordi det var der man hadde muligheten for å dyrke avlinger. Vann og regntid var dermed av stor viktighet for fruktbarheten. Men Nilen var også den viktigste ferdselsåren, så vel som matkammer, for egypterne, og det er ikke underlig at båten ble høyt verdsatt.

Man har etter hvert både fått mer kunnskap om bronsealderssamfunnet gjennom nye metoder innen utgravninger, samtidig som man har satt større fokus på å være kritisk når det gjelder tolkninger. Fruktbarhetskult og solkult er nok de sterkeste tolkningene også i dag, selv om man kan finne forskjellige varianter også av disse. I tillegg er landskapsanalyse og hvordan landskapet ble brukt og oppfattet blitt en viktig del av tolkningsgrunnlaget. Gjennom ristningenes plassering i forhold til bosted, innmark og utmark, nærhet til vann, utsyn og innsyn, har man forsøkt å si noe om hvordan ristningene ble brukt. Hvordan bronsealdermenneskene brukte landskapet rundt seg kan gi oss kunnskap om deres verdenssyn. Slik kunnskap kan man få ved å kombinere boligens, ristningenes og ressursenes beliggenhet i forhold til hverandre, i tillegg til selve ristningsmotivene.

4. Tolkningsproblematikk

Hva betyr de? Det stadig tilbakevendende spørsmål som dukker opp under enhver guidet tur på helleristningsfelt. Som arkeologer bør vi være klar over våre begrensninger når det gjelder å vite noe sikkert, men for mange mennesker som kanskje møter ristninger for første gang er det et helt naturlig spørsmål. Dessverre har vi ikke noe sikkert svar. Vi kan tolke, mene og tro, men ikke vite. Muligens er det nettopp dette som er med på å gjøre helleristninger så spennende. Muligheten for at det ligger en mening bak, en intensjon og kanskje en melding til

verden rundt. Kan de være en form for språk? Piktogrammer som sier noe til dem som har kunnskapen til å forstå dem? Eller kan de være laget for moro skyld, ut fra ønsket om å lage noe vakkert som andre kunne se? Likheten i motiver over store områder, plassering i landskapet og kombinasjon av motiver gir all grunn til å anta at de har spilt en viktig rolle.

Motivene som finnes i Norden gjentar seg over hele området. Hovedsakelig er det båter, ringer og groper, fotspor, hester og mennesker. Man kan jo si at det er naturlig at man, dersom man tegner for moro skyld, avbilder kjente ting rundt en. Det gjør alle barn når de tegner, og det er ofte stiliserte avbildninger av for eksempel hus, båter og mennesker, ikke ulikt enkelte helleristningsmotiver. Bortsett fra hus er det de samme motiver som dukker opp i ristningene. Man kan med andre ord selvsagt mene at det ikke er helt usannsynlig at ristningene er ”for moro skyld” eller tidsfordriv. Men det som taler i mot dette er særlig motiver som fotsålene. Spesielle motiver som disse hadde kanskje ikke blitt lagt så stor vekt på dersom de bare var blitt avbildet i noen sjeldne tilfeller, men deres antall og utbredelse, samt unisone utforming, gjør at det ikke kan være en tilfeldighet; de må være der for en grunn, som et symbol på noe som man ville uttrykke. Uansett må det ha ligget en videre mening bak, men hva dette kan ha vært kan vi foreløpig bare gjette på i dag.

Dersom vi ser på ristningene som kunstuttrykk i vid forstand kan man sammenligne dem med alle former for uttrykk, enten det er i stein, i tre, malerier, kroppskunst eller andre former for uttrykk som figurer, fletninger, farger, mønster osv. Gjennom å sammenligne undersøkelser som er blitt gjort av kunstformer i små, såkalte primitive, samfunn, kommer det frem at kultur, kunst og religion i mange tilfeller ikke kan skilles fra hverandre. Religion er en måte å forklare verden på; som en krok man kan henge sitt verdensbilde på, og dermed et fast holdepunkt i kosmos. Gjennom religion har menneskene dannet seg et verdensbilde og muligheten for å påvirke sin egen rolle i denne verdenen. Dette kan skje gjennom lover og regler, og hvordan menneskene oppfører seg i forhold til ”rett” og ”galt” (tilbedelse, offer, gudenes vrede/velsignelse). Sammenligninger med nåtidige små samfunn viser at det er store forskjeller fra kultur til kultur, og religion og verdenssyn har stor innvirkning på kunstuttrykkene. Undersøkelsene har ikke gitt en basisramme for hvordan menneskene uttrykker seg gjennom bilder, og det å forstå en kulturs kunst krever også at man kan sette seg inn i hvordan denne kulturen tenker. Man kan ikke vite om de følelsene én person får når han ser/opplever et kunstverk er det samme som det kunstneren følte, eller det kunstneren hadde som formål da han laget kunstverket. For å forstå kunstnerens mål må vi forstå symbolismen han brukte (Layton 1991:27).

Selvsagt er det også viktig å huske Gadamer's teori om forståelseshorisonter og hvordan vi alle er preget av tiden vi lever i (Gadamer 2004). Vi vil alle ha en forutinntatt oppfatning av verden rundt oss, basert på erfaring og våre omgivelser. Siden bronsealderen er såpass lang tid siden, og siden så mye har endret seg siden da (særlig fra den industrielle revolusjon av og frem til i dag), vil våre forståelseshorisonter være markant forskjellige fra den tiden. Det er selvsagt også en problemstilling vi må ta med når vi ser på helleristningsmateriale, i tillegg til alt annet arkeologisk materiale.

4.1. Datering

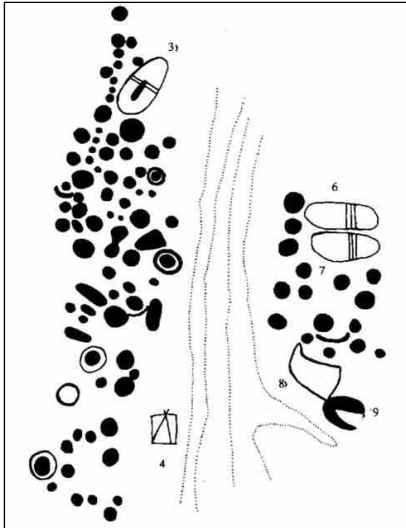
Likheter mellom motiver og utviklingen av disse har vært brukt som grunnlag for datering av ristningene, i tillegg til kontekstuelle omstendigheter, men dette blir i stor grad en omtrentlig datering. For eksempel har vi ingen helt faste holdepunkter å forholde oss til når det gjelder helleristninger, simpelthen fordi vi ikke kan datere selve ristningene; vi må datere det som ligger rundt, og vi kan ikke med sikkerhet si at ristningene og de sporene vi finner rundt har vært samtidige. Likevel er det i en del tilfeller svært mye som tyder på at arkeologiske funn må ha vært samtidige med ristninger, i tillegg til at de ulike stilartene av ristninger blir knyttet til spor som gjør at man kan finne det forsvarlig å sette en samtidig datering på dem. I Melhus er det for ikke lenge siden funnet spor etter bronsealderhus (<http://www.ntnu.no/vmuseet/fakark/forvaltning/melhus-galleri.htm>), og arkeologiske undersøkelser der kan gi mer kunnskap om bronsealderlivet i Trøndelag, nettopp på det tidspunkt man mener at ristningene som finnes der må ha blitt laget. Kanskje er det gården til kunstneren vi nå graver frem i lyset, mens kunstverkene fremdeles ligger ikke langt unna og forundrer dagens mennesker.

5. Motivene

5.1. Skålgroper

Skålgroper antas å ha blitt laget fra steinalder og helt frem til middelalder og finnes både som enkeltgroper og som grupper. Historier fra forrige århundre forteller om gamle offersteder der gropene spilte en rolle i ritualer forbundet med fruktbarhet, hell og lykke. En historie fra Setesdal forteller om en hvit geit som skulle melkes i en grop i en bestemt stein (Mandt 2004:184).

Den vanligste oppfatning i dag er at de har vært fruktbarhetssymboler, og at de står for det kvinnelige; en avbildning av vulvaer. Skålgropenes form minner også om den fordypping

Figur 2: Skålgroper, Lyngge I, Melhus (marstrander/Sognnes 1999).

man får når man lager ild ved å snurre en trepinne i en trestokk, noe som igjen kan knyttes opp mot det kvinnelige og mannlige - forent i samleiet og med ilden som det fruktbare avkom (Johnsen 2003:47,48). Men skålgroper er også blitt tolket som et motiv med mannlige egenskaper. Særlig dersom gropen har en ring rundt seg, blir ringen tolket som kvinnelig, og selve skålgropen mannlig (Johnsen 2003:49). Det er også eksempler der skålgroper ser ut til å markere kjønn på avbildete figurer – både menneskefigurer og dyrefigurer. Men heller ikke her kan man være helt sikker på om de skal stå for det mannlige eller kvinnelige kjønn, siden skålgroper også dukker opp mellom beina på krigere med falloser, samt et eksempel der en skålgrop er plassert foran fallos på en hestefigur. Jeg mener skålgropene her også forestiller det kvinnelige kjønn og dermed

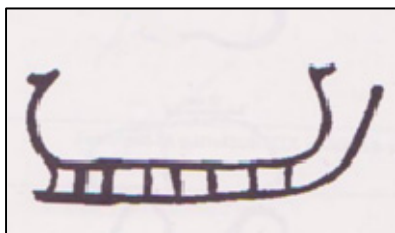

Figur 3: Utsnitt, Engelstrup-steinen, Danmark. (Kaul 2005)

fruktbarhet, men siden de står sammen med det mannlige lem viser de til det seksuelle. Kvinnen bærer frem og føder barnet – selve symbolet på fruktbarhet og overlevelse. En krigere med fallos og skålgrop kan være en måte å si at dette er en mektig mann med mange barn – en som har bevist sin fruktbarhet. En annen mulighet er at fallos og skålgrop viser til seksualakten og –driften som et tegn på kraft og styrke også i kamp. Samleiet blir et symbol på styrke; dette er en mann som har styrke, fruktbarhet og mange etterkommere. Eventuelt kan avbildningen være et ønske om å få dette. Når skålgropen står for seg selv, for eksempel mellom beina på figurer man antar må være kvinnelige, står de for kjønn alene, og ikke for det seksuelle. Gropene kan også knyttes til fullmånen og dens kraft, siden de oppfattes som kvinnelige symboler og månen har vært forbundet med det kvinnelige. Solen kan da ses som det mannlige element – det motsatte av månen. Skålgroper er også blitt forbundet med stjernebilder og astronomiske sykluser (Sognnes 1999:59). De ser uansett ut til å være sterkt forbundet med fruktbarhet

5.2. Båter

De hyppigst forekommende figurene vi finner i jordbruksristningene – bortsett fra skålgropene – er båten. Motivet dukker opp nesten overalt, og selv om det finnes mange utforminger av båtene rent stilmessig, så er de viktigste grunnlinjene gjennomgående for

Figur 2: Båtfigur, Grøtte III, Selbu
(Marstrand/Sognnes 1999)

alle ristningene; båten er alltid avbildet sett fra langsiden, og vi har derfor med andre ord alltid en bunnlinje. Hvordan denne bunnlinja er kurvet, lengde og tilstedeværelse av eventuelle parallelle relingslinjer varierer, og i dessuten er det stor variasjon når det gjelder en båts detaljer, størrelse og innhold. Ofte er det to parallelle linjer der den nederste illustrerer bunnlinja og den øverste relingslinja i båten. Disse linjene går noen ganger sammen i stavnene, andre ganger ikke. Det er utarbeidet en oversikt over de ulike båttypenes utvikling over tid, og denne blir brukt til å fastlegge datering av ristningene til en viss grad.

Båten kan ha hatt en symbolsk mening ut over det å være kommunikasjonsmiddel, og slik symbolsk mening kan ligge på mange nivå. For det første vil en båt være viktig for fangst og fiske – det å skaffe seg det daglige brød. Dessuten vil manglende veier på land gjøre båten viktig som transportmiddel, i tillegg til at det vil være lettere å få med seg større last uten å måtte bære den på ryggen selv. Det er også mange symbolske forestillinger knyttet til båten og bruk av båt. For det første er det i mange religionssamfunn trodd at man må bruke båt når man skal over fra de levendes til de døde verden. Mange mytologiske fortellinger beretter om hvordan man må ta seg over en elv eller sjø som skiller de levende fra de døde, og dette gjør man ved hjelp av en båt. Slik fungerer båten som et bindeledd mellom to ulike verdener, et sterkt element i overgangsritualer. Kanskje har det nettopp derfor vært viktig for mange mennesker gjennom tiden å begrave sine døde i båter; for å sikre at de skulle komme over til dødsriket på lettest mulig måte. Kanskje var det også en forsikring for at de døde ikke skulle bli faste på denne sida av dødselva, og slik gå igjen som gjenferd og skape problemer for de levende. Slik kan båten være et symbol på døden, men samtidig kan den stå for det helt motsatte, nemlig nytt liv og fruktbarhet. Mange religioner har nemlig også båten som viktig element i myter om solens gang over himmelen. I den egyptiske religion ble det trodd at solguden Ra reiste over himmelen om dagen i form av solen, og transportmiddelet var en båt. Båten blir slik viktig for solens gang, årstidenes skiftninger, og for fruktbarheten.

Båtene mangler ofte årer. En av teoriene går ut på at årer har vært implisitt i motivet; simpelthen så naturlig at det har blitt utelatt for enkelhets skyld. En annen teori tar utgangspunkt i motivet som symbolsk, og tillegger båten en magisk egenskap eller kraft (Hedengran 1993:185). Dersom båten står som uttrykk for solens skip, vil det være av mytologisk karakter, og solens kraft i seg selv kan være det som driver skipet fremover.

En annen egenskap som kan tillegges båten, men som ikke er nevnt i stor grad i annen litteratur, er dens evne til å flyte på vannet; og ikke minst, dens evne til å få mennesket til å

flyte på vannet. Det må ha vært noe magisk, men samtidig risikofyllt. Det er ikke godt å si om menneskene på den tiden kunne svømme, eller om de hadde noe særlig form for flyte- eller redningsutstyr, men det å være i båt vil uansett ha vært en risikofyllt affære, prisdrikk båten og naturens luner. Det ville derfor ha vært viktig å være under beskyttelse av gudene i en slik sammenheng. Ristningene som forestiller båter kan derfor ha vært en del av ritualer som skulle beskytte båt og mannskap.

Transport av varer fra sørligere Europa og Storbritannia foregikk etter all sannsynlighet med skip eller båter, og mye tyder på utstrakte nettverk langt sørover i Europa, kanskje helt til Middelhavets østlige områder (Kaul 2004:382). Slik ble skipsfart også knyttet tett opp til rikdom, statusgjenstander og bronse. Etersom mange ritualgjenstander var laget av bronse, vil skipet etter hvert også bli knyttet opp mot det religiøse, siden skipet var det som kom med den gylne bronzen, og dette kan ha vært med på å gi skipet rollen som solens (som kunne symboliseres ved den gylne og verdifulle bronzen) transportmiddel. Skipet som transportmiddel for de døde sjeler kan også ha tilknytning til solen, bronzen og de religiøse elementer disse innbar, og opphøyet skipet til et kosmologisk element stående mellom den verdslige verden og den spirituelle verden og slik kunne frakte mennesker eller den menneskelige sjel mellom disse verdenene.

En undersøkelse av båtmotivene på rakekniver av bronse fra Danmark har vist at ca 4/5 av alle båter hvor man kan se seilerretningen er vendt mot høyre, det vil si at de seiler mot høyre. Bare ca 1/5 var dermed venstreseilende. Dette kan forbindes med solens gang over himmelen, som jo for oss ser ut til å forflytte seg fra vår venstre til vår høyre side når vi ser på solen. Båtene vendt mot høyre kan dermed tolkes som dagens skip som fraktet solen over himmelen, og båtene vendt mot venstre som nattens skip (Kaul 2004:242). Når det gjelder solsymbolet i form av sirkler, enten enkle eller konsentriske, så fant man at disse kun opptrådte i forbindelse med den høyregående båten, og ikke en eneste gang forekom i umiddelbar forbindelse med venstregående båter. Dette kan styrke antagelsen om høyregående båter som dagens skip som førte solen over himmelen. Også på den såkalte Solvognen fra Trudholm er solskiven forgylt bare på den ene siden (fig.1). Ser man Solvognen kjøre mot høyre, er det den gylne solskiven som vender mot en, men når man ser vognen med hesten vendt mot venstre, er det den mørke, ikke forgylte solskiven som vender mot en (Kaul 2004:242-243).

Også hester, såkalte solhester, ser ut til å opptre kun i forbindelse med høyregående skip (Kaul 2004:243). Andre motiver som slanger, fisker, spiraler eller halvbuer tilknyttet båter på bronsegjenstandene ser ikke ut til å ha noen spesiell preferanse for høyre- eller

venstregående skip (Kaul 2004:243). Både blant hester, fisker, slanger og andre motiver varierer også retningen i flere tilfeller med retningen til båten. Det kan virke som Kaul snur

Figur 3: Rakekniv fra Jylland, Dk. Tolket som soloppgang, der fisken hjelper solen fra nattskipet til dagskipet. (Kaul 2005)

motivene litt etter egen pipe, og han klarer ikke helt overbevise meg. Men teorien om høyregående båter er kreativ nok, og interessant lesning. Bradley har kritisert Kauls teori, og mener han bør ha en videre kontekst enn rakeknivene, som hovedsakelig finnes i graver,

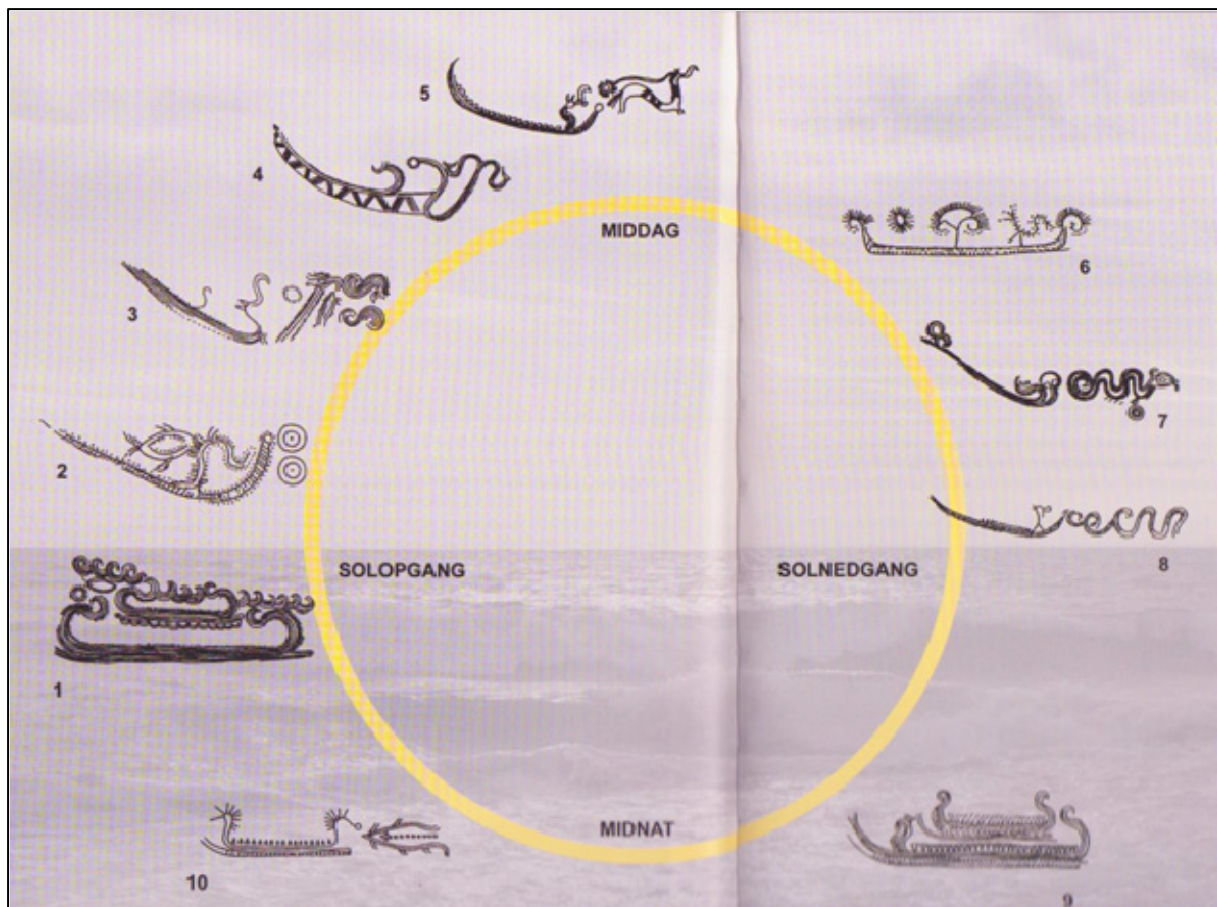
mens ristninger preger hele landskap og har en helt annen kontekst (Bradley 2006).

Rakekniver som gravgods var ment å synes bare en kort stund, mens ristningene skulle synes og bestå over lang tid. I tillegg nevner Bradley at rakekniver med båtmotiv hovedsakelig kommer fra Danmark, mens de fleste ristningslokaliteter befinner seg i Sverige og Norge. Dessuten er slanger og fisker svært sjeldne motiver blant bronsealderristningene, mens fotsåler er svært vanlige blant ristningene, men forekommer ikke på rakeknivene. Likevel kommer man ikke unna at motivene på rakeknivene og motivene på ristningsfeltene er veldig like: Skip, hester og solsymboler går igjen både på ristninger og på rakeknivene.

Ut fra studiene av motiver på bronsegjenstander fra Danmark ble det satt opp en tolkning der solens gang over himmelen ble avbildet med forskjellige kombinasjoner av båter og andre motiver. Man har kommet frem til en tolkning der solen blir fraktet fra nattskipet og over i dagskipet av en fisk. Men fisken blir bare med et lite stykke på veien før den blir slukt av en rovfugl. Når dette skjer blir rollen som solens fører overtatt av solhesten, ofte i form av stiliserte hestefigurer i S-form, og det er hesten som drar solen ved middagstid når solen står høyest på himmelen.

Når nattskipet når horisonten om morgenen kan det ikke gå over horisontlinja, og dagskipet kan heller ikke komme under den, så det må være et bindeledd som kan knytte disse sammen. Her kommer fisken inn i bildet, og den hopper fra nattskipet (som man kan se som refleksjon i vannet) over i dagskipet (som flyter på overflaten). Fisken blir med et lite stykke, men i luften rår fuglene, og den blir fortært av en rovfugl. Så kommer solhesten inn i bildet, og gjør et mektig hopp der den setter solen høyest på himmelen et øyeblikk, før den lander igjen, nå på ettermiddagsskipet hvor den legger igjen solen. Når skipet nærmer seg horisonten igjen, dukker slangen opp for å overta solen. Slangen er et dyr som lever på land, men som

kan svømme og opptre i vann. Den skjellete huden kan minne om fiskehud, og slik knytte forbindelse med fisken, som på motsatt vis lever i vann men kan hoppe opp i luften. Dessuten har ingen av de to bein å gå på. Slangen blir dermed den som bringer solen over i nattskipet.

Figur 4: Solskipets gang over himmelen. (Kaul 2005)

5.3. Fotsåler

Fotsåler er også et veldig vanlig motiv i bergkunsten i midt-Norge. Noen mener fotsporene er tilegnet guder og deres tilstedeværelse (Almgren, Broby-Johansen 1967, Gelling 1969). Ved å avbilde fotsporene blir gudene mer "virkelige" og "formfaste" – ikke bare en idé eller synliggjort gjennom resultater av deres krefter, som lyn og torden og andre naturfenomener. Avbildningene av gudenes tilstedeværelse gir også stedet den hellige bakgrunn og aura som det trenger i forbindelse med tilbedelse eller andre religiøse ritualer. En annen tolkning er at fotsporene er en form for signatur – fortidens menneskers "tagging" der de viser for all verden at "her var jeg". Det er likevel en del som taler imot en slik tolkning. For det første er det funnet fotspor som er av ganske liten størrelse. Enten er det barn som er avbildet, eller så er det ikke størrelsen som har noe å si, men selve motivet.

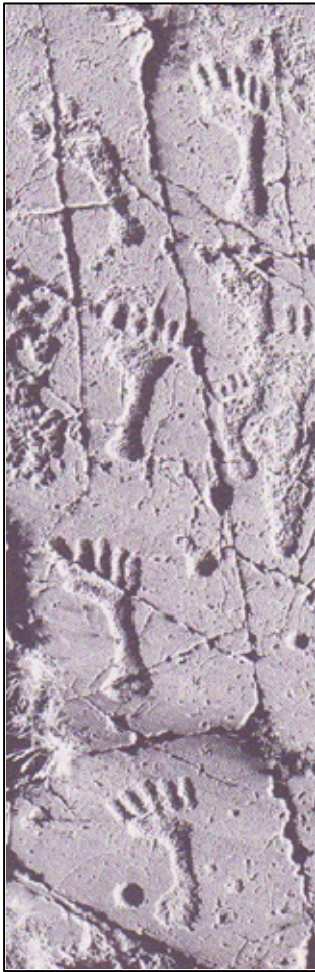
Figur 5: Fotsåler, Stamnes I, Selbu. (Marstrander/Sognnes 1999)

arrangert i rene opptog, som på Leirfall i Stjørdal hvor en stor samling fotspor er konsentrert på den samme bergflata. I denne sammenheng virker det usannsynlig at fotmotivet viser til eiendomsrett eller landforhold. Det er selvsagt mulig at motivets betydning varierer med konteksten, og at det på Leirfall er avbildet et seremonielt opptrinn, eller aktiviteter gjentatt på samme sted om igjen og om igjen slik at det til slutt er blitt så mange fotspor på samme sted. I Selbu derimot, er det få fotmotiver på hver lokalitet, og spredt over et større område, noe som tyder på en annen betydning eller funksjon.

Turid Brox Nilsen har i sin studie av Leirfallfeltet i Stjørdal utarbeidet en oversikt over størrelsen på fotsålene der. Denne viser at de fleste fotsålene (ca tre fjerdedeler) er mellom 19 og 26 cm lange, noe som tilsvarer dagens skostørrelse 28-38. Dersom størrelsen på ristningene er reell, og menneskene i bronsealderen var omtrent like store som oss i dag, vil det bety at de fleste fotsålene avbildet på Leirfall tilhørte barn og unge (Brox Nilsen 2005:98). Dette kan antyde en overgangsrite der man gikk fra barn til voksen, muligens ut fra det tidspunkt et menneske når puberteten. Dette ut fra størrelsen på fotsålene, som i dag vil tilsvare barn/ungdom. Selv om de fleste fotsålefigurene på Leirfall ligger innen denne rammen, er det også mange fotsåler som befinner seg utenfor – det vil si enten større eller mindre. Dessuten finnes også flere kombinasjoner med andre motiver, som prosesjoner med flere fotsåler sammen, eller som frekvens der fotsåler er avbildet etter hverandre som for å vise at en person har gått over berget.

Det bør også nevnes at det er hovedsakelig skotøy som er avbildet – ikke bare føtter. Det finnes avbildninger av bare føtter også, som på Bornholm (Kaul 2005), i Skåne (Hasselrot 1994) og en del tilfeller i Stjørdal (Sognnes 2001), men disse utgjør en meget liten del av den totale mengden fotsåler. Blant feltene jeg undersøker i denne oppgaven er det to fotsålefigurer som ser ut til å ha tær på Grøtte I i Selbu. De er likevel litt utydelige, og er bare tegnet inn på

Noen av sporene er såpass små at det virker underlig at eierne har laget dem selv. Det vil ha vært vanskelig for et lite barn å både ha styrken til å slå de inn, samt ferdighetene til å få et fint formet bilde. Et argument er selvsagt at de voksne kan ha avbildet sine barns føtter. Det finnes også fotsåler som er så store at de virker overdrevent i størrelse. Den andre motsigelsen er fotspor

Figur 6: Bare føtter, Järrestad, Skåne. (Kaul 2005)

noen kalkeringer. Resten er utformet på den typiske måten for dette motivet, med varianter som høyre- og venstrefot, med eller uten en eller flere tverrstriper. Denne tverrstripen mener man avbilder en festeanordning for å holde skoen på foten, en vidjesnor eller lignende som ble slått rundt over vrista og under midten av fotbladet. Dette har man funnet eksempler på i danske myrfunn, der skotøyet fra bronsealder har vært ualminnelig godt bevart. Funn av en sko med merker av snøring eller lignende rundt fotbladet er også funnet på Vestberg i Sømna (Nordland) (Sognnes 2001:57), og selv om den er datert til førromersk jernalder kan den være lik skotøy menneskene brukte i bronsealderen også. Det slår meg som relevant å se litt nærmere på hvorfor det er skotøy som er avbildet. Rent billedmessig vil avtrykk av bare føtter gi et mer realistisk og levende preg, man kan formelig se for seg at det er et menneske som har gått der. I tillegg vil det være et veldig personlig uttrykk dersom risteren har avbildet sitt eget fotblad. Det vil også være svært artsbetegnende – et menneske, ingen tvil om det. Fotsålene uttrykker ikke i så stor grad det fysiske menneske – de er mer fokusert på det materielle; det som er rundt et menneske. De er også veldig monografiske, utformet tilnærmet likt over alt hvor de dukker opp. Var det slik at alle bronsealdermenneskene brukte akkurat samme form for fottøy? Kanskje så, men det som er sikkert er at de til tider vil ha gått barbeint, og går man med våte føtter over svaberg eller i myk jord/leire vil man få et pent avtrykk av føttene, både estetisk og rent fysisk. Går man med våte og myke sko eller skinnfottøy vil man få et helt

Figur 7: Fotsåler av ulik størrelse, Brændesgård, Danmark. (Kaul 2005)

annet avtrykk, muligens bare en avlang våt flekk. Hvorfor valgte de da å avbilde sko og ikke bare føtter? Det virker ikke sannsynlig at det har vært statusbetegnende, siden skoene som er avbildet, og som man har funnet likheter med i arkeologisk materiale, ikke er særlig vanskelig verken å lage eller å skaffe råvarene til.

En annen tolkning er at det er en form for overgangsprosess, for eksempel fra barn til voksen, eller endring av status. Dersom fotsålene representerte en

bestemt overgangsprosess vil det være nærliggende å tro at dette skjedde innen en viss aldersgruppe. Dette virker usannsynlig når man ser på de store forskjeller i størrelse på fotsporene, selv om man kan tenke seg at man også på den tiden tenkte at det var motivet som var det viktigste, og ikke at størrelsen var den samme som i virkeligheten, og at man også hadde evnen til å tegne i ulik målestokk. Det kan godt tenkes at fotsålene var en form for attributt til en eller flere guder, og de blir oftest tolket som en måte å vise en guds tilstedeværelse på (Johnsen 2003:56). Gjennom å avbilde skotøyet kunne man illustrere at det var en menneskeskikkelse, men likevel ikke et menneske. Det var noe mer enn et avtrykk av en bar fot – man avbildet slik gudens egenskaper i å ha menneskeham, kunne bevege seg rundt i menneskeham, men tross alt var det ikke mennesket som var viktig å få frem – det var guden – og derfor ble bildet av en fotsåle brukt som illustrerende for guddom: menneske, men også noe mer. En slik tolkning møter også motbør – hvorfor de store prosesjonene med de store antall fotsåler samlet på samme felt? Kan det være en samling guder? Det lyder ikke så altfor sannsynlig, men er naturligvis en mulighet. Vi vet tross alt ikke mye om religion og tro på den tiden. Det kan være del av mytologiske fortellinger fra gudenes vandring på jorden, kanskje en sentral fortelling om en gang da alle gudene samlet seg. De fleste naturkulturer er i stor grad basert på mytologiske fortellinger, og det er også sannsynlig at man hadde det i den tiden da ristningene ble laget.

Siden fotsåler opptrer i størrelser både større og mindre enn det man regner som en normal voksen fotsåle, er det mulig at størrelsen ikke har vært det viktigste. Likevel er de fleste innenfor denne ”normalrammen”. Særlig der flere fotsåler er avbildet sammen, er det likevel en mulighet for at forskjell i størrelse viser til forskjell i status eller rang i samfunnet.

Det at fotsåler ikke er funnet som motiv andre steder, som på bronsegjenstander, kan tyde på at det var viktig at størrelsen skulle være realistisk, og at motivet da ikke kunne få plass på de fleste bronsegjenstander. Dette indikerer at fotsålemotivet var et meget personlig uttrykk (Brox Nilsen 2005:97).

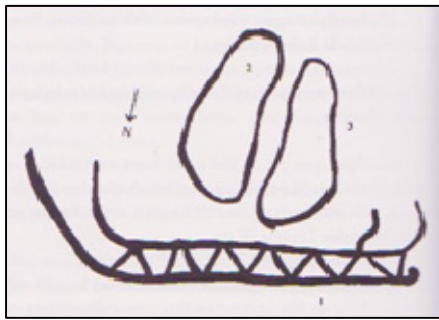
Blant andre Grønnesby mener fotsålene må ha stått for et virkelig menneske og slik representerer individet. Han ser på fotsålene som motstykke til båtene, som han tolker som fellesskapsmotiver ut fra mannskapsstrekene. Disse strekene avbilder et fellesskap der ingen er mer uthevet enn andre. Fotsålene derimot, mener han er et direkte avtrykk og avbildning av et enkeltmenneske, og representerer individet. Avbildninger med både fotsåler og båter kan tolkes som ritualer hvor man binder enkeltmennesket sammen med fellesskapet og slik skaper et harmonisk forhold mellom individ og fellesskap. Dette kan stemme overens med overgangsritualer, såkalte rites de passage, ”hvor individet går ut av sin gamle sosiale rolle og

inn i en ny” (Grønnesby 1998b:135). Teorien er interessant, særlig når det gjelder større felt som man antar ble brukt som samlingssted. Langs Selbusjøen er det bare to steder båt-motivet og fotsåler opptrer som komposisjon, men der har ikke båtene mannskapsstreker (Solem III, Solem VII). Disse ristningene er heller ikke plassert slik at man kan se for seg de store ansamlinger av mennesker, men kan selvsagt ha tilhørt en enkelt gård eller familie. Man kan i så tilfelle se for seg at båtene kan ha representert familiens eller gårdens fellesskap, og ristningene i sin helhet kan ha vist til en overgangsrite for en eller flere medlemmer av dette fellesskapet. Vanligvis opptrer dog båtene alene, uten å være del av en tydelig komposisjon, og selv om de kan være symboler på fellesskapet, må de også ha hatt en annen betydning ut over det.

Klankulturelle verdier kan også legges til grunn når man tolker fotsåler. I Stjørdal finnes det mange felt med ulike typer helleristninger, særlig jordbruksristninger. Her ser det ut til at motivene som dominerer på feltene er fotsåler, båter og hester, men hvert felt er gjerne dominert av ett av motivene. Ut fra dette kan de ha funksjon som klan-totemer, et symbol som viste hvilken klan som hørte til i området. Bjørngård-ristningene og Hegre-ristningene domineres av båter, Fordal- og Reppe-ristningene av hester, og Ingstad, Ydstines og Leirfall har et forholdsvis høyt antall fotsåler, selv om det her også finnes en del andre motiver.

På vannet brukte man båt, på land brukte man sko. Dersom denne tanken lå bak, ville fotsåler antyde land, mens båter ble brukt for å vise til vann eller sjø. Men det ville gjerne være mer logisk å bruke sikksakk-motivet eller bølgelinjer for å antyde vann. Fotsålene kan likevel ha et poeng, for det er ikke enkelt å illustrere ”land” eller ”jord” som piktogram. Fotsåler i forbindelse med andre motiver kunne vise hvem som eide landet eller jorda i området, for eksempel ville et båt-motiv og et fotspor vise at denne jorda tilhørte båt-klanen. Det som igjen taler imot en slik tolkning, er det forholdsvis lille antallet klaner; båt og hest er de dominerende motiver, i tillegg til noen menneskefigurer og spiraler, og disse finnes overalt hvor bronsealderristninger forekommer i Skandinavia. Det er ikke sannsynlig at motivene representerer bare to til fire klaner i Skandinavia, og dersom det er ulike grupper som har brukt de samme motivene er det rart at det ikke er større variasjon. Det vanligste klan-totemet er dyr, og avbildninger av disse finnes det svært få av i bronsealdermaterialet, med unntak av hester, men selv disse er ikke så vanlige motiver. Antydningen om at bronsealderristningene representerer klan-motiver ser jeg derfor på som lite sannsynlig. Dette er heller et trekk som ser ut til å høre til veideristninger.

5.4. Kombinasjonen fotsåler og båter

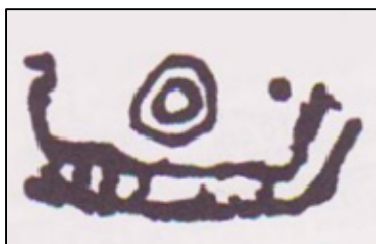

Figur 8: Solem VII, Selbu.
(Marstrander/Sognnes 1999)

Denne kombinasjon forekommer oftest med fotsålen eller fotsålene over skipsfiguren (fig.10). Tåpartiet kan peke nedover mot båten eller oppover fra den, men de står ofte i nesten rett vinkel til båten. Kombinasjonen kan vise til vann og land i ett, eller til et skille mellom land og vann, et skille mellom to verdener. Kombinasjonen kan også vise til individet og fellesskapet og det fellesskap som knytter de to sammen (Grønnesby 1998b). Samtidig kan den vise til dødsrikets båt, og det individet som har fulgt båten over til de dødes verden, men dette stemmer ikke overens med ristningen i Selbu, i og med at de mest sannsynlig er laget en bestemt tid på året, og dødsfall er som kjent ikke sesongbestemt for mennesker.

Bradley har undersøkt hvordan fotsåler og båtfigurer er plasserte, både i forhold til hverandre og i forhold til bergflaten. Det viser seg at mesteparten av båtfigurene er plasserte horisontalt på bergflaten, mens fotsåler i hovedsak er plasserte i rett vinkel til disse, og oftest er tåpartiet rettet oppover bergflaten. I 73 % av tilfeller dokumentert i Bohuslän går fotsålene mer eller mindre i rett vinkel til skipene på samme felt, og 77 % av fotsålene gikk i retning oppover berget (Bradley 2006: 380). Dette kan muligens understreke forskjellen mellom elementet vann (representert av skipet) og elementet jord (representert av fotsålene).

5.5. Kombinasjonen solsymboler og båter

Figur 9: Utsnitt, Grøtte IV, Selbu.
(Marstrander/Sognnes 1999)

Båter er også ofte forbundet med solsymbolet, som gjerne vises i form av konsentriske sirkler, spiraler eller enkle sirkler. Solsymbolene er ofte plasserte over båtfiguren, men det kan variere om den står midt over eller til en av sidene. Det kan også være flere solsymboler i forbindelse med en enkelt båt. Ofte blir dette tolket som en avbildning av solskipet, og dermed solens gang over himmelen. Det er også mulig at solsymbolet står for en bestemt guddom, kanskje en krigsgud, som vokter over eller gav styrke til skipets eier og hans menn, eller som sørget for at skipet fant sin havn trygt og sikkert. Det finnes også båter med noe som ser ut som solsymboler som står på stativ i båten (fig.12), og båten kan ha spilt en viktig rolle i seremonier der solen ble tilbedt.

5.6. Spiraler og skiver

Konsentriske sirkler, sirkler, spiraler og uthugde runde skiver er vanlige motiver blant bronsealderristningene. Ofte er de plasserte i forbindelse med andre motiver, som båter eller hester, men de finnes også som eneste motiv på felt. Også på felt som består av bare skålgroper kan ha enkelte spiraler eller sirkler rundt enkelte skålgroper.

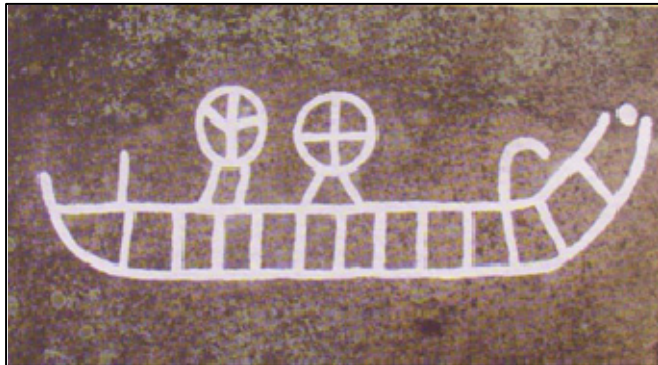
Spiraler er vanligvis tolket til å være solsymboler, og dette ser ut til å være en forklaring som er bredt akseptert. En annen mulig forklaring er at de er entoptiske bilder som dannes i hjernen, og som man kan se når man lukker øynene i bestemte situasjoner. Eksempelvis kan man til tider se slike entoptiske figurer dersom man ser mot sola eller annet sterkt lys, og deretter lukker øynene. De kan også dukke opp i situasjoner der man er i en transelignende tilstand, som sjamaner ofte bruker for å komme i nærmere kontakt med ånde verdenen på. Slike figurer består ofte av bølgelinjer, sikksakklinjler, ringer og spiraler i tillegg til andre geometriske figurer. De er dannet i hjernen som et resultat av elektriske nerveimpulser.

Jeg mener at spiraler kan være symboler på ild, eller at de ganske enkelt gjengir spiralsnodde bronsesmykker. Bronsesmykkene kan selv være gjengivelser av ild eller solen. Solen har en form som er lett å gjenskape; en rund skive. Ilden har solens egenskaper i form av lys og varme, men er svært vanskelig å gjengi formmessig siden den er så flakkende. Dersom ilden oppfattes som en variant av solen, kan spiralen tilsvare en variant av solskiven. Ild kan skapes av menneskene når solen ikke er til stede, og kan i større grad kontrolleres av mennesket. Ild kan derfor knyttes til solen, eller solguden, og dens krefter, og dermed også til fruktbarhet. Det er flere steder funnet rester etter bål i nærheten av ristningsfelt, men som nevnt er datering vanskelig, siden man ikke kan vite sikkert om ristningene og ildstedene er samtidige. Mye tyder likevel på at en del ristninger og ildsteder har vært samtidige (Hedengran 1993:186).

Konsentriske sirkler kan lett knyttes til vann. Når en regndråpe treffer vannoverflaten dannes det konsentriske sirkler, og vann er et av de viktigste elementer mennesket trenger for å overleve. Johnsen har foreslått muligheten for en form for regnmagi (Johnsen 2003:63). De fleste ristningsfelt ligger i nærheten til vann. Vann en viktig del av jordbruk og det å få planter til å vokse, og riktig mengde sol og vann fremmer jordens fruktbarhet. Jeg har også nevnt båtmotivet og båtens naturlige forbindelse til vann.

Solsymboler er i enkelte tilfeller utstyrt med noe som ligner bein eller stativ. Dette har blitt tolket slik at det er en kultgjenstand som representerer solen som er avbildet, og ikke selve solen som finnes på himmelen (Kaul 2004:353). Blant solsymbolene på

bronsegjenstandene er ikke et eneste utstyrt med slike bein; de finnes kun hos en viss del av helleristningsmotivene. Det kan være fordi disse kultgjenstandene var laget av bronse, og at man derfor anså det som unødvendig å avbilde en bronsegjenstand på en annen bronse-

Figur 10: Båt med "solstativer", Egely, Nordbornholm. (Kaul 2005)

gjenstand. Men på stein og berg kunne det være av interesse å få frem at det var en bronsegjenstand og ikke solen selv. Det finnes ristninger av mennesker som bærer eller holder slike stativer også. Det er også funnet en solskive i miniatyr, som består av en tynn ravskive festet i enden på et lite skaft eller innfatning av bronse. Hele gjenstanden er knappe 7 cm lang, og har trolig vært festet til noe. Den rødlige ravskiven er slipt slik at når lyset skinner gjennom ravet kan man se at den har et hjulkorsmønster bestående av et kryss i midten (Kaul 2004). Kan dette tolkes som en miniatyr er det sannsynlig at man hadde slike eller lignende også i stor størrelse, noe som kan styrke oppfattelsen av solsymbolene med "bein" som en form for kultgjenstander.

Det kan være interessant å sammenligne "solholderne" med speil. Særlig fra Egypt kjenner man til slike runde skiver av metall med håndtak. Der var speil av gull, i tillegg til å ha den praktiske funksjonen at man kunne se seg selv i det, et symbol på solen selv, mens speil av sølv representerte månen (Kaul 2004:362).

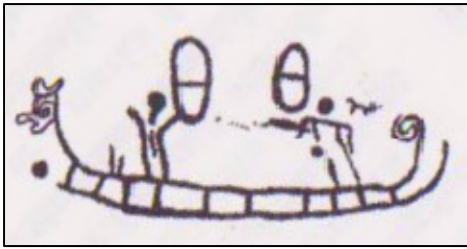

Figur 11: Utsnitt, Backa, Bohuslän (Kaul 2005)

5.7. Menneskefigurer

Menneskefigurer finnes både i tilknytning til veideristninger og jordbruksristninger. På veideristningene er de vanligvis enkle strekmennesker, og oftest hulemalerier. Menneskefigurene fra bronsealder viser ofte mennesker som utfører en handling. De holder gjerne noe i hendene, eller befinner seg i nærheten av andre ristninger som kan antyde rituell sammenheng.

Menneskefigurene er oppfattet både som kultdeltagere, gudfigurer og mytiske skapninger. På felt der flere menneskefigurer opptrer sammen, er det ofte en eller flere som skiller seg ut ved at de er større enn resten. Dette kan tyde på at det er en spesiell person som er avbildet – en guddom, sjaman, høvding eller mytologisk helt (Mandt/Lødøen 2005:210).

Figur 12: Utsnitt, Leirfall III, felt E, Stjørdal. (Marstrander/Sognnes 1999)

Mennesker i båter er vanligvis bare avbildet som streker, enkelte steder med små skålgroper som hoder. Dette kan tolkes som en avbildning av fellesskapet; et antall mennesker som arbeider som et lag uten at enkeltpersoner utmerker seg. Det finnes også båter med både de ”anonyme” mannskapsstrekene så vel som enkeltpersoner som utpreger seg fra resten ved at de er større og har flere attributter.

5.8. Hender

Avbildninger av hender er ikke så vanlig blant bronsealderristningene. De fleste kjente eksempler man kjenner til i dag er forbundet med graver og er gjerne avbildet på heller i stedet for fast berg. Disse er vanligvis bare strektegninger, og ikke konturtegnene.

Blant ristningsmotivene ved Selbusjøen er det en lokalitet som skiller seg ut. Det er Solem IV hvor det er avbildet tre konturtegnede håndflater sammen med en fotsåle på en stein i strandsonen. Håndmotivet er som nevnt uvanlig, men er kjent blant annet fra Stjørdal (Røkke VI og Bjørngård IX) (Sognnes 2001:56), Hvitvingfoss (Buskerud) og Fluberget (Rogaland). I tillegg kjenner man dem fra Sandangergård på Nordsjælland i Danmark (Kaul 2004). Forskjellen fra alle disse er at håndmotivene fra Selbu er konturtegnede, mens de andre er strektegnet. På Sandangergård har man funnet rester etter det man tror kan ha vært en form for kultbygning med rektangulære vegger laget av stein. De fleste av disse stammer fra yngre bronsealder, men ifølge Kaul viser enkelte funn at disse må stamme fra en tradisjon fra eldre bronsealder (Kaul 2004:105). Det er ikke funnet bronsegjenstander i forbindelse med disse kultbyggene, noe som kan indikere at ritualer og kostbare bronsegjenstander ikke alltid var knyttet sammen. Det som gjør at man tror disse firkantede steinsettingene har vært brukt til kultisk eller rituell aktivitet er at de er laget av stein og ikke flettverk og trestolper, som de fleste bronsealderhus vi kjenner til. Det er ikke funnet et eneste flintavslag eller flintredskap ved bygningen, noe som ellers er vanlig for bronsealderbosetninger, og det er funnet tre urnegraver under huset, en tradisjon som heller ikke er vanlig i nordisk bronsealderkultur. Det er dessuten funnet fire flate steiner med helleristninger på, alle med bilde av en hånd og orienterte etter bygningen nord-sør, med hånden pekende mot bygningen. Disse bildene av hender er ikke på langt nær så forseggjort som håndavtrykkene ved Selbusjøen. De består av en strek som betegner underarm og fem strekfingre i enden av denne. Over hendene er det risset inn fire vannrette streker over hverandre.

Figur 15: Nylende, Østfold. (Broby-Johansen 1969)

Kaul legger frem en tolkning av håndmotivet som del av en grav- eller døds kult og går langt i sin tolkning av motivet og de fire strekene som en guddommelig kraft med makt over tiden i form av fire årstider og dagens fire tidspunkt (soloppgang, solnedgang, middag og midnatt), og at ritualene måtte fremføres riktig for at tiden og dens sirkulære orden skal fortsette å fungere (Kaul 2004:109-110). Tolkningen er interessant, men ut over det at det sannsynligvis ble utført rituelle handlinger i eller i nærheten av kulthuset er det vanskelig å si noe sikkert om hvilken rolle håndmotivene kan ha spilt. Det samme motivet finnes også på en helle fra Nylende, Skjeberg i Østfold. Denne virker mer forseggjort enn motivene fra Sandangergård. Jeg mener håndmotivet med fire streker over kan vise til en hånd som kaster fire gjenstander. Jeg tenker da på en sjaman eller vismann som kaster en form for terninger i forbindelse med spådom. Hånden med de fire strekene avbilder øyeblikket da fremtiden blir beseglet; terningene er kastet.

Figur 16: Fluberget, Rogaland. (www.megalithic.co.uk)

Håndmotivet med fire streker over er ifølge Kaul det motiv som er mest snevert knyttet til graver og til døden. Det sees alltid på mindre steiner og i nær tilknytning til graver, som oftest små yngre bronsealders brentbeinskister, noe som kan gi en datering til bronsealderens periode IV (Kaul 2004:148). Men håndmotivet finnes også som nevnt på bergflater og sammen med andre motiver. I Selbu finnes det sammen med fotsåler på lokaliteten Solem IV. Her er håndflatene konturtegnet. På Fluberget i Rogaland finnes håndmotiver som er strektegnet, men som man likevel kan se har tommel og viser en venstre og en høyrehånd.

5.9. Hester

Hester er ofte fremstilt sammen med andre motiver, særlig solsymbolet eller hjul, og er omtalt sammen med skipsfigurer som del av solvognteorien. Hester er også fremstilt alene og uten forbindelse med båter, og det kan virke som om de i denne sammenheng ikke har de samme egenskaper som hestene forbundet med solsymboler eller båter. Fordalfeltet i Stjørdal har en fremstilling av hester som heller leder tankene mot en avbildning av en hel flokk.

Figur 17: Fordal, Stjørdal. (Sognnes 1999)

Hester er som nevnt blitt knyttet til solvogn-teorien, men da vanligvis som enkelte individer som frakter solens skip eller vogn over himmelen. Det finnes på ett av feltene i Fordal ett enkelt spiralsymbol, omgitt av flere titalls hester, noe som ikke kan stemme overens med rakeknivenes symboler hvor en enkelt hest er den som frakter solen, og ikke en hel skokk. Hestene kan likevel være høyt ansett

nettopp fordi de i mytologien har en så viktig oppgave som å frakte solen, noe som dermed er med på å gjøre at de er høyt verdsatt i samfunnet og forbundet med rikdom og velstand, i tillegg til de andre egenskapene hestene har, som å dra vogner, ridedyr eller i forbindelse med jordbruksaktiviteter. En avbildning av så mange hester på samme sted kan derfor ha en mer profan betydning i å vise omverdenen at man eier mange hester i området. På Melhus finnes et felt med noen hester, men få av disse har direkte tilknytning til båter eller solsymboler. De fleste er likevel vendt mot høyre, med unntak av en enkelt hest på Foss IX. En av hestene på dette feltet har også noe som kan se ut som en solskive festet til ryggen, men dette kan også tolkes som en rytter i form av en strek med et hode øverst, selv om hodet da vil være uforholdsmessig stort. Denne hesten er vendt mot høyre, noe som stemmer overens med tolkningen av solhestens oppgave i å frakte solen et stykke på himmelen rundt middag (Kaul 2004:246).

6. Selbu

Selbu kommune ligger i Sør-Trøndelag fylke med kommunesenter i Mebond.

Hovedbebyggelsen ligger i dag ved munningen av elva Nea i den sørøstlige delen av Selbusjøen, men hele den østlige bukten av Selbusjøen, fra Vikvarvet i sør, via Mebond og Innbygda, til Solem på nordsida, er preget av bebyggelse og jordbruk. Resten av området rundt Selbusjøen er hovedsakelig skogområder. Kommunen har en sterk tradisjon innen jordbruk og skogbruk. Som innlandskommune er den omgitt av ni andre kommuner, hver med sine sentra: dette gjør Selbu til en viss grad til et bindeledd mellom disse, hovedsakelig mellom kystområder og fjellområder. Før dagens veinett er det ikke usannsynlig at Selbu har vært en viktig del av et handelsnettverk mellom forskjellige bygder eller bosetninger. Riksvei 705 går gjennom Selbu kommune og binder slik sammen Stjørdal og Tydal. Selbu ligger også mellom Stjørdal og Røros i luftlinje. Siden de store konsentrasjoner av jordbruksristninger i Stjørdal viser at det har vært en rimelig stor bosetning eller i alle fall stor aktivitet akkurat der

i bronsealder, er det ikke utenkelig at Selbu kan ha spilt en viktig rolle som bindeledd mellom Stjørdal og andre områder. Vi vet at handelsnettverket i bronsealderen var godt utviklet, både innenlands så vel som utenlands. Sammen med de tallrike ristningene i Trøndelag som viser til viktige knutepunkt som Stjørdal, Melhus og Selbu, er det derfor naturlig å se for seg at det eksisterte gode forbindelser og handelsruter i fylket.

Figur 18: Selbu. Grov oversikt over ristningslokalitetene. Nummer 1 og 2: Solem, 3: Grøtte, 4: Engan, 5: Balstad, 6: Svinås, 7: Stamnes. (kart: <http://gulesider.no>)

6.1. Ristningslokalitetene

(Se Vedlegg 1)

I Selbu er det hittil registrert 22 enkeltlokaliteter. Den første (Selbustrand XI) ble offisielt registrert av overlege F. Holmsen i 1930, og undersøkt av student Brage Irgens Larsen samme sommer og av konservator Th. Petersen året etter. I 1937 kom neste registrering (Selbustrand XII), gjort av døvelærer Ludvig Langåker og undersøkt av pastor Olaf A. Digre året etter. I forbindelse med uttapping av sjøen i 1947 som følge av en usedvanlig tørr sommer, kom deler av strandsonen som før hadde vært under vann, opp i dagen igjen, og man la merke til flere figurer på rullesteinene i den tørrlagde strandsonen. Gårdbruker Lars Grøtte meldte fra om funnene, og Vitenskapsselskapets museum ved preparant A. Esaisen og pastor Olaf A. Digre foretok en foreløpig undersøkelse der de registrerte 5 ristningsblokker i strandsonen nedenfor gårdene Solem og Grøtte. To av disse steinene ble trukket opp i fjæra da vannstanden igjen

ble hevet, for at de ikke skulle bli oversvømt igjen. Vannstanden var rundt 2,5 meter lavere enn vanlig, og det ble i alt gjort 10 registreringer i dette området i denne perioden. Året etter, 1948, hadde man igjen de samme forhold, med tørr sommer og usedvanlig lav vannstand, og man benyttet anledningen til å foreta en grundig undersøkelse av området, som ble fulgt opp av en supplerende undersøkelse i 1967.

Lokalitetene ligger spredt langs en ca. 10 km lang strekning i strandbeltet fra Solem i vest til Stamnes i øst. Feltene er dermed lokalisert på nordsiden av Selbusjøen, og dermed på den mest solrike siden, noe som kan være verdt å merke seg. Solemgårdene ligger lengst vest i området, og nedenfor disse på begge sider av Solemodden ligger en gruppe på 7 felt. Nedenfor Grøttemgårdene, rundt en halv kilometer mot øst fra Solemristningene, ligger en gruppe på 4 lokaliteter, og resterende 4 felt ligger fordelt på en ca 5 km lang strekning fra Leikvolltrøa ved Engan til Stamnes.

6.2. Kommentar og tolkninger

Blant motivene på Solem III er en bønneformet båt, men det er noe usikkert om skroglinjene går helt sammen i begge ender. Kalkeringer av S. Marstrander (vedlegg 1, fig 26) viser at han har tolket dem som sammenhengende, men Sognnes viser til at dette er usikkert. Ting som tyder på at furene skal være sammenhengende er likheten med tilsvarende båtfigurer fra Stjørdal. På denne ristningen er en fotsålen plassert over båtfiguren og parallelt med denne, og det virker som de står sammen i en komposisjon. Fotsåler som står i forbindelse med båter er kjent fra andre steder, for eksempel fra Leirfallfeltet i Stjørdal.

Solem IV er en av de spesielle ristningene ved Selbu når det gjelder motivvalg. Her er det avbildet tre menneskehender og en fotsåle (Vedlegg 1, fig 27). Om det er venstre eller høyrehender som kan sees er vanskelig å avgjøre. Sognnes mener tverrlinjen viser at hånden er vendt mot seeren og derfor viser en høyrehånd. Dermed viser ristningen to høyrehender (nr 3, 4) og en venstrehånd (nr 2). Venstrehånden er da avbildet ovenfra. Jeg er enig i at dette virker sannsynlig, men mener i tillegg at dersom figurene viser *håndavtrykk* vil det være helt motsatt. Det er også verdt å nevne at dersom nr 2 er en venstrehånd sett ovenfra kan kanskje undre seg over at ikke neglene da er markert, siden dette ville være en sikrere måte å vise hvilken side av hånden som er avbildet eller om det er høyre eller venstre dersom dette ville være av betydning. Når vi ser på fotsåler er det tydelig at det er undersiden av foten som er avbildet, og man vurderer de uten videre som *fotavtrykk*. Dette virker mest naturlig siden man ikke så enkelt kan se sin egen fotsåle, mens sitt eget avtrykk er lett å se. Håndfigurer er ikke vanlig blant bronsealderristningene. De forekommer ikke så ofte, særlig ikke med den

utformingen som de har her, med omriss i stedet for strektegning. Strekfigurer av hender kan man finne eksempler av på Fluberget (Rogaland), Hvittingfoss (Buskerud), Stjørdal, samt Sandangergård på Nordsjælland i Danmark. Furene som finnes på to av håndmotivene kan se ut som det vi kaller livslinjen i håndflaten, og det er en mulighet for at det er denne tydelige furen som kan være markert.

Båtfiguren på Solem VII er også av spesiell art. Båten er tydelig og detaljrik, med tolinjet skrog som er sammenbundet av et sikksakkmønster, med tydelig fremre og bakre del, samt med en enkelt strek som kan tolkes som en styrmann eller høvding i bakre del av båten. Sikksakkmønsteret i båtskroget er ikke vanlig blant ristninger i Trøndelag, og det gjør ristningen spesiell. Bortsett fra at stevnen er uten hode er figuren svært lik noen av båtfigurene på Leirfall III felt B (Marstrander/Sognnes 1999:88). Typen indikerer sen bronsealder. Også fotsålene er meget fint utført med sterkt naturalistisk preg.

Ristningsflaten på Solem X ligger vendt mot sjøen, og siden steinen ligger såpass lavt at den ligger under vann mesteparten av året kan det være innbydende å tro at den ikke har vært flyttet på noe særlig siden ristningene ble laget. Dette kan kanskje gi en pekepinn på hvem de skulle synes for, nemlig mennesker i båt.

Fotsåler er et motiv som går igjen blant Selburistningene, også så på Grøtte. Oppmaling av Grøtte I i 1948 av S. Marstrander viser at han har tolket det ene fotsåleparet til å ha markeringer av tær (vedlegg 1, fig 38), men dette har han ikke tegnet inn i sin egen kalkering, muligens på grunn av at furene har vært usikre (Marstrander/Sognnes 1999:35). Det er likevel interessant at det ser ut til å være tre korte (omtrent like lange) furer i tåpartiet på hver av fotsålene. Likheten og gjentakelsen av tåmarkeringene kan tyde på at de faktisk finnes der og slik har vært meningen å markere, men bare fire tær er markert av Marstrander. Muligens er den fjerde streken forvitret eller svært utydelig. Dersom tåmarkeringene er faktiske, er ristningen spesiell, siden dette fotsåleparet da skiller seg ut fra resten av Selburistningene, og samtidig fra mengden av fotsåleristninger generelt, siden ristninger med tåmarkeringer er sjeldnere enn ristninger uten. Det er likevel to ting som slår meg som underlig: først og fremst at det er bare fire tær markerte. Det kan se ut som det er lilletåen som har blitt utelatt, siden det akkurat i ytre del av tåpartiet er litt bredere mellom den tredje tåfuren og ytterfuren til foten. Det kan også være at det har vært en liten markering der som ikke kan sees lenger. Det andre som er noe underlig, dersom vi nå tolker tåmarkeringene som faktiske, er at fotsålen har *både* tverrstripe og tåmarkering. Det har vært vanlig å tolke tverrstripen som en avbildning av fottøyets festeandordning, en vidjereim eller snor til å feste skotøyet rundt foten. Med hvis fotsåleparet er avbildet med fottøy rimer det ikke at tærne også

er markert. Siden tåmarkeringene er svakere og mindre tydelige enn resten av figuren, kan man anta at fotsålen først var tegnet med tåmarkeringer og uten tverrlinje, men at den siden ble tegnet opp igjen med tverrlinje uten at tåmarkeringene ble gjentatt. Dette vil i så tilfelle bety på at ristningene på Selbu ble gjenbrukt og risset opp igjen.

På Balstad I finnes de eneste kjente dyrefigurene i Selbu. Det er vanskelig å artsbestemme disse, men det mulig det kan være hester som er avbildet. De minner dog ikke særlig om de karakteristiske hestefigurene vi kjenner både fra Stjørdal og Melhus, siden de ikke har den karakteristiske halen.

Stamnes I viser en samling av fotsåler. Det kan se ut som alle fotsålene viser høyreføtter, men noen av dem er litt usikre (vedlegg 1, fig 45, (nr 1,2,8)). Det kan være verdt å nevne at det ikke finnes et eneste par blant dem, heller ikke noen venstreføtter. Man kan stille seg spørsmålet om dette er bevisst eller rent tilfeldig. Kan det være forskjeller i betydning ut fra om det er venstre, høyre eller et par fotsåler som er avbildet? Et spørsmål jeg ikke kan svare på her og nå, men som kan være interessant å undersøke nærmere ved en senere anledning.

Iakttakelser gjort av reguleringsmyndighetene i vestre ende av Selbusjøen ved gården Brøttem i Klæbu har påvist en avløpsterskel, hvis høyde betegner det laveste mulig nivå for sjøens speil i nåtiden. Denne høyden er beregnet til 158,8 meter. Terskelen består av en sandbanke som kan ha forandret seg siden ristningene ble laget, men studier av moldbakkene rundt Selbusjøen viser at vannspeilet ikke kan ha ligget lavere enn ca 158 meter, noe som støtter opp om at terskelen angir et riktig minimumsmål. Den laveste ristningen ligger på 159 meter, noe som betyr at vannstanden på den tiden sannsynligvis lå mellom 158 og 159 meter over havet. En del av ristningene er høydemålt, og ligger slik: to stykker ligger på 161 m.o.h., syv ligger mellom 160,5 og 160 m.o.h., en på 159,5 m.o.h. og en på 159 m.o.h. Etter reguleringen av Trondheim E-verk ligger vannstanden ved Selbusjøen på vel 161 m.o.h., noe som vil si at de fleste ristningene vil ligge under vann store deler av året (Marstrander/Sognnes 1999:28).

Selbusjøen er i dag regulert, men syklusen i vannstanden er den samme som i bronsealderen. I vinterhalvåret fryser vannet til og landskapet dekt av snø. Det viktige tidspunktet er om våren, etter at isen på vannet har smeltet, men før isen og breene i fjellet har smeltet. Smeltevannet fra fjellet gjør nemlig at vannstanden i vannet stiger, og ristningene kommer under vann igjen. Det er med andre ord kun i perioden fra isen på vannet har forsvunnet, til snøen i fjellet har smeltet nok brevann til at vannet har steget igjen, noe som tilsvarer en periode på rundt 2 uker i mai. Tidspunktet og lengden varierer naturlig nok med

vær og temperaturforhold fra år til år. Dersom vannstanden var omtrent den samme i bronsealderen, kan dette gi unike tidsrammer for når på året ristningene er blitt laget, og kan slik være med på å gi grunnlag for tolkning på et mye mer innsnevret plan. Ristningene vil da trolig ha blitt laget på vårparten, noe som kan stemme godt overens med sannsynligheten for at det var en eller annen form for fruktbarhetsrituale eller annen rituell handling for å sikre et godt år.

Ristningene ved Selbusjøen er også interessante siden det ikke er på heller eller berg de er risset inn, men på rullesteiner i fjæra. Dette er en plassering og bruk som er ganske unik når det gjelder bergkunst vi kjenner til i Skandinavia. Det er kjent en annen lokalitet i Norge hvor deler av ristningene blir liggende under vann ved høy vannstand. Feltet heter Sporaneset og ligger i Rauland i Telemark (Mandt/Lødøen 2004:253). Det er også en lokalitet i Sverige, Högsbyn i Dalsland, der man mener de nederste ristningene kan ha vært under vann deler av året i bronsealderen (Tilley 2000:153). Begge nevnte lokaliteter er forskjellige fra Selbu ved at ristningene er laget på bergflater og ikke på rullesteiner.

Ristningene utmerker seg som lysere furer i den rødlig granitten som preger rullesteinene ved Selbusjøen. Fjellgrunnen i Selbu inneholder ikke granitt i det hele tatt, bare kambrosilurisk leirskifer og grønnsteinsbergarter. Disse egner seg vanligvis ikke for å risse inn figurer, siden de lett smuldrer bort og ofte har en furet overflate. De rødbrune granittblokkene er sannsynligvis transportert fra Syltraktene med isen under istiden. Det er godt mulig at mangelen på andre egnede steinflater har gjort at ristningene ble laget på rullestein.

Når det gjelder ristninger på mindre steiner eller heller er dette kjent også fra andre steder i Norden. Eksempler er steinen fra Truehøjgård i Himmerland, Nordjylland, og de fire steinene med håndmotiv ved kultanlegget på Sandagergård i Horns Herred, Nordsjælland. Det er også funnet ristninger på randsteiner eller bautaer i forbindelse med gravrøyser (Kaul 2004:105,141). Dette er steiner funnet i forbindelse med graver, og skiller seg slik fra ristningene ved Selbusjøen. Ser man på Selburistningene som gravminner er det muligens over mennesker som druknet eller ble borte i Selbusjøen, siden de ligger helt i vannkanten. De gjenlevende hugget inn ristningene for å minnes de døde og for å ha et sted å gå til selv om de døde var forsvunnet. Men et annet punkt som gjør at denne teorien ikke høres veldig sannsynlig ut, er at ristningene ved Selbu mest sannsynlig er ristet en bestemt tid på året, og dødsfall vil nødvendigvis skje gjennom hele året. Muligheten for at ristningene som gravminner kan ha blitt laget senere enn selve dødsfallet er selvsagt til stede, da man kan ha hatt en midlertidig ”begravelse” om vinteren og en sekundær begravelse når isen gikk.

Det er ofte spørsmål om ristninger generelt kan ha vært malt i ulike farger. Hvis vi drar denne teorien til Selburistningene, kan man tenke seg at de har blitt malt opp som en del av en ”nyttårsseremoni” for å markere at vinteren var over og et nytt vekstår kunne begynne. Dette ville funnet sted etter at isen hadde gått og sjøen var på sitt laveste. Alt etter hvilken farge de ville ha hatt og hvordan den lyste opp i terrenget, så kunne det ha vært lettere å se dem blant alle steinene. Malingen ville da etter all sannsynlighet ha forsvunnet i løpet av den tiden ristningene var under vann. Dette vil ikke kunne støtte opp om en tolkning av dem som grense- eller eiendomsmarkører, siden de ville være over vann bare et par ukers tid av året, men oppmaling i seg selv kan godt ha vært vanlig.

Dersom ristningene har vært synlige bare en kort stund hvert år er det sannsynlig av bruken også har vært knyttet til en viss årstid, eller starten på en ny årstid. Siden man mener Selbusjøen har de samme egenskaper og strandlinje som den hadde i bronsealderen da ristningene trolig ble laget, vil også forholdet med lavere vannstand være som i dag, det vil si på vårparten. Dette er et svært viktig punkt når man skal forholde seg til ristningene. Våren er årstiden da alt våkner til liv, solen får tilbake sin styrke etter å ha vært ”svak og syk” gjennom vinteren, isen forsvinner fra vannet og man kan sjøsette sine båter igjen, gress og planter spirer og setter grunnlaget for ny høsting av næringsmidler etter å ha måttet tære på lageret over vinteren. Det var tiden for å kaste de tunge vinterklærne, det ble lettere å ferdes uten å måtte vasse gjennom snø, den buskapsen som eventuelt ble holdt innendørs kunne slippe ut av de trange rommene og kunne finne maten sin selv. Våren må ha vært en fantastisk tid for menneskene, og en lettelse av å ha overlevd enda en vinter og et løfte om en ny sommer. Man kunne få et overblikk over vinterens herjinger på gård og grunn, og sette i gang med de forbedringer og reparasjoner som trengtes til neste vinter. Det ble en tid for nyskaping og ny giv, og den kan ha blitt markert med en form for nyttårsfeiring.

Det er en stor del av de vanlige motivene vi finner i Selbu. Både båter, fotsåler, hester, groper og sirkler er her samlet på et ganske lite område, men spredt utover på mange enkeltsteiner. Det er med andre ord en stor variasjon av motiver i forhold til det totale antall ristninger. Likevel er det fotsåler og båter som går igjen, og siden de ligger i vannkanten får det meg til å tenke land/vann – motsetninger, noe som kan stå for et markant skille både fysisk og mentalt. Overgangsritualer kan derfor godt være bakgrunn for i alle fall en del av ristningene ved Selbusjøen. Muligens som ledd i en seremoni eller rituale, eller som markering for et bestemt, og kanskje hellig, sted, der slike ritualer forekom.

6.3. Oppsummering

Selburistningene ligger i et område som kanskje kan knyttes både til jakt og jordbruk. I dag er det flere gårder og gode jordbruksforhold der, men det er ikke sikkert området var tatt i bruk til det formålet i bronsealderen. Det er blitt fundert på om ristningene, med plassering som kanskje vitner mer om veidekunstens ristninger enn bronsealderristningene, kanskje kan ha hatt en funksjon mellom jordbrukere og jakt/samlersamfunn i området, eller vist til kontakt mellom disse.

Sognnes mener at Solem og Grøtte er de eldste av Selburistningene, basert på utformingen av båtmotivene (Sognnes 1994:33). Likevel er disse forholdsvis sene blant bronsealderristninger, og senere enn ristninger i Stjørdal, noe som kan tyde på at Selbu har blitt bosatt senere enn Stjørdalsområdet. Jordbruket ble antageligvis etablert senere i Selbuområdet, siden det ligger lenger inn i landet og høyere oppe enn elvedalene ved kysten (Stjørdal og Meldal). Det kan enten ha vært brukt til jakt og sanking av fastboende fra elvedalene, eller det kan ha vært brukt av omreisende jaktgrupper som igjen har hatt kontakt og byttehandel med jordbrukerne. Etter hvert har jordbruket fått feste også i Selbu, men om det er jordbrukere fra elvedalene som har utvandret dit, eller om det er fangst- og jaktbefolkning som har gått over til jordbruk er vanskelig å si. Det kan også være en blanding, men det er lite tvil om at impulsene kommer fra Stjørdal og Melhus, ut fra ristningsmotivene. Ristningene i Stjørdal ser ut til å kunne representere de faste bosetningene der (Sognnes 1994:3), i tillegg til noen større felt som trolig har vært en form for samlingspunkt. Dersom det samme er tilfellet i Selbu, kan ristningene slik vise til tidspunktet man begynte å bli fastboende også der. Dette kan stemme med tidspunktet man antar de er laget på, siden de, som allerede nevnt, ut fra båtmotivenes utforming ser ut til å høre til den yngre fase blant ristningene i Stjørdal. Det er naturlig å tenke seg at Stjørdal var bedre egnet til å slå seg ned fast, siden det gir gode jordbruksforhold, er nært havet og de ressurser som finnes der, og samtidig har kontaktnett mot innland og fjell. Selbu ligger høyere oppe og har ikke direkte tilknytning til havet. Likevel er forholdene bra for jordbruk, og tilgangen til fjell og jaktområder god. Vannet gir også muligheter for fiske og ferdsel. Det at ristningene ligger på den mest solrike siden av Selbusjøen støtter også opp om jordbruksdrift.

Likheter i motiver, samt tidsperspektiv, gjør det sannsynlig å anta Selburistningene som en utløper av Stjørdalkonsentrasjonen. Fotsåler og båter er de vanligste motivene både i Stjørdal og i Selbu. Man finner også et par hestefigurer blant Selburistningene, selv om disse har en litt annen utforming enn hestefigurene på for eksempel Fordalfeltet i Stjørdal.

Når det gjelder Selburistningenes plassering; så å si i vannkanten av Selbusjøen, utmerker de seg som meget spesielle. Dersom båten har vært mest brukt ved forflytting kan ristningenes plassering vise til båt-plassen til hver enkelt gård/bosetting, og slik også fungere som den enkelte bosettings bumerke eller samlingsplass. Denne tolkningen vil i så fall stride mot den oppfatning av ristningene var hellige og forbeholdt kun enkelte innvidde. Likevel vil det at de inneholdt kraft og makt til å vise til eiendomsrett over land, legge grunn for å tro at de ikke var rent profane skriblerier. Religion, makt og politikk vil også ha vært flettet sammen på en helt annen måte enn i dag. Ristningene kan slik ha vært både hellige symboler, utført av presteskap eller andre særlig evnede personer og derfor sett på med stor respekt, så vel som materielle og sosiale grensesettere. Likevel er det vanskelig å støtte en slik teori med tanke på de store ristningsfeltene, som for eksempel Leirfall i Stjørdal. Her gir det store antall og utbredelse av ristninger inntrykk av en annen bruk og større menneskesamlinger.

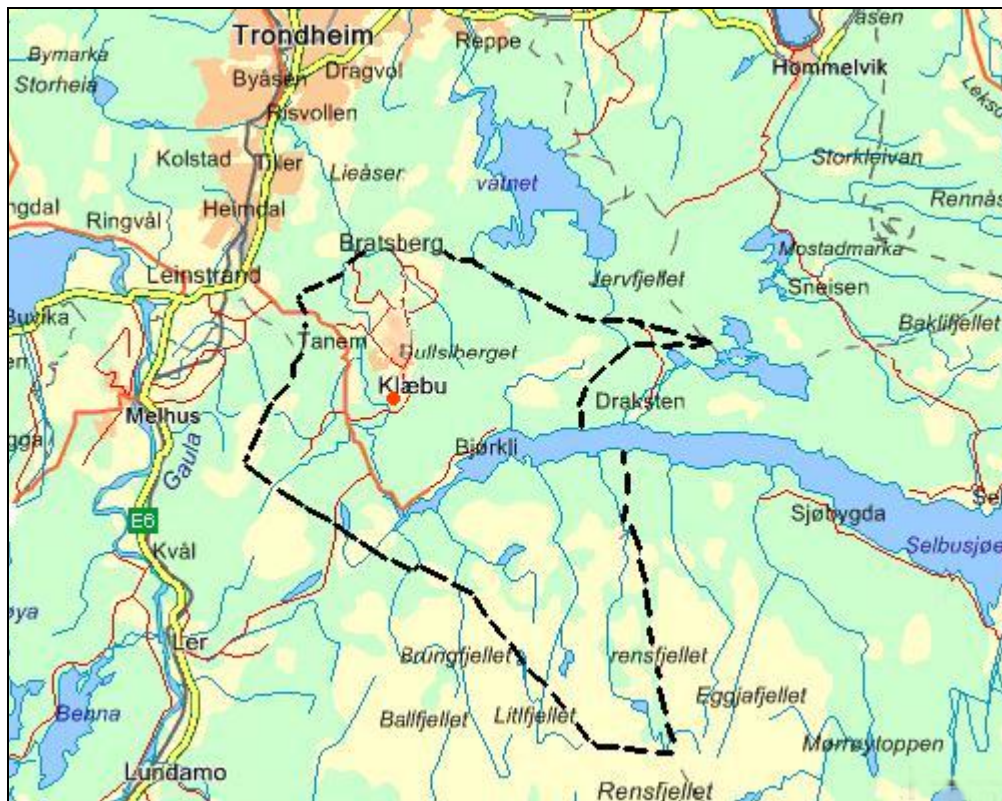
Den faste bosettingen i Selbu kan ha fungert som et bindeledd mellom veidesamfunn og jordbrukssamfunn, særlig i Stjørdalen. Selbubosettingene kan ha hatt nær kontakt med veidefolket og byttet til seg vilt, skinn og andre varer mot jordbruksprodukter og andre varer fra det mer havnære Stjørdalsområdet. Dersom den faste bosettingen i Selbu hadde nær kontakt med jaktsamfunn i området, kan tilkomst med båt ha vært praktisert. Fjæra og strandsonen vil da ha spilt en viktig rolle, både som kontaktpunkt og handel, så vel som utgangspunkt for ferdsel og fiske for hver enkelt bosetning. Ristningene vil da være plassert i en aktiv sone og et viktig knutepunkt, samtidig som de representerer grensen til en bosetning og dermed ytterpunktet av jordbruksbosetningens maktområde. De kan da ha fungert som en påminnelse til de ilandstigende om hvem som har området i sin besittelse, eller som dokument/lovnad på at visse regler skal følges og respekt utvises i denne sonen.

Ristningene i Selbu viser at ristningene ikke må stå sammen med andre for å ha en mening. Her ligger de spredt over et langt strandparti, med en eller to ristninger på hver sin stein i fjæra. Gårdsbrukenes plassering der i dag får meg til å tenke at ristningene kan ha representert forskjellige gårder som lå på rekke og rad langs vannet. Dette er en tolkning man også har vurdert ved en del av ristningene i Stjørdalsområdet. Der finnes mange felt som kan se ut til å representere bosetningsmønsteret i bronsealderen. samtidig finnes der en del større felt som kan se ut til å ha fungert som samlingssteder eller seremonisteder, brukt over lang tid, eksempelvis Leirfallfeltet i Stjørdal. Ristningene ved Selbusjøen virker mer intime. Man får ikke følelsen av de store folkemengder og stor ståhei, slik man gjerne får inntrykk av ved de store ristningsfeltene i Stjørdal og andre steder. I stedet hviler det en slags ro over disse

enslige bildene i fjæra, hvor motivene i sin ensomhet blir mer fremtredende enn ved de store feltene, der motivene nærmest drukner i hverandre.

7. Klæbu

Klæbu ligger midt mellom Melhus og Selbu. Her er det hittil funnet to lokaliteter, begge jordfaste steiner med skålgroper.

Figur 19: Oversikt Klæbu kommune. Omtrentlig beliggenhet for ristningslokaliteten Eidstu er markert med gult like under kommunenavnet. (www.gulesider.no)

7.1. Ristningslokalitetene

(Se Vedlegg 2)

Eidstu var den første ristningslokaliteten som ble kjent langs Neavassdraget nedenfor Selbusjøen. Eidstu ligger ca 3 km fra Selbusjøens utløp. Selv om lokalitetene i og for seg ikke ligger så langt fra hverandre, er miljøet rundt svært forskjellig. Selburistningene ligger i Selbusjøens østlige ende, det vil si i den motsatte enden av der innsjøen har sitt utløp. Terrenget er også svært forskjellig, fra de flatere områdene på nordsiden av Selbusjøen til de brattere, terrassepregede dalsidene i Klæbu. Klæbu ser slik ut til å ha større fellestrekk med Melhus, og siden det er funnet svært få lokaliteter med skålgroper i Selbu, ser det ut til at

Klæburistningene har sterkere fellestrekk med ristninger i Melhus, siden det her også finnes flere lokaliteter med skålgroper.

7.2. Kommentar og tolkninger

Det er bare groper som er funnet foreløpig i Klæbu. Ristningene i seg selv gir ikke så mye informasjon om motivbruk i Klæbu, siden groper er et svært vanlig motiv i hele Norden. Det at gropene ligger på rad etter hverandre har likevel likheter med andre lokaliteter i nærheten, både Foss X (vedlegg 3, fig 65) og Lyng I (vedlegg 3, fig 55).

Det er interessant å merke seg at lokaliteten vitner om aktivitet også i dette området, som ligger mellom Melhus og Selbu. Det kan ha vært folk som bodde der permanent, eller lokaliteten kan ha ligget langs en ferdselsvei mellom Melhus og Selbu, og kanskje helt til Stjørdal eller Tydal. Som nevnt kan Selbusjøen ha vært en ferdselsåre der man brukte båt, og eventuelt gikk på isen under vinteren, og slik fungert som en viktig sambandslinje mellom de forskjellige bosetningene. Det er mulig at Klæbu har vært en mellomstasjon mellom Selbu og Melhus og Trondheim, eller videre innover fra Selbu til Stjørdal eller fjellstrøkene.

8. Melhus

Melhus kommune er i hovedsak en innlandskommune, og bebyggelsen ligger hovedsakelig langs dalføret Gauldal, som også er den viktigste veiforbindelsen mellom Trondheim og Røros, samt de østlige deler av Sør-Norge. Dalføret er preget av elva Gaula, som i stor grad har formet landskapet i dalen, og også har bidratt til de gode jordbruksområdene i de nordlige deler av kommunen. Det er også i dette området de fleste ristningene er funnet.

Dalføret knytter sammen kyst og innland, og dermed også forskjellige ressursgrunnlag, med sine respektive kulturer. Fra innlandet og fjellområdene kunne man få pelsvarer og vilt, fra kysten fangst av både fisk og skalldyr, samt havpattedyr, fugl og egg. Elva Gaula er også rik på fisk, og er i dag en av Norges beste lakseelver.

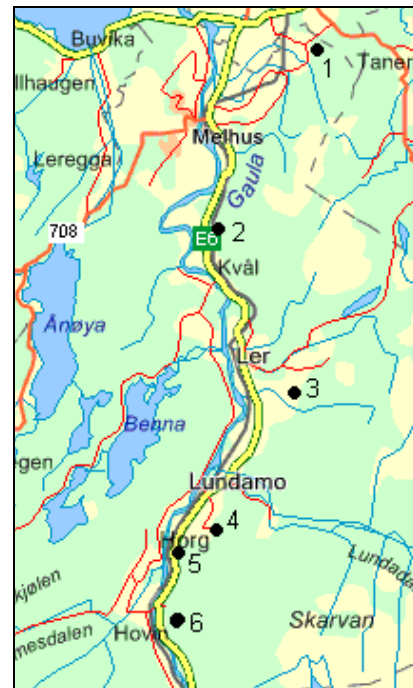
Mange ulike funn i området vitner om menneskelig aktivitet over lang tid. I tillegg til helleristninger er det særlig mange gravminner og kullanlegg som er blitt oppdaget. I senere tid er også mange hustuffer registrert i form av stolpehull, og funn av 14 hustuffer på Skjerdingsstad viser at stedet har vært brukt over lang tid, og trolig samtidig med ristningene som finnes der (Rønne 2002).

8.1. Ristningslokalitetene

(Se Vedlegg 3)

Ristningene på Melhus ligger i gode jordbruksområder, på terrasser et stykke oppe i dalsiden. Det er sannsynlig at det er her det ble drevet jordbruk i bronsealderen, siden dalbunnen da fremdeles ville være fuktig og sumpaktig og lite egnet for jordbruk med ard. Ristningene finnes på store steiner eller bergflater, og motivene som dominerer er fotsåler og skålgroper. Andre motiver er sirkler, båter, hester og noe som blir tolket som menneskefigurer.

Figur 20 viser en grov oversikt over de forskjellige lokalitetenes plassering, nummerert som følgende; 1: Rødde. 2: Storhaugen (Skjerdingsstad og Gravråk). 3: Valderås. 4: Lyнге. 5: Røskaft. 6: Foss.

Figur 20: Oversikt Melhus, Ristningslokaliteter.

8.2. Kommentar og tolkninger

Skålgropene på **Skjerdingsstad III** er samlet i et ”bånd” som går over steinen, men dette er trolig på grunn av at lagdelingen i steinen er slik at feltet der gropene befinner seg er mye mindre oppsprukket enn resten av steinen.

Ristningene er utført med samme teknikk som Skjerdingsstad II, og tyder på at risteren eller i alle fall ristningsteknikken har vært den samme. Dette kan bety at ristningene er blitt laget over et begrenset tidsrom, det vil si i levetiden til en voksen person. Et annet alternativ er at teknikken kan ha gått i arv og videreformidlet ved opplæring. Ristninger i Vingen, Bremanger i Sogn og Fjordane, viser også klare likheter i huggeteknikk og fremstillingsmåte. Også her mener man at ristningene kan være laget av samme person eller organisert av en enkelt læremester (Mandt/Lødøen 2004:156).

Både på Skjerdingsstad II, III og IV er det samme huggeteknikk som ser ut til å være brukt, og siden de ligger så nærme hverandre, er det fristende å tro at samme person har laget alle ristningene. Da det er de samme motiver som gjentar seg, nemlig totalhugde fotsåler og skålgroper, er det også nærliggende å tro at valget av akkurat disse motivene var viktig.

Det prikkarrede utseendet går igjen på flere av lokalitetene på Skjerdingsstad, og kan tyde på identisk redskap og metode. Dette kan igjen tyde på at den var en og samme person

som stod for huggingen. Fotsåler som er helt uthogde er uvanlig, og særlig med denne huggeteknikken.

Steinen på **Gravværk** I virker i stor grad ufullført. Det kan nesten virke som en ”prøvestein” der man har testet verktøyet før en har satt i gang med den faktiske jobben, eller der en læresvein har fått utfolde seg for første gang. Grove ristninger med tydelige huggarr er vanlige blant ristningene på Storhaugen, og teknikken går igjen også her. Det kan også være at steinen har forvitret slik at huggarrene enten er naturlige forvittringer eller deler av en forvitret ristning.

Valderås-lokalitetene har ingen andre motiver enn groper. Man kan undres om dette har noe å si for bruken av akkurat dette stedet (som for eksempel utmark eller seterområde), eller om det tilsvarer et annet tidsrom enn andre ristningslokaliteter med flere motiver i Melhusområdet. Melhus-ristningene sett under ett har uansett en overvekt av groper når det gjelder motivvalg.

De gammelignende figurene på **Lynge** I (nr 1,4) er kanskje de mest interessante på feltet. Jeg er litt i tvil om gammetolkningen kan holde vann, særlig ved nr 1. Det er ikke kjent tilsvarende motiver i det nordiske helleristningsmaterialet ifølge Marstrander og Sognnes, men huggeteknikk og slitasje tyder likevel på at ristningen er laget samtidig med de andre ristningene på feltet (Marstrander/Sognnes 1999:47). Ut fra det som kan tolkes som bunnlinja for figuren stråler en del furer, antallet er vanskelig å se fordi både furene og berget er slitt, men det er likevel tydelig minst fire slike furer, med lik lengde. De kan se ut som en strekhånd, og viser tydelige likheter med funn fra ristningsfeltet Fluberget på Revheim, Rogaland (Mandt/Lørdøen 2004:233), samt fra Sandangergård på Nordsjælland i Danmark (Kaul 2004). Dersom det er en hånd som er avbildet, kan man trekke linjer til både Stjørdal og Selbu, siden motivet finnes på to lokaliteter i Stjørdal, Røkke VI og Bjørngård IX (Sognnes 2001:56), samt på en lokalitet i Selbu (Solem IV). Utformingen på disse er likevel annerledes, og den har da større likhetstrekk med de danske håndmotivene. Om det virkelig er en hånd som er avbildet er usikkert, og den vil i så fall være tilknyttet resten av motivet, som vi for enkelhets skyld kan kalle gammefiguren. Det er sagt at den har typisk gammeform (Marstrander/Sognnes 1999:47), men de fleste gammer jeg har sett er laget av torv, og har firkantet dør i stedet for trekantet. For meg ser det mer ut som et telt/en lavvo, der støttestokkene stikker ut øverst, og trekanten i midten viser døren.

Figur 21: Samisk gamle.
(www.skole.trondheim.kommune.no)

Jeg undersøkte også muligheten for at skålgropene kunne avilte stjerner. Det nærmeste jeg kom var en variant av Karlsvogna, dersom jeg ikke tok hensyn til andre skålgroper enn de med ring rundt. Det er få ting som virker mektigere på oss mennesker enn en natt under en gnistrende stjernehimmel, og det er nærliggende å tenke seg

Figur 22: Samisk lavvo, ca 1900.
(<http://wikipedia.no>)

at det var slik for bronsealdermenneskene også. Kanskje leste man historier og så bilder ut fra stjernene da som nå, og la mening og betydning i de forskjellige konstellasjonene. Sannsynligvis så de andre ”bilder” på stjernehimmelen enn vi gjør i dag, det vil si basert på andre assosiasjoner og motiver som hørte til deres eget miljø og kultur, og det er derfor vanskelig å trekke linjer fra da til i dag.

Bokstavene på Lyng II er av latinsk type og viser sen datering, men gropene er sannsynligvis eldre. Trolig har gropene inspirert til senere ristninger på knausen.

Figuren på **Røskaft I** er veldig klar og tydelig og steinflaten er meget rett og jevn, noe som kan styrke teorien om at den kan ha vært del av en grav eller gravkammer (Marstrander/Sognnes 1999:50). Lignende båter kan vi finne som type G1 i Sognnes’ inndeling av båtvarianter (Sognnes 2001:47, fig 12), bortsett fra at Røskaft-båten har mannskapsstreker i tillegg. Denne båttypen (uten mannskapsstreker) finnes også i Stjørdal, på feltet Auran I B, nr 121 (Grønnesby 1998a: 33, fig 13).

Over to av mannskapsstrekene er det to ganske små, men likevel tydelige, runde groper. De kan være markører for hodet til to av mannskapsstrekene, eller de kan være plassert der for å være attributter som identifiserer to av personene som er om bord i båten. I mange tilfeller er en av mannskapsstrekene helt til høyre eller venstre i båten lenger enn de andre, og det er blitt antatt at dette er en viktig person blant mannskapet, som for eksempel en skipper eller styrmann, eller en hærfører i krig. På Røskaftristningen er alle mannskapsstrekene like lange, og de to som har hver sin grop tilknyttet seg er nummer to og tre fra høyre, noe som dermed ikke direkte kan sammenlignes med plassering av fremhevede mannskapsstreker andre steder. Det kan likevel tyde på at man har ønsket å fremheve to av mannskapet, og at disse kan ha noe å si for hvordan man oppfattet ristningen. Dette kan lede

tankene i retning av at det hørte en historie til ristningen, som en myte eller et sagn. Også en av båtfigurene på Leirfall III felt D (nr 52) har mannskapsstreker og to små skålgroper i tilknytning til disse (Marstrander/Sognnes 1999:107). På det nyutgravde feltet Benan nord for Steinkjer er det også to båtfigurer der hver av mannskapsstrekene er markert med en grop. Dette kan man også finne flere andre steder, for eksempel i Vitlycke i Sverige (Hasselrot 1994:115). Disse har likevel en annen utforming enn Røskaftbåten, og tolinjet skrog, i tillegg til at alle har gropmarkering, så ingen blir spesielt uthevet i forhold til resten.

De to båtfigurene på **Foss I** (Innlegget) som kanskje er de mest tydelige på feltet består av tre skroglinjer. Nr 6 har endog noe som ser ut som en påbegynt fjerde skroglinje, markert som nr 7 på kalkeringen (Vedlegg 3, fig 57). Disse skroglinjene er ikke sammenknyttet på noen måte. Den øverste linjen med mannskapsstrekene har en litt mer markert vinkel i den ene enden. Dette er tilsvarende hos begge båtfigurene, og skiller den øverste linja fra de to underliggende, siden disse har en jevnere bue. Selv om nr 8 har en noe brattere vinkel i den øverste skroglinja enn nr 6, er de to båtfigurene veldig like i utforming, og det kan tyde på at det er samme person som har laget begge motivene. Mannskapsstrekene fyller hele båtens lengde, og er hovedsakelig avpasset i lengde slik at de ikke står over stevnlinjene. Begge båtene har elleve slike mannskapsstreker. Hos nr 8 ser det ut som risteren har fått litt plassmangel, og særlig tre av mannskapsstrekene i den ene enden er risset helt inntil hverandre. Det kan virke som det var viktig at antallet mannskapsstreker skulle være elleve, og at man måtte trykke de siste sammen for å få plass til alle. Det finnes også en del enfurede skipsfigurer på feltet. En del av disse har veldig høye stevner, eksempelvis nr 22 og 25. Den ene av disse har også, i likhet med nr 26, antydninger til mannskapsstreker, men bare to stykker, hvorav den ene ikke ser ut til å være direkte tilknyttet bunnlinjen i nr 25.

Foss I har også noen spiraler som utmerker seg. Dersom man tenker seg å starte ytterst i figuren og følge linja inn mot sentrum så snor den ene figuren seg med solen og den andre mot solens gang. Skiven i midten kan tenkes å forestille en solskive eller en bronsespenne. Bronseskiver som forestiller solen er kjent både fra nedleggelse og fra ristninger, og det er trolig at slike har spilt en viktig rolle innen religion og ritualer. Særlig solvoggen fra Trudholm har gitt grunn for å tro dette (Kaul 2004:243), men også helleristninger viser motiver som man mener er av slike solskiver eller som beskriver ritualer der solskiver blir båret frem (fig.13).

Figur 23: Halssmykke med spiraler fra Etne i Hordaland. (www.uib.no/gamlenaboar/bronse)

Jeg mener det er en sammenheng mellom bronsesmykkene og ristningene når det gjelder spiraler og skiver. Det at man finner disse symbolene både som tegn og som gjenstander viser at de har spilt en viktig rolle, og ser man på en skinnende bronseskive ser man lett likheten med solen. Dette støtter teorien om at solen har spilt en viktig rolle i bronsealdermenneskenes tro.

På Foss II kan man få inntrykk av at det er to personer som står ved siden av hverandre, vendt mot skålgropene som er spredt ut over resten av steinen. De fleste skålgropene ligger foran fotsålepar nr 1. Skålgropene varierer i størrelser, og noen av dem ser ut til å høre sammen i grupper.

Ristningene på Foss IV som antas å være av nyere dato er laget på en annen måte enn resten av ristningene. De har mye smalere furer, i tillegg til å vise andre motiver. Båtfigurene har stor variasjon i stil, noe som kan tyde på at feltet har vært brukt over lang tid. Vi finner båter som kan stemme overens med Sognnes' typeinndeling III2, IX1, IX3, VII1, V2 (Sognnes 1987:26, fig 6), samt en type som minner mer om type E3 i Sognnes' plansje over båtfigurtyper som er funnet i Nedre Stjørdal (Sognnes 1987:42, fig 11).

På Foss VIII har mest sannsynlig skålgropene vært laget før bokstavene. Steinen kan ha blitt brukt som byggestein uten at det har vært tatt hensyn til skålgropene, og den har blitt liggende slik til at det har vært mulig eller et passende sted å hugge eller risse inn bokstavene og årstallet. Mest sannsynlig gjort da driftsbygningen ble reist, da denne skal ha blitt bygget på slutten av attenhundretallet og dette stemmer overens med årstallet som er risset inn. Skålgropene kan også ha vært med på å inspirere byggherren til å risse inn sitt merke i steinen.

8.3. Oppsummering

Skålgroper er de vanligste motivene i Melhus. Disse kan vanskelig gi nøyaktige dateringer, men de tyder på aktivitet i området over lang tid. Skålgropene har hovedsakelig vært knyttet til jordbruk, og plassering i landskapet her bygger opp under dette, da de ligger i de mest attraktive jordbruksarealene i dalen. Det gjør for øvrig de andre ristningsmotivene også, og det er derfor sannsynlig at det er de samme menneskene som har laget også disse. I likhet med Selbu kan man si at ristningene ligger noe spredt, og at det kan virke som om de hører til den enkelte gård eller bosetning. Men samtidig finnes noen felt som utmerker seg i størrelse og

motivrikdom, særlig Fossfeltet, og det er fristende å se på dem som samlingspunkt i likhet med Leirfallfeltet i Stjørdal.

De fleste motivene føyer seg inn blant de vanlige bronsealderristningene, og viser likhetstrekk med områdene rundt. Hestene på Foss IX viser stor likhet med hestefigurene i Fordal og Leirfall. D

Flere av ristningene i Melhus ligger på jordfaste steiner i stedet for på svaberg og hellere, og man kan lure på om dette har noen likhet med Selburistningene. Det er kanskje likevel mer nærliggende å tro at det må være av rent praktiske grunner der man brukte de steinene man hadde til rådighet, og kanskje steiner som lå i kanten av beitemark eller dyrket mark.

Ristningene på Storhaugen har likhetstrekk når det gjelder huggeteknikk; grove furer med tydelige huggarr. Dette finner vi også igjen i noen av motivene på Lyng. Det er mulig at Storhaugen-ristningene har blitt laget av samme person eller med samme teknikk, og at de har vært del av en lokal ristningstradisjon.

Når det gjelder Melhusristningene, og også ristningene i Klæbu, er det skålgroper som utmerker seg. Også andre motiver finnes i fleng, men skålgropene ser ut til å dominere en del felt. Ofte er det kun skålgroper på enkelte felt, mens andre felt som domineres av andre motiver knapt inneholder en eneste grop. Fotsåler ser ut til å være det motivet som er vanligst sammen med skålgroper. Blant Selburistningene er det svært få skålgroper, og man kan undre seg over om dette viser til bruken av områdene. Selburistningene ligger som nevnt før litt høyere oppe, samt ved en innsjø, mens Melhusristningene ligger langs dalsidene ovenfor elva Gaula. Kanskje var jordbruket mer utbredt i dalen, mens jakt og sanking var hovedgrunnlaget for menneskene i Selbu. Stjørdal har en overvekt av andre motiver, særlig fotsåler, båter og hester, men også der finnes det en del felt med mange skålgroper, eksempelvis Ydstines, Arnstad og Dansarberget (Oppauran).

Det er selvsagt fristende å antyde at plasseringen av skålgropene kan være bevisst, og at de kan danne for eksempel stjernebilder. Det er likevel lite som tyder på at gropene har vært plassert i forhold til hverandre etter visse regler eller for å etterligne visse bilder/motiver. Selv om man i visse tilfeller kan finne sammensetninger av groper som kan se ut som de er plassert bevisst, ser de aller fleste ut til å være laget vilkårlig. Det ser heller ut til at ristningsflata og bergets form som ser ut til å ha påvirket risterne. Ofte er gropene plassert på en steins øverste flate, og ofte i klynger. Det kan se ut som risterne har begynt med en grop, og deretter fulgt på med en grop her og en grop der. Enkelte steiner er så fulle med groper at en kan få inntrykk av at stedet har vært brukt i lang tid. Men det er ikke godt å vite om mange

groper viser til en lang tradisjon, eller om en enkelt grop bare indikerer at steinen ble ”brukt” en enkelt gang.

9. Avslutning

Jeg har oppdaget at å jobbe med helleristninger er både vanskelig og krevende – enkelheten i motivene gjør de ikke enkle å tolke, heller tvert imot: de åpner for så vide tolkninger at man kan få det meste til å passe inn dersom man går inn for det. Samtidig finnes et utall små forskjeller i motivene som får man til å undres om det er tilfeldighet, personlige preg eller bestemte meningsforskjeller som uttrykkes. Plassering i forhold til andre ristninger på samme flate, i terreng og i forhold til bosetninger og andre ristningsområder skaper et landskap av mulige tolkninger uten fasit. Det finnes også forskjellige nivåer man kan fokusere på for å dra ut mening fra dem – ut fra de rene motivene og hva de betydde for de som laget dem, ut fra plasseringen i landskapet og hvilken rolle de kan ha spilt i samfunnet, og ut fra konsentrasjoner over større områder som kanskje kan si noe om interaksjon, samfunn, makt og handel.

Motivene i de tre områdene jeg skriver om holder seg innen de vanlige motiver blant bronsealderristninger. Selbu utmerker seg ved at ristningene er laget på rullesteiner, samt at de ligger så nær vannkanten at de tidvis er under vann, men selve motivene bærer preg av å høre til samme ristningstradisjon som man finner både i Melhus og Stjørdal. Ristningsmotivene og utbredelsen tyder på kontakt i hele området, og de kan vise hvordan bosetningene var utbredt.

9.1. Ristningene – rent praktisk

Noen ristninger virker planlagt på forhånd; man har bestemt hvor figuren skal plasseres, og deretter tegnet den opp med f.eks kull til å begynne med. Andre ristninger virker nesten skjødesløst utført, ofte med noe som ser ut som feilhugginger eller feilproporsjonerte motiver. Muligens er dette gjort med vilje, for å sette fokus på bestemte attributter, eller for å regulere den magiske kraften man mente en slik ristning innebar. Kanskje anså man en perfekt ristning som så kraftfull at den kunne være farlig for mennesker eller andre levende vesener. Dersom man ikke utførte ristningen perfekt, kunne man regulere denne mektige kraften eller magien slik at den ikke kunne slippe ut i verden eller skade menneskene. Et perfekt laget fotspor kunne kanskje fungere som en portal for mennesket eller vesenet på den andre siden av steinflata, slik at denne kunne komme gjennom til vår verden fra "den andre siden", eller fungere som et mellomledd mellom for eksempel vår verden og de døde.

Det har vært antydnet at ild har vært en del av bruken av ristningsfeltene (Tilley 2000:154, Hedengran 1993:186), og det er da nærliggende å tenke at det har vært en form for seremonier på kvelds- eller nattestid, da ildens lys gir en spesiell stemning og liv til ristningsmotivene. Spørsmålet er om det var selve prosessen å lage ristningen som var viktig, eller om det var den ferdige ristningen. Jeg har også tenkt litt over omstendighetene rundt det å lage en ristning, og vurdert om natt eller dag har hatt noe å si for den som ristet dem. Det virker mest logisk at ristningene må ha blitt laget i dagslys, siden man da vil ha bedre oversikt over hva man gjør, redskapene man bruker og bergets flate.

Nå kan man selvsagt også nevne at i nattens mørke kan det ha vært en form for hjelp for solen å utføre ristninger forbundet med den, for å forsikre seg om at solen ville komme tilbake om morgenen. Men da må man ha hatt en spesiell natt i året da man trodde solen hadde det tungt å komme tilbake om morgenen, og derfor trengte en hjelpende hånd gjennom ritualer og ristninger. Ellers vil man måtte utføre ritualet hver natt, siden solen vil forsvinne og komme tilbake 365 ganger i løpet av et år, og å utføre et slikt rituale hver natt ville vært totalt meningsløst og ressurskrevende. De mørkeste nettene vil også ha vært om vinteren, og da vil det ikke ha vært mulig å lage ristninger på grunn av snø og is.

La oss så anta at ristningene ble laget på dagtid. Går man så igjen tilbake til fruktbarhetskult vil det virke logisk riktig å avbilde motivene i solens styrkende kraft, og ikke i nattens dunkle mørke. Dersom solen var av de viktigste eller den viktigste guddom eller guddommelige kraft, så vil det ha vært fordelaktig å utføre ristningen i dens åsyn, slik at man var sikker på at den så både at ristningen ble utført og også hvem som utførte den. Slik sett kan ristningen ha vært en gave til solen, og en gave gir man jo til en som er til stede. Dessuten kan lyset og solen ha vært med på å fylle ristningen med sin kraft mens den ble skapt, og slik vært med på å gjøre den magisk eller hellig.

Selv om ristningene ble laget på dagtid, så kan de likevel ha hatt sin funksjon nattestid eller i mørket. Man har lenge vurdert bruken av bål eller ild i mørket for å danne en spesiell stemning rundt ristningene, og i dag er nattlysing av ristningsfelt svært populært og brukes også for å oppdage nye ristninger som ofte ikke kan ses i vanlig dagslys. Opplysning om natten gjør at ristningene trer tydeligere frem, i og med at furene blir skyggelagt mens berget rundt blir opplyst. Levende ild gjør også at bildene ser levende ut når skyggene beveger seg i takt med ilden, og mørket rundt skaper en ramme som gjør opplevelsen sterk og intim. Ildens hypnoseaktige kraft gjør den også egnet som attributt til en rituell eller magisk opplevelse; hvem har vel ikke vært ute for å sitte og stirre inn i en levende flamme i mørket og undre seg over sin egen fascinasjon av noe så elementært. På samme måte som huleristninger har en

spesiell atmosfære rundt seg på grunn av mørket og rommet, så kan også ristninger i friluft ha hatt noe av det samme i ly av nattens mørke. Ild og sol har også de samme attributter, nemlig varme og lys, og kan derfor ha vært svært nært knyttet opp mot hverandre. Å avbilde ild derimot, er svært vanskelig, siden den er så flyktig og flytende i sin form, mens solen har en lettere form å avbilde. Spiralene kan i så tilfelle være en måte å avbilde ildens kraft, mens sirkler (enkle og konsentriske) eller groper har symbolisert solens kraft.

Noen ristninger er så dyktig utført at det er mulig at de er blitt skissert opp på forhånd. Særlig de store veideristningene av dyr i naturalistisk stil ser ut til å ha hatt en eller annen form for skissering på forhånd. Dersom man ser på hvor mange ristninger som er ”ordentlige” i forhold til de som er mislykkede eller ufullstendige, er det fristende å anta at de fleste må ha hatt en eller annen form for skissering før selve huggingen tok til. Spesielt om ristningene skulle brukes i religiøse eller rituelle sammenhenger må det ha vært svært uheldig å lage en mislykket ristning. De enklere motivene, som skålgroper, fotspor eller ringer og spiraler, hadde gjerne ikke stort behov for opptegning eller skissering på forhånd, og kunne ristes forholdsvis raskt og enkelt. Større og mer detaljerte figurer, som skipsfigurene, og det at de er i så uniform og stilisert form over hele Norden, viser kanskje at de har vært forbeholdt spesielle ristningsutøvere med spesiell kunnskap eller status. Når man ser på jordbruksristningsmaterialet er det underlig at ikke flere motiver finnes over så store områder som tross alt Norden er. Særlig det som må ha vært dagligdagse motiver for bronsealdermenneskene, som hus, keramikk, småvilt, geiter, blomster osv finnes ikke som motiver (Bengtsson/Hygen 1999:129). Når man tenker på geografiske forhold, særlig i Norge, har det heller ikke vært like lett å forflytte seg fra sted til sted. Bratte fjellsider, trange daler og dype fjorder har gjort det vanskelig å forflytte seg over store avstander uten de store anstrengelser både innenlands og langs kysten av landet vårt. Likevel finner man ristningsmaterialet så unisont og motivlikt at det må ha vært en eller annen form for kontakt og forbindelse, ikke bare overfladisk gjennom byttehandel, men også av grunnleggende samfunnsmessig karakter. Dette er selvsagt basert på at ristningene er resultat av religiøs eller mytologisk karakter.

Under forsøk i Sverige på å lage ristninger, har man funnet at en viss type stein, amphibolite, ser ut til å ha vært brukt til å hugge inn furene i berget. Biter av denne steinen er ofte funnet i nærheten til ristninger, og den finnes vanligst i fjæresonen. Hvor lang tid arbeidet med å lage ristninger varierer naturligvis med type og størrelse av motivet. Man mener en skålgrop kan lages på rundt 45 minutter, mens et lite skip kan ta rundt en dag (Bengtsson/Hygen 1999:91). Men det er også anslått at å lage skipet på Vitlycke, som er ca

360 cm langt og 80 cm bredt, måtte man ha trengt ca 100 effektive arbeidstimer på å utføre. Det vil si en person som arbeider 8-10 timer per dag i 10-12 dager, eventuelt 5 dager for to personer, osv (Ling 2008:166). Det har med andre ord vært en arbeidskrevende prosess, og kanskje derfor har også det ferdige motivet hatt stor verdi.

I Selbu er de sannsynligvis blitt laget om våren, ut fra når på året strandsonen vil være over vannlinja. Dette stemmer godt hvis man tolker dem som fruktbarhetsfremmende symboler. Våren er en viktig tid, der grunnlaget for en god høst blir lagt. Men også høsten er avgjørende; stående foran en kald og mørk tid der man må stole på at høstens frukter vil holde seg til neste vår, og at mennesker og dyr skal klare seg. Midt på sommeren er en mellomperiode uten de store ytterpunktene og de store omveltningene, og dermed uten de store stressforholdene. Jeg ser det derfor som mer sannsynlig at ristninger i forbindelse med fruktbarhetsritualer må ha hørt til de to delene av året som har flest stress-elementer og forandring i seg, nemlig vår og høst. Vinter er forresten i stor grad utelukket uansett, da ristningene og berget i stor grad må ha vært dekt av snø.

9.2. Samfunnet og ristningene

Bronsealderen var preget av vide handelskontakter, noe som må ha tilført kunnskap om ”andre” inn til de mindre samfunnene. Om ikke kontakten har vært direkte, så vil historier og rykter ha nådd frem til alle som var i kontakt med bronse eller andre handelsvarer. Man var bevisst en ukjent verden bortenfor det kjente, og man var bevisst ”de andre” som bodde der (Larsson 2002). Hvordan dette påvirket samfunnet og ideologien er vanskelig å vite, men det må ha hatt en effekt. Usikkerhet i forhold til krig og plyndring – nysgjerrighet i forhold til levevis, gudetro og teknologi – og samtidig en trang til å befeste sine egne rettigheter og samfunn. Helleristningene er blitt foreslått som, i alle fall til en viss grad, resultat av en slik påvirkning utenfra, som har resultert i et sterkere fokus på religion og egen kultur og ønske om å uttrykke denne. Det er i denne sammenheng interessant å bemerke den tilsynelatende store likheten i det nordiske helleristningsmaterialet, som kan være tegn på at man har praktisert en tilnærmet lik religion i dette området (Hagen 1990:127, Kaul 2005:73). I så fall må menneskenes verdenssyn ha vært ganske vidt, og ”de andre” trolig delt inn i flere grader av ”fremmedhet”. Et lokalsamfunn vil være den nærmeste, kjente kjernen av samfunnet. Videre kan nære og etter hvert fjerne handelskontakter få en større og større grad av ”de andre”, selv om samme religion og samfunnsform praktiseres. Den sterkeste graden av ”de andre” vil være de man ikke kjenner til selv, men som man hører om gjennom andre.

Ut fra hva vi vet om handel i bronsealderen, ser vi at man hadde kontakt med mennesker og kulturer langt unna. Ristningene kan i denne sammenheng ha fungert som en fellesnevner for menneskene i Norden; noe som knyttet dem sammen og skapte en felles plattform (Mandt/Lødøen 2005:227). Denne fellesnevneren kunne skape en følelse av samhold, trygghet og tilhørighet, samtidig som den befestet det viktige handelsnettverket. Handel, samfunn og religion vil ha vært mye mer innfiltret i hverandre enn vi er vant med i dag, og ristningene kan ha vært et viktig bevis på at man var del av samme kultur og dermed under samme "handelstraktat". Likevel er det viktig å huske på at selv om motivene var de samme kan betydningen ha variert fra sted til sted.

Ristninger finnes ofte i nærheten til vann. Vannet var livgivende, ferdssåren, spiskammerset man med den rette nøkkelen kunne rå over. Det lå mye kunnskap og erfaring både i å bygge en båt eller kano som kunne fungere praktisk, og å utarbeide det rette utstyret og metoden for å få tak i næringen som fantes i vannet. Det var trolig ikke bare det praktiske som lå bak fangstmetoder og utstyr. Helt frem til i dag har det vært mye overtro knyttet til fangst og fiske, og til produksjon av midler som ble brukt til fangst. Ristninger av båter kan ha vært del av produksjon eller sjøsetting av en ny båt, noe som kan styrkes ved Selbusjøen, i og med at ristningene trolig har vært risset nettopp på den tiden vannet ble isfritt og sesongen for båtbruk startet igjen. På den andre siden er båter også avbildet ved elver og fosser der det umulig kan gå an å ferdes med båt, og den symbolske betydningen ser ut til å være fremtredende. Båter må ha vært et viktig transportmiddel, og særlig ved frakt av gods over store avstander vil det ha vært praktisk å forflytte seg på vannet. Også det at bronzen trolig kom via sjøveien kan ha gjort at skipet ble forbundet med makt og status.

Opplevelsen av verden og forholdet til verden rundt seg må ha endret seg mye da man ble fastboende. Et fast sted å forholde seg til førte til endrede forhold mellom mennesker, familier og ressurser i naturen. Muligheten til å *ei* naturen, eller i det minste ha råderett over den, må igjen ha ført til endrede forhold til naturkreftene i form av guder og magiske krefter og hvordan man kunne forholde seg til disse. Kanskje måtte man ha en form for tillatelse fra de guddommelige kreftene i naturen til å dyrke jorda, sette eiendom under seg og høste fruktene. Man ville få et nytt sett regler å forholde seg til, som skulle gjøre at naturkreftene og dens guddommer ble behandlet med respekt, og gi gode avlinger og buskap. Visse ritualer, blant annet forbundet med ristninger, kunne styrke denne forsikringen og gjøre gudene blide.

Ser man på motivene kan det virke som det var enkeltpersoner som hadde tillatelse til å lage bildene og kunnskap om hvilke motiver som kunne brukes. Noe som kan tale imot dette er motiver som ser ut til å være grovt hugget og lite forseggjort, og som kan se ut som det er

”legfolk” som har gjort. Det kan være resultat av at ristningene i begynnelsen ble utført av personer med spesielle krefter, kunnskap eller status, men etter hvert som den religiøse praktikken ble mer ”utvannet”(eller utbredt) kunne denne kunnskapen fordeles i samfunnet, og flere fikk muligheten til å lage ristninger. Eventuelt kan ristningene ha blitt etterlignet, kanskje av en ikke verdsett eller godkjent person uten ”ristningstillatelse”, men som tok saken i egne hender i en form for ”dokumentasjonsfusk”. En av ristningenes funksjoner kan ha vært en form for dokumentasjon. De kan ha vist til 1) eiendomsforhold, 2) minnesmerker over døde, 3) religiøse samlingsplasser og 4) personlige/familiebaserte religiøse handlinger. Dersom man regner ristningene som bronsealderens form for formelt språk som man brukte i spesielle situasjoner, er det naturlig at de finnes i forskjellige settinger og med ulike omgivelser. Det er da heller ikke underlig at de samme motivene går igjen. De i samfunnet som hadde kunnskapen og kunne lese ristningene hadde også oppgaven med å lage dem. Disse personene med kunnskapen om ristningene vil trolig ha fått denne i forbindelse med kontakter eller handel, noe som kan vise til at de må ha hatt en noe fremtreden posisjon i samfunnet og som kan underbygge teorien om at spesielle personer med en viss status utførte ristningene.

9.3. Symbolikk

Man har ofte lagt symbolsk mening til figurene man finner på ristningsfeltene, og muligheten er stor for at motivene kan ha tvetydig betydning. En båtfigur sammen med en fotsåle kan ha en annen betydning enn en båt som står alene. Flere figurer sammen kan ha fortalt hele historier. De kan ha vært et felles samlingspunkt for fortellinger, opplæring eller ritualer. Det er flere steder funnet spor av ild i nærheten til ristningsfelt, og dette kan tyde på at mennesker har oppholdt seg der, kanskje tilberedt mat til enten ritualer eller gruppesamvær (Hedengran 1993:186).

Man var også tidlig ute med teorien om at særlig båter kan ha hatt symbolsk betydning, og ikke reelle avbildninger av faktiske båter (Holmberg 1948). Dette ut fra antall mannskapsstreker avbildet i båten; et tall som ofte overgår det man antar var vanlig båtstørrelse i bronsealderen. Videre har man lagt vekt på at motivene kan være en slags dramatisering av mytologiske historier og gudetrou. I denne sammenheng vil de inneha en sterk symbolikk ut over å være avbildninger av gjenstander og handlinger. Fotsåler har blitt tolket både som avtrykk av en guddom og slik symbol for guddommens tilstedeværelse på stedet, men også som motsetningen til båten i forholdet individ / fellesskap (Grønnesby 1998b:34). Båten står for fellesskapet og samfunnet, mens fotsålene representerer individet.

Båter og fotsåler forekommer i mange tilfeller sammen, og om man holder seg til individ / fellesskap - teorien, vil kombinasjonen enten stå for et individ som er del av et samfunn/fellesskap, eller et individ som står utenfor et samfunn/fellesskap. Sistnevnte kan være del av en overgangsrite, der individet går fra å være utenforstående til å bli del av fellesskapet. Det kan være for eksempel overgang fra barn til voksen, fra enslig til gift, eller fra vanlig individ til del av et presteskap. Fotsålen kan da også vise til at man *går* fra en tilstand til en annen, og viser til både fysisk eller mental distanse som tilbakelegges. Båten kan vise til ”fast grunn” på vannet; en redning for den løsrevne, og med et avgrenset fellesskap. De større feltene med mange fotsåler kan representere samlingspunkt som er brukt gjentatte ganger, eller der flere individer går igjennom en slik overgangsrite på samme tid.

9.4. Oppsummering

Gjennom oppgaven har jeg sett på ristningene i Selbu, Melhus og Klæbu og forsøkt å få et bilde av både motivene som finnes der så vel som mulige tolkninger. Grunnlaget for tolkningene har jeg funnet blant både eldre og nyere litteratur som er publisert om emnet. Det ser ut til å være et visst basisgrunnlag som ligger bak en stor del av bronsealderristningene. Dette er hovedsakelig basert på de gjentatte motiver som finnes på nesten alle bronsealderlokalteter – båten, fotsålene og solsymbolene. Hesten er også et motiv som repeteres, men ikke så ofte som båten og fotsålene, selv om den i flere tilfeller opptrer som fullstendig dominerende på felt. Den kan se ut til å være forbundet med rikdom og styrke. Ristningene med båter, soler og fotsåler gir et mer rituelt ladet inntrykk, siden både fotsåler, solsymbolene og til en viss grad båtene tydeligvis innehar en form for symbolikk i seg. Særlig fotsålene må det ha ligget en videre symbolikk eller mening bak.

Motivene som finnes i Selbu, Melhus og Klæbu passer godt inn i ristningstradisjonen man finner både i nærmiljøet og ellers i Norden. Enkelte særmerker finnes selvsagt, men flertallet av motivene viser stor likhet, særlig med Stjørdalslokalitetene. Dette gir grunnlag for å tro at hele dette området (Melhus, Klæbu, Selbu, Stjørdal) hadde nær kontakt i bronsealderen, og at det også var kontakt videre ut mot den nordiske bronsealderkulturen.

Jeg har også fått inntrykk av at motivene kan tolkes ulikt fra lokalitet til lokalitet og fra sted til sted – konteksten rundt er med andre ord viktig når man tolker ristningene. De store feltene gir inntrykk av større samlinger mennesker og rituell handling, mens de små feltene virker å ha vært ment for mindre grupper og familier. De store feltene kan ha fungert som et felles samlingspunkt for samfunnet – et dokument i stein som tydelig konstaterte at man var en del av et fellesskap. Her kunne saker bli avgjort som involverte hele samfunnet, for

eksempel giftermål, høytidsdager eller tvister. De mindre ristningsfeltene ligger ofte spredt i landskapet, og det kan tyde på at de har vært tilknyttet de enkelte gårder. Disse kan derfor ha fungert som samlingssteder for familier eller mindre grupper mennesker, og for saker som var interne og ikke involverte resten av samfunnet. Selv om motivene oftest er de samme, kan symbolikken bak ha vært forskjellig, både fra sted til sted og over tid, men det kan også være at motivene har den samme symbolikken, men at ritualene som har fulgt med har vært forskjellige. Motivene vil i så fall ha fungert som kraftforsterker for ritualene, som bindeledd mellom guddom/naturkraft og menneskene.

Ristningene i Selbu gir oss en mulighet til å si hvilken tid på året ristninger ble laget. Spørsmålet er om dette tidspunktet var allment brukt i Norden, eller om det er resultatet av en lokal tradisjon. Siden omstendighetene rundt Selburistningene er så spesielle, både ut fra plassering i vannlinja, bruk av rullestein samt spredning av enkeltmotiver, er det vanskelig å trekke konklusjoner som man kan si må stemme med ristninger andre steder. Det er derfor ikke mulig å si at siden Selburistningene er laget en viss tid på året, så må alle andre ristninger også være der. Som jeg har argumentert for tidligere, vil likevel vår og høst være viktige sesonger for jordbruket uansett sted, og det kan ha vært større aktivitet rundt ristningene på disse tidspunktene også utenfor Selbu.

Studier av ristninger er både vanskelig og interessant. Siden vi mangler de viktigste komponentene for å forstå dem, nemlig tilgang til symbolikkverdenen til bronsealdermenneskene og deres mentale tankegang, er det et svært vanskelig arbeid. Men det kontinuerlige arbeidet med arkeologiske avdekkinger av bronsealderbosetninger og nye metoder vil forhåpentligvis gi mer informasjon og ny kunnskap, og kanskje bidra med viktige brikker i det puslespill helleristningene utgjør for forskere i dag.

10. Litteraturliste

- Almgren, B. 1962: Den osynliga gudomen. I Hamberg, P.G.(red): *Proxima Thule. Sverige under forntid och medeltid. Hyllningsskrift till H.M.Konungen den 11.November 1962.* s. 53-71; Svenska Arkeologiska Samfundet; P.A. Norstedt & söners förlag, Stockholm.
- Almgren, O. 1926-1927: *Hällristningar och kultbruk – bidrag till belysning av de nordiska bronsåldersristningarnas innebörd.* Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar 35; Bröderna Lagerström Boktryckare, Stockholm.
- Artelius, T. 1998: Skeppsformade gravar i södra Sverige – Om projektion av religiösa och sociala meningsinnehåll i begravningstraditioner (1997). I Løken, T.(red): *Bronsealder i Norden – regioner og interaksjon: Foredrag ved det 7. nordiske bronsalderssymposium i Rogaland 31. august – 3. september 1995.* AmS-Varia 33, s.137-142; Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Bengtsson, L.; Hygen, A.S. 1999: *Helleristninger i grenseland - Bohuslän og Østfold.* Warne Förlag, Göteborg.
- Bing, J. 1937: *Fra Trolldom til Gudetrol: Studier over nordiske helleristninger fra bronsesalderen.* Det Norske videnskaps- akademi, Oslo.
- Boye, L.;Larsen, A.C.; Michelsen, P. 1984: *Bronzealderen.* Nationalmuseet – skoletjenesten, København.
- Bradley, R. 1993: *Altering the Earth – the origins of monuments in Britain and continental Europe: The Rhind lectures 1991-92.* Monograph series nr 8; Society of Antiquaries of Scotland, Edinburgh.
- Broby-Johansen, R. 1967: *Oldnordiske Stenbilleder.* Gyldendals Uglebøger, København.
- Brøgger, A. W. 1925: *Det norske folk i oldtiden.* Instituttet for sammenlignende kulturforskning; Aschehoug & Co, Oslo.
- Fell, B. 1982: *Bronze Age America.* Little, Brown & Co, Boston, Toronto.
- Forsberg, L.; Larsson, T. B. red. 1990: *Ekonomi och näringsformer i nordisk bronsålder: rapport från det 6e Nordiska bronsålderssymposiet, Nämforsen 1990.* Umeå universitet, Arkeologiska institutionen 1993, Umeå.
- Gadamer, H. G. 2004: *Sandhed og metode : grundtræk af en filosofisk hermeneutik.* Systime, Århus.

- Gelling, P.; Davidson, H. E. 1969: *The Chariot of the Sun – and other rites and symbols of the northern bronze age*. J. M. Dent & sons LTD, London.
- Gennepe, A. 1999: *Rites de Passage. Overgangsriter*. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Glørstad, H.; Skar, B.; Skre, D. 2006: *Historien til forhistorien. Festskrift til Einar Østmo på 60-års dagen*. Kulturhistorisk museum, Skrifter 4; Universitetet i Oslo.
- Grønnesby, G. 1998a: *Helleristningene på Skatval. Ritualer og sosial struktur*. Gunneria 73; Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Vitenskapsmuseet. Trondheim.
- Grønnesby, G. 1998b: Bronsealder i Norden – Regioner og interaksjon. I Løken, T.(red): *Foredrag ved det 7. nordiske bronsealderssymposium i Rogaland 31. august – 3. september 1995*. AmS-Varia 33, s.131-136; Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Hagen, A. 1990: *Helleristninger i Noreg*. Det Norske Samlaget. Oslo.
- Hasselrot, P. 1994: *Forntida signaler. Med människorna kring hällbilderna*. Carlsson Bokförlag, Stockholm.
- Hedengran, I. 1993: Att synliggöra människor figurar eller gestalter? Kring hällristningsforskningens förutsättningar. I Forsberg/Larsson: *Ekonomi och näringsformer i nordisk bronsålder. Rapport från det 6:e nordiska bronsålderssymposiet, Nämforsen 1990*. s.177-194; Arkeologiska Institutionen, Umeå Universitet.
- Helskog, K. 2004: Landscape in rock-art: the old European North. I Chippindale, C./Nash, G.(red): *Pictures in place – the figured landscapes of rock-art*. s.263-287; Cambridge University Press, UK.
- Holmberg, A. E. 1848: *Skandinaviens hällristningar, Arkeologisk afhandling af Axel Em. Holmberg*. Stockholm.
- Johnsen, B. 2003: *Det kosmiske bryllup – en ny tolkning af helleristninger, Stonehenge og andre udtryk for bronzealderens kult*. Frydenlund, København.
- Karleby, L. 1998: Regionala likheter och lokala skillnader inom bronsålderns bebyggelse i Skandinavien. I Løken, T.(red): *Bronsealder i Norden – regioner og interaksjon: Foredrag ved det 7. nordiske bronsealderssymposium i Rogaland 31. august – 3. september 1995*. AmS-Varia 33, s. 91-96; Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Kaul, F. 2004: *Bronzealderens religion: studier af den nordiske bronzealders ikonografi*. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. København.

- Kaul, F.; Stoltze, M.; Nielsen, F. O.; Milstreu, G. 2005: *Helleristninger – Billeder fra Bornholms bronzealder*. Bornholms Museum, Wormianum.
- Kristiansen, K.; Larsson, T. B. 2005: *The Rise of Bronze Age Society – Travels, Transmissions and Transformations*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Layton, R. 1991: *The anthropology of art*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ling, J. 2008: *Elevated Rock Art – towards a maritime understanding of Bronze Age rock art in northern Bohuslän, Sweden*. GOTARC Serie B; Gothenburg Archeological Thesis 49, Gothenburg.
- Løken, T.(red.) 1998: *Bronsealder i Norden – regioner og interaksjon: Foredrag ved det 7. nordiske bronsealdersymposium i Rogaland 31. august – 3. september 1995*. AmS-Varia 33; Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Marstrander, S.; Sognnes, K. 1999: *Trøndelags jordbruksristninger*. VITARK 1; Trondheim.
- Marstrander, S. 1951: *Nye helleristningsfunn fra Gauldal. I-II*. Aktietrykkeriet; Trondheim.
- Marstrander, S. 1950: *New Rock-carvings of Bronze-age Type in the District of Trøndelag, Norway. (plate 16)*. Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Zurich 1950.
- Marstrander, S. 1949: Nye helleristningsfunn i Selbu. *Trondhjems Turistforenings Årbok 1949*, s. 55-65.
- Mandt, G.; Lødøen, T. 2004: *Bergkunst – helleristninger i Noreg*. Samlaget, Oslo.
- Nilssen, T. B. 2005: *Vedrørende en bergkunstlokalitet i Stjørdalen – en kasusstudie av Leirfallristningene, med fokus på kronologi og tolkning*. Masteroppgave; Universitetsbiblioteket i Trondheim.
- Näsström, B. 2002: *Fornskandinavisk religion*. Studentlitteratur, Lund.
- Ohlmarks, Å. 1966: *Hällbildningar*. Nordisk rotogravyr, Stockholm.
- Ohlmarks, Å. 1979: *Vårt nordiska arv. Från 10.000 f.Kr. till medeltidens början*. Stureförlaget AB, Stockholm.
- Prescott, C. (red.) 2006: *Kjønnsideologi og kosmografi i den østnorske bronsealder*. Oslo Arkeologiske serie nr. 6. Unipub/Oslo Academic Press og Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo.
- Rønne, P. 2002: Hus på hus i Melhus. Spor, nr 2, 2002:21-23. Institutt for arkeologi og kulturhistorie, Vitenskapsmuseet, NTNU, Trondheim.

- Sognnes, K. (red.) 2007: *Hundre års bergkunstforskning i Midt-Norge: Utvalgte artikler 1890-1990*. KRA nr. 33; Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, NTNU, Trondheim.
- Sognnes, K. 2001: *Prehistoric Imagery and Landscapes – Rock Art in Stjørdal, Trøndelag, Norway*. BAR International Series 998; Archaeopress, Oxford.
- Sognnes, K. 1999: *Det levende berget*. Tapir, Trondheim.
- Sognnes, K. 1994: Helleristninger på Selbustrand. *Jul i Neadalen 1994*, s. 1-3; Historielaget, Selbu.
- Sognnes, K. 1987: *Bergkunsten i Stjørdal 2: Typologi og kronologi i Nedre Stjørdal*. Gunneria 56; Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Vitenskapsmuseet, Trondheim.
- Tilley, C. 2000: *Metaphor and Material Culture*. Blackwell Publishers.
- Ucko, P.J.; Rosenfeld, A. 1967: *Grottkonst*. Bokforlaget Aldus/Bonniers, Aldusuniversitetet.
- Widholm, D. 1998: *Rösen, Ristningar och riter*. Acta Archaeologica Lundensia, Series Prima in quarto 23, Lund.

Internett

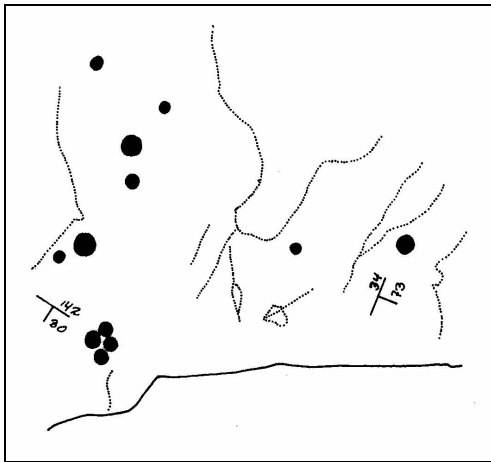
- <http://www.ntnu.no/vmuseet/fakark/forvaltning/melhus-galleri.htm>
- <http://www.vitenskapsmuseet.no/spor/pdf/Spornr.22002.pdf>
- <http://www.uib.no/gamlenaboar/bronse>
- <http://www.skole.trondheim.kommune.no>
- <http://wikipedia.no>
- <http://kart.norge.no>
- <http://www.gulesider.no>
- http://www.natmus.dk/.../html/solkult_og_solvogn.htm

VEDLEGG:

1. Selbu: Ristningslokaliteter
2. Klæbu: Ristningslokaliteter
3. Melhus: Ristningslokaliteter
4. Klassifikasjonstabeller

Vedlegg 1

Selbu: Ristningslokaliteter

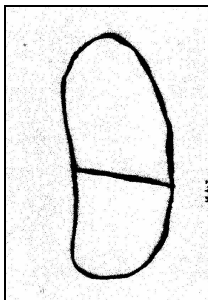

Figur 24: Solem I (Selbustrand I) (Kopi, kalkering)

1.1. Solem I (Selbustrand I)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948, K. Sognnes 1994

Feltet består bare av groper og befinner seg på en stor granittblokk på flere tonn som ligger på kote 161 m, ca 6,5 m fra nåværende torvkant. Åtte groper befinner seg på et ca 60 x 10 cm stort felt på oversiden av blokken. Fire av disse er samlet i en gruppe. To av gropene er større og dypere enn resten, ca 5 cm diameter, mens resten er ca 3 cm i diameter og ganske grunne.

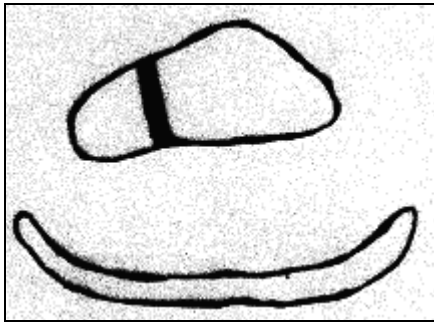
1.2. Solem II (Selbustrand II)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948, K. Sognnes 1994
En enslig fotsåle med enkel tverrlinje, ca 25,5 cm lang. Høyresåle.
Ristningen befinner seg på en granittblokk på kote 159,5 m, ca 19 m fra nåværende torvkant.

1.3. Solem III (Selbustrand III)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948, K. Sognnes 1991

To ristninger på en nesten firkantet steinblokk på ca 70 x 60 cm. Opprinnelig lå steinen på vel 161 m.o.h., ca 15 m fra nåværende torvkant, men dratt opp i strandbeltet i 1948 for å unngå at den kunne rase ut, og siden flyttet til Selbu bygdemuseum hvor den ligger i dag. Nr 1 er en fotsåle med en unormalt bred tverrlinje på ca 1,5 cm (øvrige linjer i figuren ca 1 cm brede). Fotbladet viser tydelig at det er en venstrefot og lengden er 20 cm.

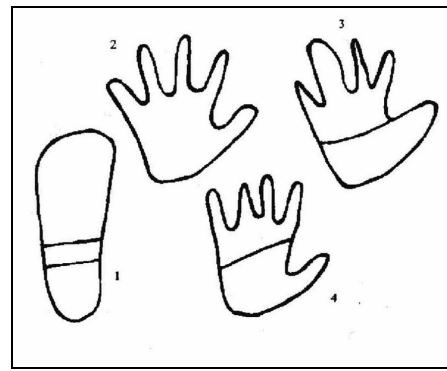

Figur nr 2 er en båt med tolinjet skrog med bønneform. Skroglinjene er sammenknyttet i den ene enden. I den andre enden er det noe usikkert om linjene går helt sammen. Lengde på båtfiguren er 29 cm.

Figur 26: Solem III (Selbustrand III) (Marstrander/Sognnes 1999:29)

1.4. Solem IV (Selbustrand IV)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948. Ristningsblokken på ca 75 x 55 cm er i dag utstilt ved Vitenskapsselskapets museum. Den lå opprinnelig ved kote 159, 28 m fra nåværende torvkant. Tre konturtegnede håndflater og en fotsåle er plasserte i fin komposisjon til steinens overflate og i forhold til hverandre. Alle håndflatene viser venstrehender, med tommel godt markert i forhold til plassering av resten av fingrene.

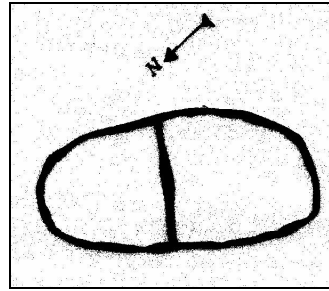

Figur 27: Solem IV (Selbustrand IV) (Marstrander/Sognnes 1999:30)

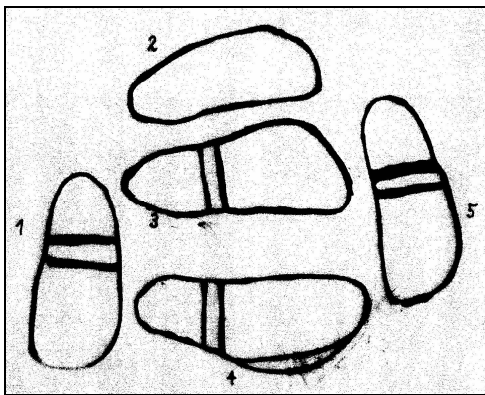
To av håndfigurene (nr 3,4) har i tillegg en tydelig fure tvers over håndflaten. To håndflater (nr 2,4) har største tverrmål 18 cm, den siste 16,5 cm. Denne siste og minste (nr 3) har også noen litt avvikende trekk, som en uforholdsmessig stor ringfinger i forhold til resten, samt en noe tykk og uformet tommel i forhold til de to andre håndfigurene. Nr 4 har også meget korte fingre i forhold til en naturlig hånd, samt i forhold til de to andre håndfigurene. Nr 2 er den av håndflatene som virker best og mest omhyggelig hugget, med gode proporsjoner og tydelige linjer, men uten tverrlinje tvers over håndflaten. Fotsålen er plassert til venstre på steinen og er sannsynligvis en venstrefot. Den har to tydelige tverrlinjer og en lengde på 23 cm. Furene er lysere enn steinflata rundt.

1.5. Solem V (Selbustrand V)

Undersøkt av O.Digre 1948, S. Marstrander 1948. Granittblokken ristningen befinner seg på ble dratt lenger opp i strandsonen i 1948 for å unngå at den skulle rase ut. Opprinnelig lå den ved kote 160, 17 m fra torvkanten. En enslig fotsålefigur 19 cm lang, og med enkel tverrfure. Mest sannsynlig en venstrefot, ut fra formen på fremre del av figuren.

Figur 28: Solem V (Selbustrand V)
(Marstrander/Sognnes 1999:31)

Figur 29: Solem VI (Selbustrand Va)
(Marstrander/Sognnes 1999:31)

1.6. Solem VI (Selbustrand Va)

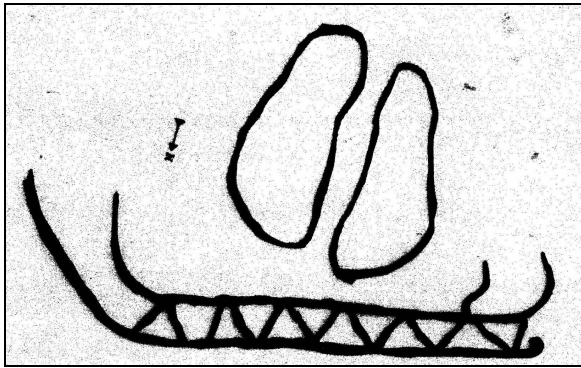
Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948. Ristningssteinen lå opprinnelig bare noen meter fra Solem V, men også denne ble flyttet til Vitenskapsselskapets museum og utstilt der i 1948. Fem fotsåler er avbildet samlet på den ene flatsiden av blokken. Tre av disse har to tverrfurer (nr 1,3,5), en har en enkelt tverrfure (nr 4), og den siste har ingen tverrfurer i det hele tatt (nr 2).

Bortsett fra nr 4, som sammen med nr 1 utgjør høyre del av et fotsålepar, er alle fotsålene av venstreføtter.

1.7. Solem VII (Selbustrand VI)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948.

Steinblokken lå opprinnelig ved kote 160, 18 m fra nærmeste torvkant, men ble trukket lenger opp i 1948. På en flate på 1,60 x 1,10 m finnes en båtfigur og en fotsålepar. Båten er 52 cm lang. Fotsåleparet er plassert over båtfiguren og ”vendt mot” denne, d.v.s. at tærne vender mot skipsfiguren. De er noe usymmetriske, og uten noen form for tverrfure, men det er likevel tydelig markert høyre- og venstrefot samt hæl- og tåparti (hælpartiet smalere enn tåpartiet) og fotens bue er også markert. Lengden er 22 og 23 cm.

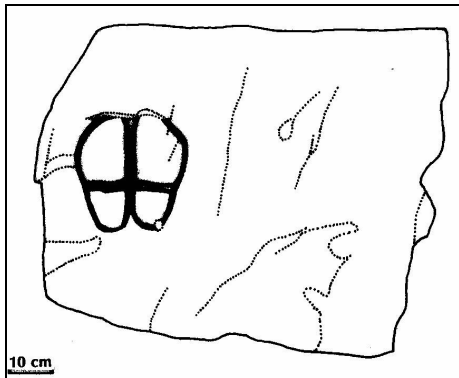

Figur 30: Solem VII (Selbustrand Va) (Marstrander/Sognnes 1999:32)

1.8. Solem VIII

Undersøkt av S. Marstrander 1948.

Steinen har en del furer som ser ut til å minne om en fiskefigur. Det er blitt antatt at disse furene er naturlige forvitningsfurer.

Figur 31: Solem IX (Marstrander/Sognnes 1999:32)

1.9. Solem IX

Undersøkt av K. Sognnes 1994.

Steinen er en sterkt forvitret blokk som ligger på vestsiden av Sandnesodden. Den befinner seg like ovenfor rullesteinsstranden, høyere enn Selbusjøens maksimale vannstand. På en ca 90 x 70 cm loddrett flate finnes et fotsålepar, begge 27 cm lange og med doble tverrfurer.

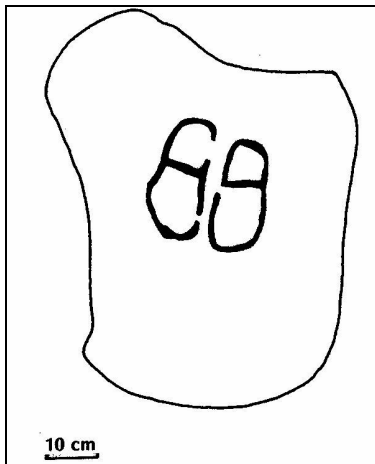
Ristningene er noe skadet på grunn av forvitring, men er likevel tydelige. De viser tydelig forskjell på høyre og venstrefot ved at hælpåret er smalere enn tåpartiet, samt at tåpartiet smalner av fremover fra lilletåen og inn mot stortåen.

1.10. Solem X

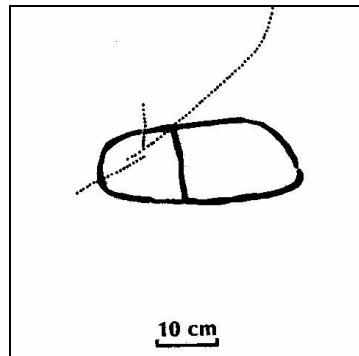
Undersøkt av K. Sognnes 1994.

Steinen ligger mellom Solem VII på Solemsodden og ristningene på Grøtte. Den ble undersøkt i 1994 og oversvømmes vanligvis av Selbusjøen. Det vil si at den ligger under vann

store deler av året. På en flate på ca 60 x 70 cm finnes et fotsålepar, begge med en enkel tverrstripe. Lengden er 22 og 24 cm. Forskjell i farge mellom furer og resten av steinflata.

Figur 32: Solem X (Marstrander/Sognnes 1999:32)

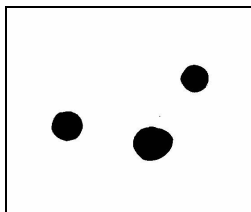

Figur 33: Solem XI (Marstrander/Sognnes 1999:34)

1.11. Solem XI

Undersøkt av K. Sognnes 1994.

Steinen ligger mellom Solem VII og Solem X. Her finnes en fotsålefigur med enkel tverrfure og hele 33 cm lang. Lyse linjer mot mørk overflate.

Figur 34: Solem XII
(Kopi, kalkering)

1.12. Solem XII

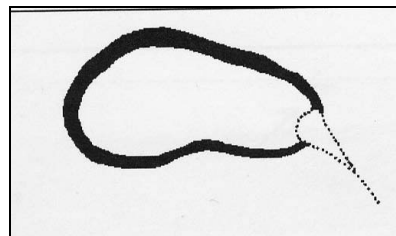
Undersøkt av K. Sognnes 1994.

Steinen ligger ca 20 m Ø for Solem X, og er den østligste ristningsstein som hittil er kjent på Solem. Ristningene består av tre groper med diameter 4-5 cm.

1.13. Solem XIII

Undersøkt av K. Sognnes 1995.

Steinen ligger ca 55 m Ø for Solem V og Solem VII. Figuren er en fotsåle uten indre tverrfure, en forholdsvis tydelig høyrefot med smalere hælparti og tydelig indre bue frem mot tåpartiet. Ca 20 cm lang. Lyse furer i rødlig granitt.

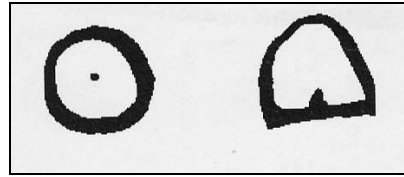
Figur 35: Solem XIII
(Marstrander/Sognnes 1999:35)

1.14. Solem XIV

Undersøkt av K. Sognnes 1995.

Steinen ligger ca 50 m NØ for Solem XIII. Figurene er to ringfigurer (Marstrander/Sognnes 1999:33).

Den ene ganske tydelig en ring muligens med en meget liten prikkmarkering i midten, diameter ca 7-8 cm.

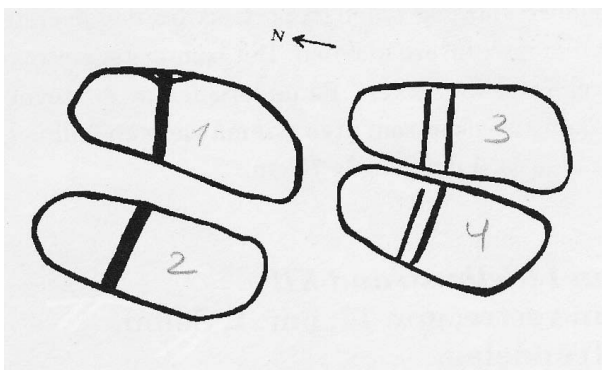
Figur 36: Solem XIV
(Marstrander/Sognnes 1999:35)

Den andre figuren er noe usikker. Den kan se ut som en noe oval halvpart av en ring, eller som den ene halvparten av en fotsåle med tverrlinje. Det kan se ut som midten av den rette streken er markert med en liten prikkmarkering. Lyse furer i rødlig granitt.

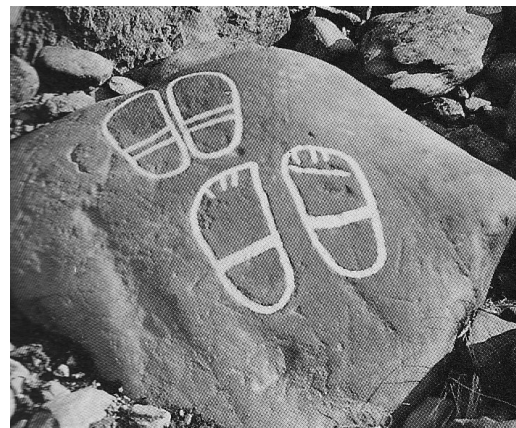
1.15. Grøtte I (Selbustrand VII)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948.

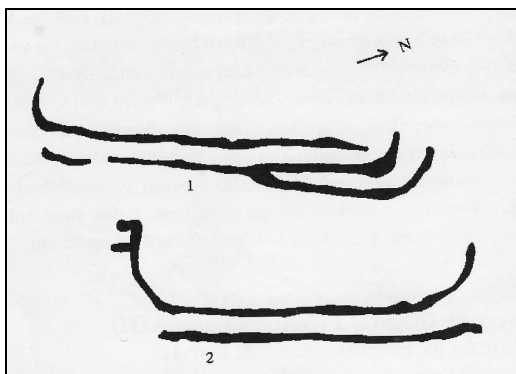
Steinen ligger i dag ved Selbu bygdemuseum, hvor den ble flyttet til i 1964. Opprinnelig lå steinblokka på 80 x 86 cm i strandbeltet nedenfor Grøtte gård, ved kote 160,5. fire fotsålefigurer som utgjør to fotsålepar finnes på den ene flatsiden. Det ene paret (fig 37: Nr 1 og 2) har enkle, om enn noe brede, tverrfurer, mens det andre paret (fig 37: Nr 3 og 4) begge har doble tverrfurer. Også disse parene er tydelig markerte som høyre og venstreføtter. Fotsålene varierer i lengde fra 21,5 til 24 cm.

Figur 37: Grøtte I (Selbustrand VII)
(Marstrander/Sognnes 1999:35)

Figur 38: Grøtte I (Foto, S. Marstrander 1948)
Marstrander/Sognnes 1999:35)

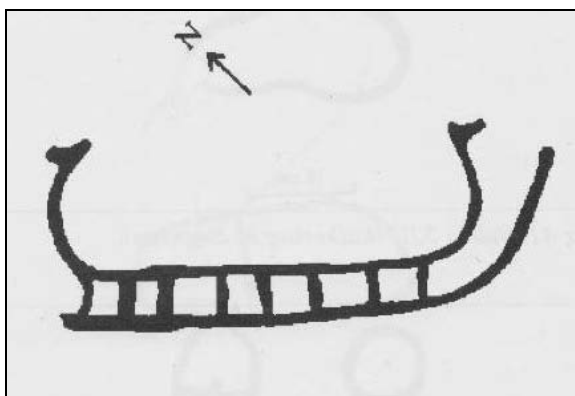
Figur 39: Grøtte II (Selbustrand VIII)
(Marstrander/Sognnes 1999:35)

1.16. Grøtte II (Selbustrand VIII)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948.

Ristningsblokken er firesidet med største tverrmål 1,30 m og ristningene befinner seg på en jevn flate på en av blokkssidene. To båtfigurer og en sirkelfigur er avbildet, den ene over den andre. Sirkelfiguren er ikke med på markeringen på bildet, men beskrives i *Trøndelags jordbruksristninger* (Marstrander/Sognnes 1999:33).

Den nederste motivet viser en tydelig skipsfigur med tolinjet skrog uten sammenbindingslinjer. Relingslinja er buet oppover i begge endene, og den ene enden har også noe som er blitt tolket som et skjematisk dyrehode (Marstrander/Sognnes 1999:33). Bunnlinja er forholdsvis rett, uten attributter eller buer. Nr 1 ligger litt skrått over nr 2, og kan se noe uferdig ut. Denne båtfiguren har også to skroglinjer uten sammenbindingsfurer, men det kan se ut som det har vært en feilhugging av bunnlinja i høyre ende av figuren. Relingslinja buer seg jevnt oppover i venstre del av figuren, men ender brått i den andre enden. For bunnlinja er det motsatt, den ender eller begynner brått i venstre del av figuren, og buer seg jevnt opp i høyre del av figuren. På denne siden får den også følge av den ”ekstra” bunnlinjetilføyelsen, som også danner en jevn bue. Over båtfigurene finnes en ringfigur av to litt uregelmessige, konsentriske sirkler. Diameter 9,5 cm.

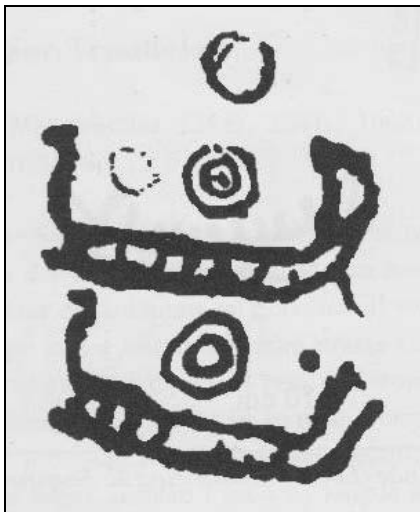
Figur 40: Grøtte III (Selbustrand IX)
(Marstrander/Sognnes 1999:36)

1.17. Grøtte III (Selbustrand IX)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948.

Ristningsblokken med største lengde 1,9 m og største bredde 0,9 m lå opprinnelig ved kote 160,25, vel 21 m fra nærmeste torvkant. En skipsfigur er avbildet på den ene enden av steinen hvor et stykke er slått av slik at steinen har en helt rett flate.

Figuren er detaljrik og tydelig. Den har et tolinjet skrog som er knyttet sammen med totalt åtte tverrstreker/sammenbindingslinjer. Bunnlinja buer seg jevnt opp i fremre ende og ender brått i bakre ende, mens relingslinja buer seg jevnt opp i begge ender, med en anelse bue innover mot hverandre. Begge endene av relingslinja er markerte med noe som ser ut som stiliserte dyrehoder. Skipsfiguren er 37,5 cm lang, meget pent utført og furene er lysere enn steinflata rundt. Den er meget lik båtfigurene på Leirfall III felt B i Stjørdal (Marstrander/Sognnes 1999:88), bortsett fra at båtfigurene i Stjørdal seiler mot venstre, mens denne seiler mot høyre.

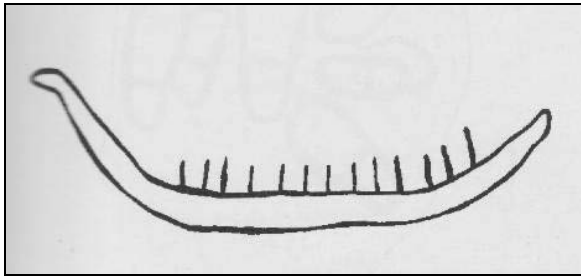
Figur 41: Grøtte IV (Selbustrand X)
(Marstrander/Sognnes 1999:37)

1.18. Grøtte IV (Selbustrand X)

Undersøkt av O. Digre 1948, S. Marstrander 1948,
K. Sognnes 1979.

Steinen er i dag utstilt ved Vitenskapsselskapets Museum men lå opprinnelig litt over kote 160, ca 20 m fra torvkanten. Her er det hugget inn seks figurer, to skipsfigurer og fire ringfigurer. Skipsfigur 1 (nederst) er av akkurat samme type som skipsfiguren på Grøtte III, men noe grovere hugget. Lengde 35 cm. En liten skålgrop med diameter 2,5 cm er plassert like ved høyre overstevn.

Rett over skipet, plassert mellom stevnene, er en figur bestående av to konsentriske sirkler med en diameter på 9 cm. Like over den konsentriske sirkelen ligger enda en båtfigur av lignende type, men med lukket stevn i høyre ende, samt en strek som kan se ut som et rør i samme ende. Det blir antatt at sistnevnte er en feilhugging eller skade (Marstrander/Sognnes 1999:36). Lengde på denne båtfiguren er 36 cm. Også over denne båtfiguren er det avbildet en figur bestående av to konsentriske sirkler med en grop som markerer midten, også denne ringfiguren har en diameter på 9 cm. Like til venstre for denne kan man se antydninger til nok en ringfigur. Denne er ufullstendig og svakt hugget, men man kan likevel se at den antyder en ringform med diameter på ca 6 cm. Enda en ringfigur kan sees øverst på ristningsflata, også denne noe ufullstendig og svakt hugget, men likevel en tydelig ringform med diameter 7 cm.

Figur 42: Engan I (Selbustrand XI)
(Marstrander/Sognnes 1999:37)

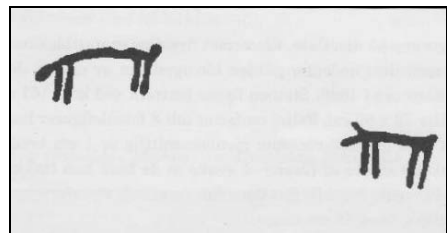
ca 1 km NØ for Selbustrand kapell i strandbeltet like nedenfor landstedet Kalvtrøa (gnr.17, bnr.9). Den er avlang, med største lengde 1,42 m, og ristningen befinner seg på den ene av to isskurte flater som møtes i en rygg på toppen av steinen. Figuren er en bønneformet skipsfigur med mannskapsstreker. Stevnen i den ene enden er markert med noe som ser ut som et stilisert dyrehode. Bønneformede båter (type I) blir av Sognnes datert til førromersk jernalder (Sognnes 1987).

1.19. Engan I (Selbustrand XI)

Undersøkt av B. I. Larsen 1930, T. Petersen 1931, S. Marstrander 1948. Ristningen ble oppdaget av overlege F. Holmsen i 1930. Steinen lå opprinnelig i vannkanten like nedenfor kote 161, men senere trukket opp og befinner seg i dag

1.20. Balstad I (Selbustrand XII)

Undersøkt av O. Digre 1938, S. Marstrander 1948. Ristningen ble oppdaget av lærer Ludvig Langåker i 1938. Ristningssteinen er en stor, nærmest firsidig, flat stein med største tverrmål 1,90 m. Den befinner seg like ovenfor strandbeltet like ved landstedet "Strandstua" (gnr.19, bnr.8), og ligger såpass høyt at den bare ved spesielle anledninger kan komme i kontakt med vannet i Selbusjøen. Ristningene består av to dyrefigurer. De er grunne og ikke lett å få øye på. Den ene figuren har tydelig hode og ører, men den andre ser ut til å mangle hode fullstendig. Begge har fire streker til bein og en ganske lang strekkropp. Lengden på dyrefigurene er 19,5 og 25 cm, hvor dyret uten hode er det lengste.

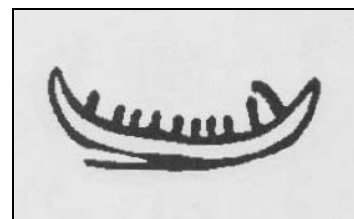

Figur 43: Balstad I (Selbustrand XII)

1.21. Svinås (Løvås) I (Selbustrand XIII)

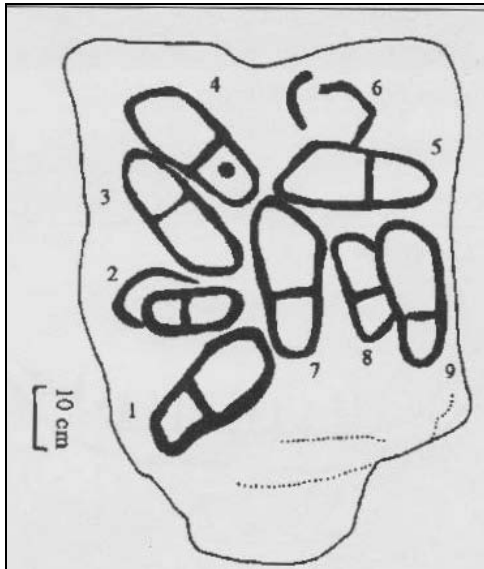
Undersøkt av K. R. Møllenus 1966, S. Marstrander 1972, K. Sognnes 1991.

Ristningssteinen er en avlang granittblokk, 90 cm lang. Den ligger i rullesteinsbeltet ca 200 m Ø for gården, litt over kote

Figur 44: Svinås (Løvås) I (Selbustrand XIII). (Marstrander/Sognnes 1999:38)

160. En båtfigur med bønneform og mannskapsstreker er hugget inn med grove, litt uregelmessige furer. Båtens lengde er 37 cm. To av mannskapsstrekene i enden av båten er litt lenger enn de andre, særlig den helt til høyre, som nærmest ser ut som den står bøyd over den ved siden av. Bønneformen kjenner vi igjen fra Solem III og Engan I, hvor sistnevnte også har mannskapsstreker.

Figur 45: Stamnes I (Selbustrand XIV)
(Marstrander/Sognnes 1999:38)

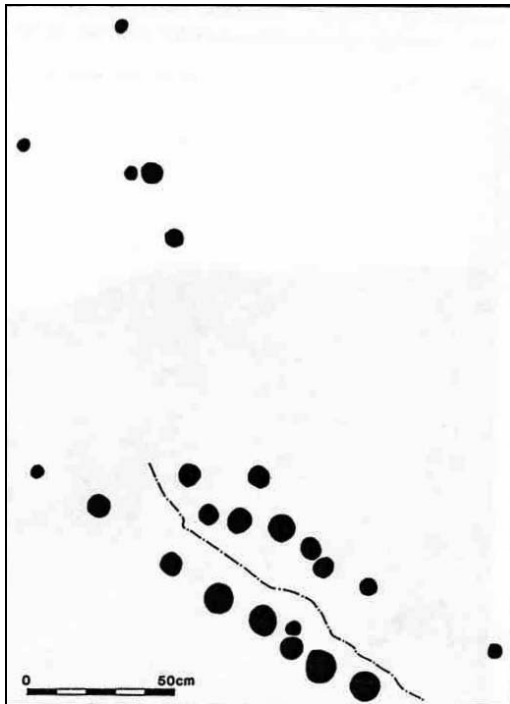
1.22. Stamnes I (Selbustrand XIV)

Undersøkt av K. R. Møllenus 1966, S.

Marstrander 1972, K. Sognnes 1991.

Steinen som måler 75 x 60 cm ble oppdaget av eier av gården Stamnes, Jon P. Stamnes, i 1966. Den ligger ved kote 161 og har hele flaten som vender opp dekket av fotsålefigurer, totalt åtte stykker. Alle har en enkelt tverrfure og er fra 15 til 18 cm lange. En av fotsålene (nr 4) har en skålgrop i hælpartiet. Det finnes også noen furer som ikke ser ut til å gi noen mening, muligens spor etter feilhugging (nr 2,6).

Kløbu: Ristningslokaliteter

Figur 46: Eidstu I (Kopi, kalkering)

2.1. Eidstu I

Undersøkt av K. Sognes 1986.

Ristingene ligger på en liten terrasse kalt Stabben. Terrassen ligger på østsiden av Nidelva og har to markerte flater. Den nederste og fremste er den minste, og strekker seg opp til ca 170 m.o.h. På den øverste og største flaten ligger ristningssteinen, rundt 175 m.o.h. Nær den fremre kant av den øverste terrassen ligger en utløe, og ca 40 m S for denne ligger steinen, som er ca 3 m lang og 2,5 m bred. Toppen er forholdsvis flat, og her er det hugget inn 22 groper. Fire av disse er usikre. Størrelse varierer, men de største er hele 11 cm i diameter og ca 4 cm dype. De fleste gropene danner to rekker langs steinens sørvendte kant.

Melhus: Ristningslokaliteter

Storhaugen

(Ristningsfeltene Skjerdingstad I - IV og Gravråk I – II)

Området ligger på en morenerygg, mest sannsynlig en glasfluvial sidemorene fra avsmeltingen under siste istid, med et forholdsvis jevnt platå på toppen. Denne flata kalles for Moen, og har form som en trekant, med den lengste siden på ca 400 meter langs åssiden i øst. Største bredde på selve flaten er ca 250 meter. Flata er delt i tre teiger. Helt ut mot kanten i nordvest ligger gården Gravråkmoen, mens midtre del kalles Skjerdingstadmoen og lengst mot sør ligger Storhaugmoen. Platået skråner sørvestover i en jevnt hellende terrasse fra en gammel strandfure på ca 158 m.o.h. Her ligger det spredt en del flyttblokker som ikke er så store. Blant de største av disse blokkene er den med hovedfeltet (Storhaugen I eller Skjerdingstad I).

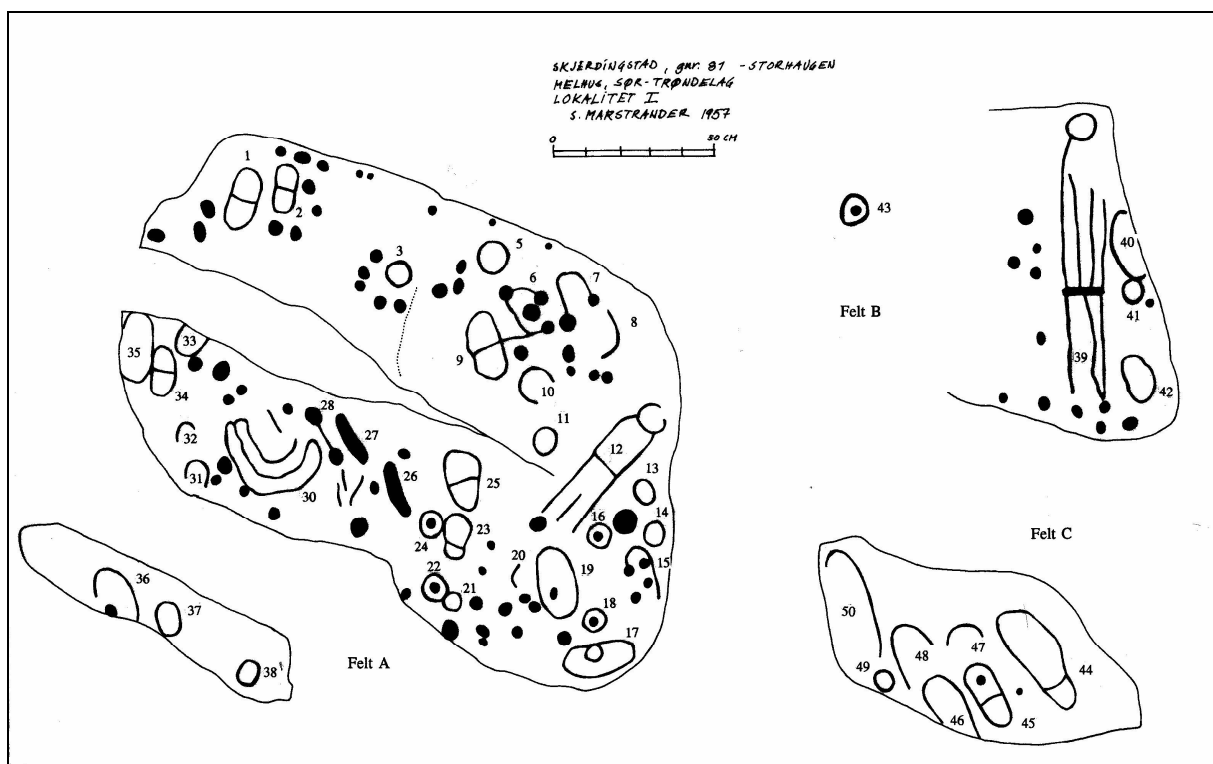
Ristningene ligger litt under 158 m.o.h. og rundt 125 meter over dalbunnen. Morenen består i disse øvre partiene av en fin sandholdig jord med forvittringsmateriale i, noe som har gitt lett drevene og selvdrenerende jordbruksflater, i tillegg til at området ligger vendt mot solen og har vært mindre utsatt for frostskafer enn områder lenger ned mot dalbunnen. Det største feltet, Skjerdingstad I, ble oppdaget av Ola Storhaugen fra gården Storhaugen i 1950. Arne Grønlie og Sverre Marstrander undersøkte området året etter, og fant da de resterende feltene. Under en supplerende undersøkelse i 1967 viste det seg at to av steinene, Gravråk I og II, hadde blitt ødelagt i forbindelse med nydyrking en gang etter den første undersøkelsen i 1951 (Marstrander/Sognnes 1999:39)

3.1. Skjerdingstad I (Storhaugen I)

Undersøkt av S. Marstrander 1951, 1967.

Dette er den største lokaliteten, med ca 50 ristninger. De befinner seg på en stor flyttblokk ca 75 m SV for en hytte på det høyeste partiet av Storhaugmoen. Steinen er godt synlig, med den største flata på skrå mot vest med en helning på ca 45°. To flak av steinen er sprengt ut og sklidd ned, men ligger sammen med resten av steinen. De fleste av ristningene er skålgroper som ligger spredt over steinflata. Størrelsen på dem varierer mye, fra ca 2 cm til 7 cm i diameter, men de fleste ligger på rundt 4 cm i diameter. Minst 8 av gropene har en ”hale” i form av en risset linje. I to tilfeller binder denne linja eller halen sammen to groper (nr 7, 28),

og i ett tilfelle binder denne linja sammen tre skålgroper og går sammen med en fure som ender opp som tverrlinje i et fotspor (nr 6). En del av skålgropene er ikke helt runde, men litt ovale, eggformede eller avlange. Fem av skålgropene har en ring rundt seg, og slike ringer eller sirkler som står alene finnes det til sammen ca 10 av over hele steinen. Det finnes også en del fotspor, men kvaliteten på disse varierer en god del, og enkelte kan bare under tvil klassifiseres som fotspor da de ser ut til å være enten bortslipte eller uferdige, for eksempel Skjerdingsstad I-9,47,48 og 50. De fleste befinner seg på kanten av steinen, og en forklaring kan dermed være at de har ligget mer utsatt til for slitasje og skader. De fleste fotsporene kan ikke bestemmes til venstre- eller høyrefot.

Figur 47: Skjerdingsstad I (Storhaugen I) (Marstrander/Sognnes 1999:42)

To av figurene er noe spesielle; Skjerdingsstad I-12 og 39. Begge ser ut til å forestille mennesker. Begge har en ring som kan se ut som et hode, en eller to linjer som går ut fra denne og en strek på tvers i midjesonen. Nr 39 virker mest uferdig, med en del linjer som ser ut til å ende vilkårlig, selv om de ligger noenlunde parallelt med hverandre. Det ene "beinet" har en kontur som ligner på et bein med noe markert hæl og tåparti av en fot sett fra siden, men det andre "beinet" består bare av en enkelt strek. Nr 12 har noe rettere streker og tilsynelatende mer planmessig stilistisk utforming av en kropp bestående av to linjer som kurver seg ut fra hodet som skuldre og deretter går parallelt ned til føttene hvor de ender brått.

Midjen er markert med en tverrstrekk, og beina er skilt fra hverandre med en enkelt fure. Selve føttene er ikke markert i noen form, og det er heller ikke armene.

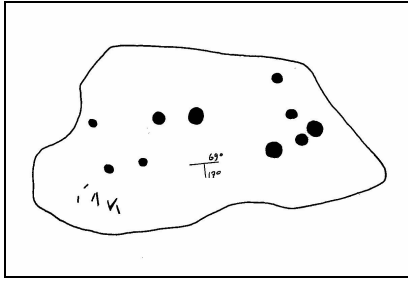
Dette er et felt hvor de fleste ristningene er vanlige motiver, det vil si skålgroper og fotsåler. Skålgropene utmerker seg ved at de er så varierte, vi har forskjell i størrelser fra 2 til 7 cm i diameter, og flere har enten ring rundt seg eller er plassert i forbindelse med fotspor. Det er to skålgroper under hvert av "beina" til menneskefiguren på felt B (nr 39). Den andre menneskefiguren har også en skålgrop, men bare under det ene beinet (nr 12). Fire av skålgropene med ring rundt seg (nr 16, 18, 22, 24) kan se ut til å være organisert i et rektangel. Fotsålene er plassert tilsynelatende vilkårlig rundt på steinen. Det finnes ingen par, bare enkle fotsåler, og størrelsen varierer mye. Det er også flere av dem som er temmelig usikre, og de virker stort sett noe uvørent utført. Dette er en stil eller et inntrykk som går igjen i motivene på hele steinen, man kan få et inntrykk av kaos og lite planlegging.

Menneskefigurene er også utydelige og gir inntrykk av å være enten skadet/bortslitt eller uferdige. De har likevel noe levende ved seg, kanskje siden de ikke er rene stiliserte strekfigurer, men har kropp, midjelinje, hode og bein. Nr 39 kan kanskje ha markeringer for armer også, som ender i midjelinja. Siden denne ristningen ligger helt i hjørnet av steinen, og det ser ut som andre figurer også har blitt noe skadet (nr 40), kan det virke nærliggende å tro at den høyre kroppsfura har gått helt opp til hodet, slik som på venstre side. Man får da en figur svært lik den andre menneskefiguren på feltet. Hals er ikke markert, og dette gir figurene et litt lutende utseende. Menneskefigurer som er utformet slik som disse er ikke kjent fra lokaliteter i nærheten, heller ikke Stjørdal, hvor utformingen av menneskefigurene er annerledes.

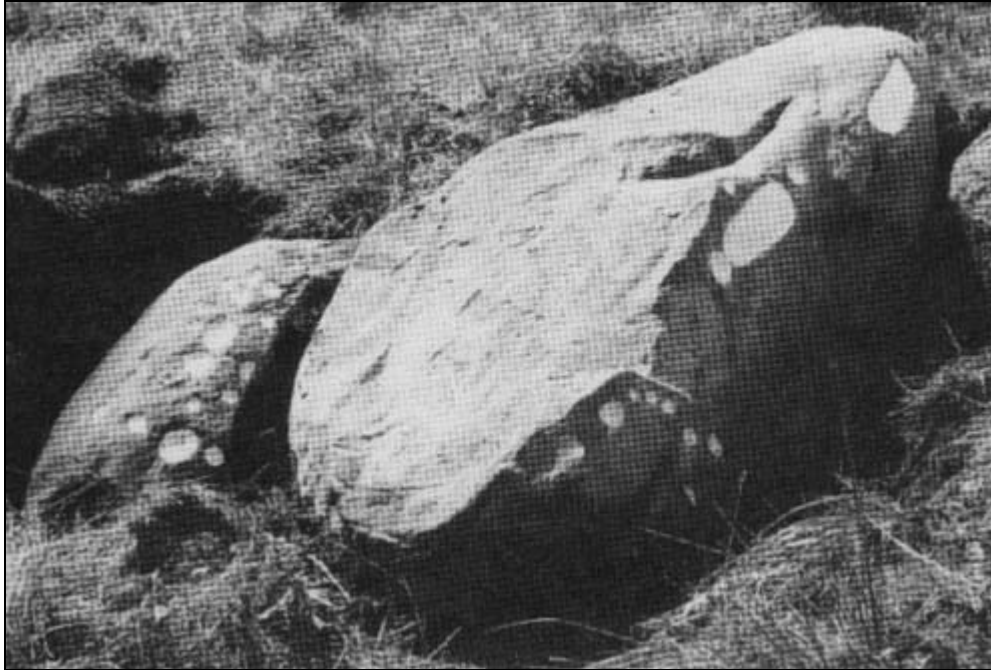
3.2. Skjerdingsstad II (Storhaugen II)

Undersøkt av S. Marstrander 1951, 1967.

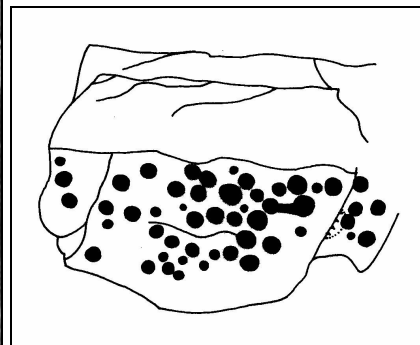
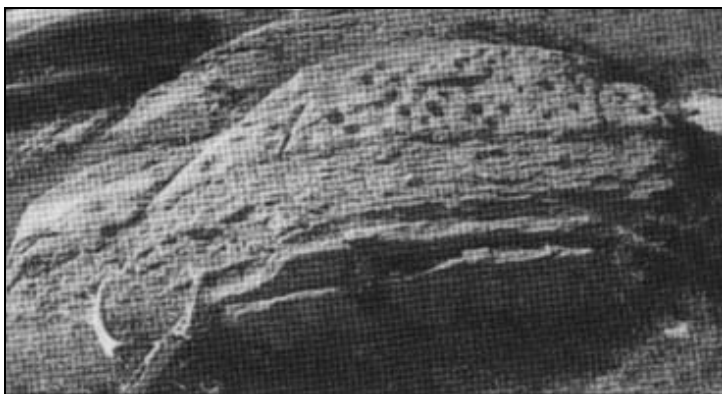
Skjerdingsstad II ligger ca 70 meter nordvest for Skjerdingsstad I. Steinen ligger omtrent i markhøyde, og har en flate på ca 1,30 x 0,70 meter. Motivene består av fire groper med diameter ca 5 cm, samt to mindre groper. Huggearr og svake, smale furer på den nordvestvendte siden av steinen danner en nær kvadratisk figur hvor den fjerde siden mangler. Kvadratets sider er 15,5 x 14,5 cm. Like ved er en totalhugget fotsåle som er ca 23 cm lang. Overflaten i den uthugde sålen er ujevn eller "prikket", og det kan nesten virke som huggeren har fylt sålen med skålgroper som har blitt jevnet ut slik at overflaten har fått det særpregede "prikkarrede" utseendet.

Figur 48: Skjerdingsstad II (Storhaugen II). (Kopi, kalkering)

Figur 49: Skjerdingsstad II og IV (Storhaugen II og VI). (Marstrander/Sognnes 1999:43)

Figur 50 og 51: Skjerdingsstad III (Storhaugen III). (Marstrander/Sognnes 1999:43) (Kopi, kalkering)

3.3. Skjerdingsstad III (Storhaugen III)

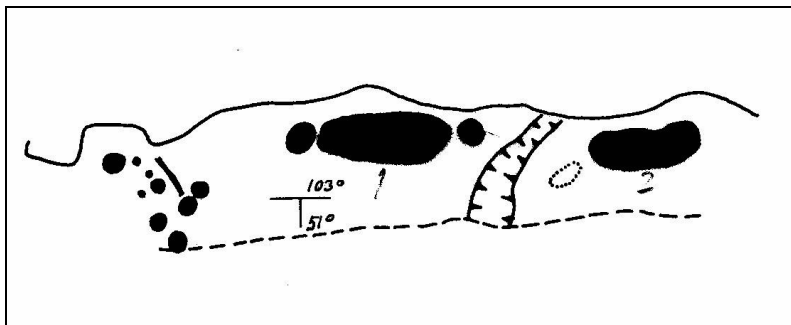
Undersøkt av S. Marstrander 1951, 1967.

Feltet befinner seg på en flat, jordfast stein ca 85 m NV for Skjerdingsstad I. Det består av totalt 41 skålgroper som er samlet i et ”bånd” tvers over steinen med en lengde på ca 150 cm og ca 35 cm på det bredeste. De fleste gropene er tydelige, forholdsvis dype og 4-5 cm i diameter, men noen er bare 2-3 cm i diameter. Bunnen av flere av gropene har samme overflate som fotsålen på Skjerdingshaug II, det vil si et ”prikkarret” utseende. En enslig skålgrop på 3 cm diameter ligger på en mindre stein på nordsiden av Skjerdingsstad III.

3.4. Skjerdingsstad IV (Storhaugen VI)

Undersøkt av S. Marstrander 1951, 1967.

Feltet ligger på en stein helt inntil Skjerdingsstad II. Steinen er avlang, ca 1,35 x 0,7 m, og på skråsiden mot nord er to totalhugde fotsåler samt ni skålgroper. Tre skålgroper har diameter 4-4,5 cm og mens de resterende seks har diameter 2-2,5 cm. Ovenfor tre av disse minste gropene sees også en rett, smal fure ca 9 cm lang. Begge fotsålene har samme overflate som fotsålen på Skjerdingsstad II og skålgropene på Skjerdingsstad III, det vil si en ”nuppet” eller ”prikkarret” overflate. Den ene er 19 cm lang mens den andre måler 20,5 cm. En mindre stein som ligger rett ved har i alt 14 groper med diameter 2-5 cm, samt et totalhugget parti, 9 x 1,5 cm, langs kanten. Det kan se ut til at steinen er sprukket eller istykkerslått.

Figur 52: Skjerdingsstad IV (Storhaugen VI) (Kopi, kalkering)

3.5. Gravråk I (Storhaugen IV)

Undersøkt av S. Marstrander 1951.

Feltet ligger på en liten bergflate ca 40 m NNV for Skjerdingsstad III og består av 6 ganske grunne groper på en ca 75 x 60 cm stor flate. I tillegg kan man se sporene etter ti fordypninger som er blitt tolket som ufullførte groper der en kan se huggarr i bunnen.

3.6. Gravråk II (Storhaugen V)

Undersøkt av S. Marstrander 1951.

En jordfast stein med øvre flate på ca 1 x 1,5 m, ca 40 m V for Gravråk I. To utydelige, grunne groper med diameter ca 4 cm befinner seg ved steinens sørvestre kant, mens en avlang fordypning ca 18 cm lang og 4 cm bred befinner seg på den nordøstre del av steinflata.

Rødde

3.7. Rødde I

Undersøkt av K. Sognes 1985.

Ristningsfeltet ble rapportert inn i 1985, etter å ha blitt oppdaget av barn 12-15 år tidligere. Befaring ble gjort av Tråsdahl og Kalle Sognes, og en stein med knapt 20 groper ble funnet på en terrasse ca 500 meter øst for Rødde folkehøgskole, 152-153 m.o.h. Steinen er ca 1 meter lang, 60 cm bred og 30-40 cm over bakken. 10 av gropene ligger samlet på toppen av steinen. Disse er opptil 6 cm i diameter, og ca ½ cm dype. Noen av gropene er usikre. Terrassen hvor steinen ligger er nærmest trapesformet, ca 250 m bred fra øst til vest, og opptil 400 m langs fjellet i øst. Den smaleste delen er i vest der ristningssteinen ligger. (Marstrander/Sognes 1999:45)

Figur 53: Rødde I (Kopi, kalkering)

Flere av gropene ligger tett inntil hverandre, men det er vanskelig å se noe mønster. Den største klyngen av groper følger eggen på steinen i to uryddige rader og sprer seg deretter ut i noen enkeltgroper lenger inne på steinflata. En av gropene, den største, ligger for seg selv, litt bortenfor den største gropsamlingen.

Tråsdahl mente det opprinnelig lå to steiner på stedet (Marstrander/Sognes 1999:45). Den ene steinen tok visstnok grunneier hjem til seg, og det er ikke spesifisert hvor den ligger i

dag. Denne skulle være mindre og mer kantet enn den registrerte steinen, og hadde noen mulig innrissede furer.

Valderås

Ristningsfeltet ble kjent i 1995 og ligger høyt oppe i nordsiden av Gauldalen på gården Valderås. Det ble første gang befart av Kalle Sognnes og fylkesarkeolog Oddny Andresen, og man fant da tre felt med groper. Lokalitetene ligger nord og nordvest for husene på gården, den største på fast berg, ca 195 m.o.h., de to andre på jordfaste steiner. (Marstrander/Sognnes 1999:46)

3.8. Valderås I

Undersøkt av K. Sognnes 1995.

Til sammen 30 groper befinner seg på en bergflate ca 150 m NV for Valderås gård, ca 195 m.o.h. Bergflata vender mot sør, og gropene er samlet i to grupper med et mellomrom på ca 2 meter.

Figur 54: Valderås I (Marstrander/Sognnes 1999:45)

3.9. Valderås II

Undersøkt av K. Sognnes 1995.

3-5 groper på en jordfast, svært oppsprukket stein. Steinen befinner seg på en engslette rundt 300 meter N for gården.

3.10. Valderås III

Undersøkt av K. Sognes 1995.

Omtrent 10 m NV for Valderås II er en enslig grop på en jordfast stein.

Lynge

Ristningsfeltene ble første gang rapporterte i 1967, og befart samme høst, men en systematisk undersøkelse ble først utført i 1972. Feltene ligger ved Lundamo, hvor store glasfluviale morener ligger i flere terrasser på rundt 150 m.o.h. Lyngegårdens eier, Olav Høve, har gården sin på den nest øverste terrassen på østsiden av dalen, mens ristningsfeltene befinner seg på noen små svaberg på den øverste terrassen, innunder åsryggen. Det vil si på en høytliggende terrasse på solsiden av dalen. (Marstrander/Sognes 1999:47)

3.11. Lynge I

Undersøkt av S. Marstrander 1972.

Feltet ligger på et svaberg 15 meter fra terrassekanten, rundt 150 m SSØ for Lynge gård.

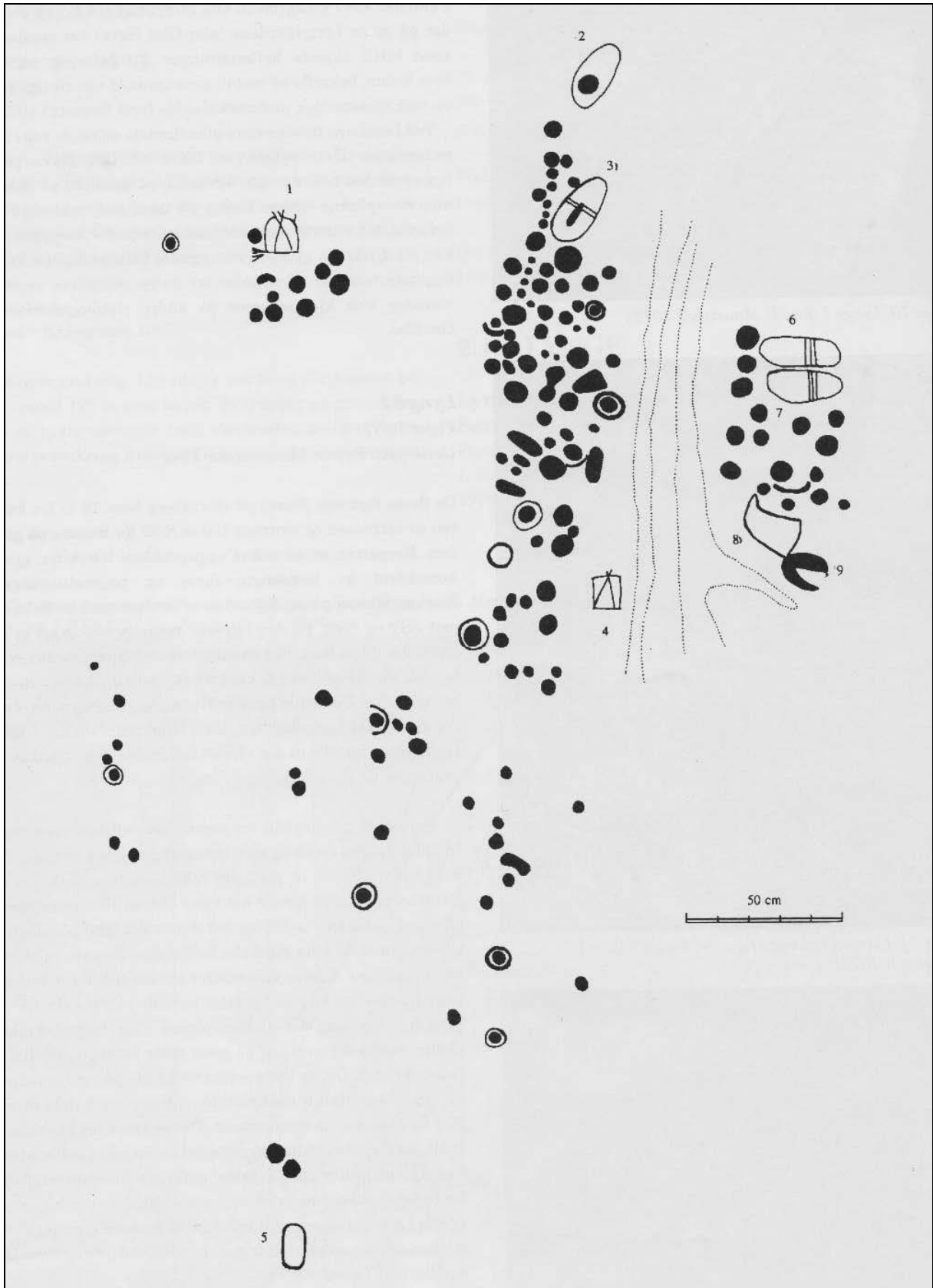
Bergflaten er ganske oppsprukket og et stort flak er vitret bort på den øverste delen av berget.

Ristningene befinner seg på en flate på ca 5,5 x 3 m som heller skrått mot SSV og SSØ. Feltet består av totalt 136 skålgroper, samt ni andre motiver. 15 av gropene har en ring rundt seg.

Syv av gropene er avlange, opptil 12,5 cm lange. 114 av gropene er grovt og kraftig hugget og de fleste har tydelige huggmerker. Størrelsen varierer fra de største på opptil 10 cm diameter til de minste på 2,5-3 cm diameter, men de fleste er ca 5 cm i diameter. En del av gropene er opp til 3 cm dype, noe som er uvanlig dypt.

Blant de andre motivene finnes fem fotsåler. To av disse (nr 6,7) står sammen som et par og disse har også tre tverrlinjer hver. To andre fotsåler (nr 2,3) finnes i nærheten av hverandre, og siden det ser ut til at den ene er en høyrefot og den andre en venstrefot, kan det til en viss grad se ut som de avbilder et skritt. De er likevel forskjellige i dekor, da den ene har to tverrlinjer og den andre har en skålgrop i fremre del men ingen tverrlinjer. Dette kan tyde på at de ikke hører sammen. Den siste fotsålen (nr 5) har ingen tverrlinjer eller annen dekor, og det er heller ikke mulig å avgjøre om det er venstre eller høyrefot som er avbildet.

To figurer som kan se ut som avbildninger av gammer har utmerket seg på feltet (nr 1,4), samt en krum, økselignende konturtegnert figur (nr 8).

Figur 55: Lyngø I. (Marstrander/Sognnes 1999:48)

3.12. Lynge II

Undersøkt av S. Marstrander 1972.

Ristningene befinner seg på en sterkt oppsprukket bergknaus og feltet er tilnærmet rektangulært, ca 3,5 x 2 m. 41 groper av ulik størrelse preger feltet, fra 2 til 7 cm i diameter med hovedvekt på en diameter på 4,5-5 cm. Det er i tillegg risset inn en tydelig M i det sørlige hjørnet av feltet, og noe som kan se ut som en E like ved.

Røskaft

Gården Røskaftbrauta ligger ca. 1,5 km sør for Horg kirke, på østsiden av dalen. Gården Røskafsvet ligger omtrent 40 meter over dalbunnen, på en moreneflate ovenfor Røskaftbrauta. Mellom disse gårdene er det en bratt skråning opp mot moreneflaten, og i overgangen mellom denne skråningen og selve moreneplatået ligger ristningslokaliteten. Steinen som ristningen ble funnet på hadde blitt samlet sammen med andre stein av Svein Horge, eier av Røskaftbrauta, under rydding av åkerland i 1949, og ble oppdaget i 1950 da Ole Lyngen, eier av Røskafsven, skulle bruke steinen. Det ble fjernet svært mye stein fra akkurat det området, og man har i senere tid spekulert i at det muligens kunne ha vært en gravrøys hvor den ristningsdekorerte steinen hørte til. Det er ikke funnet noen hellekiste eller andre markeringer av gravkammer, men det er likevel godt mulig at det kan ha ligget en gravrøys der. Ut fra beliggenheten, på kanten av en moreneflate, utsikt mot dalen eller lett synlig fra dalen, overgangssone mellom dyrket mark og utmark, samt de store mengder stein som ble ryddet bort i forbindelse med jordbruk, kan teorien om at det har vært en gravrøys på stedet underbygges. (Marstrander/Sognnes 1999:49).

Figur 56: Røskaft I (Marstrander/Sognnes 1999:49)

3.13. Røskaft I

Undersøkt av S. Marstrander 1951.

Ristningen befinner seg som nevnt på en stein som ble flyttet under åkerrydding. Motivet er en enfuret skipsfigur med to stevner, 22 cm lang, og med 7 tydelige mannskapsstreker hvorav to har små groper som markerer hodet.

Foss

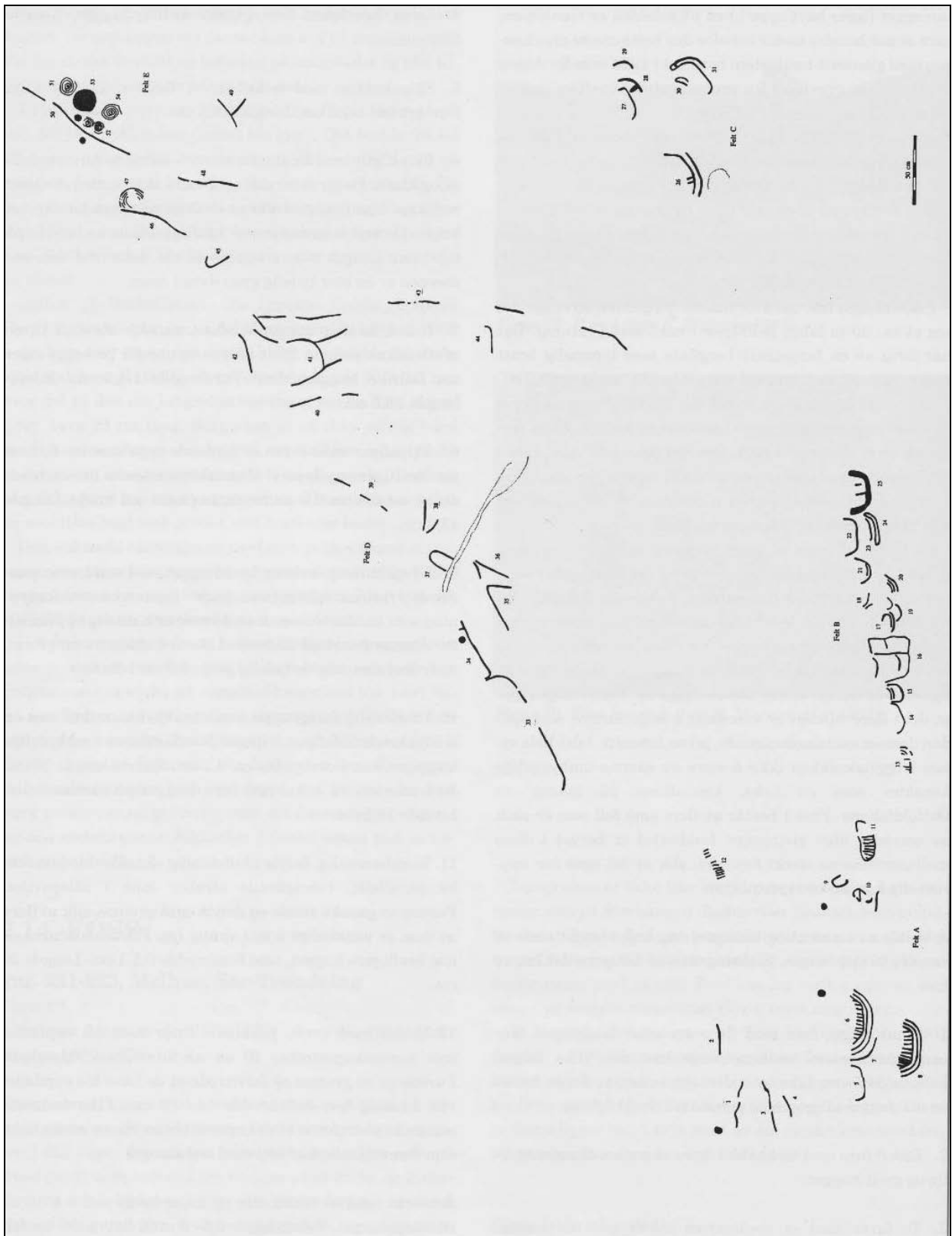
Selv om terrenget rundt Fossgårdene ved det nederste stryket i Gaula i dag skiller seg noe fra de andre, før nevnte, lokalitetene i Melhus, viser rester av moreneterrasser at det sannsynligvis har sett ganske mye annerledes ut i fortiden, med vide, høye terrasser på lik linje med forannevnte lokaliteter i Melhus. Spor etter fortidige aktiviteter viser også til dette, siden disse ligger et godt stykke lenger oppe i dalsiden enn dagens bebyggelse nede på elvesletten, og mye tyder derfor på at jernalderens og bronsealderens bebyggelse har ligget høyt oppe i dalsiden. Ristningene befinner seg ved gårdsbruk som ligger helt i øvre kant av oppdyrket mark, ved grensen mot skogsområdet. De første ristningene ble oppdaget i 1951, de seneste i 1990, og området byr på en stor mengde ristningsmotiver. Ti lokaliteter er så langt registrert. (Marstrander/Sognnes 1999:50)

3.14. Foss I (Innlegget)

Undersøkt av S. Marstrander 1957, 1967.

Lokaliteten ligger høyt oppe på østsiden av dalen, ca 200 m ovenfor en restaurert gravhaug datert til overgangstiden mellom romertid og folkevandringstid, og hvor et rikt gravfunn kom for dagen i 1934 (Marstrander/Sognnes 1999:51). Selve feltet ble oppdaget av Edvard Foss, kårmann på gården, i 1956, og foreløpig registrert i 1957. En systematisk undersøkelse ble foretatt først i 1967.

Ristningene befinner seg på et ganske bratt svaberg (ca 40 ° helling), og ca 20 m langt i nord-sørlig retning. Største bredde er ca 5,5 meter. Berget består av en ganske myk leirskifer og er preget av forvittringer, sprekker og furer. Huggeteknikken varierer mellom smale, v-formede furer som ser ut til å være skåret, og bredere, tydelig huggede furer. De huggede figurene kan se ut til å være lite forseggjort enkelte steder, med linjer som er lite sammenhengende eller vanskelige å følge, og grovt tilhugget, men dette kan også ha sammenheng med bergets dårlige befatning. En stor del av figurene er det derfor vanskelig å klassifisere, og benevnes bare som grovt hugget, krum eller rett fure (eksempelvis nr 1,2,42,45). En del av disse kan likevel se ut til å høre sammen og muligens være deler av båter (nr 33,34,43). En del noe tydeligere skipsfigurer ser ut til å være litt bedre bevart, særlig nr 6 og 8, som hver består av tre skroglinjer i jevn bue og med mannskapsstreker i hele båtens lengde. Ellers finnes flere båttyper, fra de enkleste enfurede (nr 5,14,22), via båter med kraftigere furer (nr 24,25), til noe som ser ut som mer forseggjorte båter, men som også er tydelig forvitret (nr 26,31).

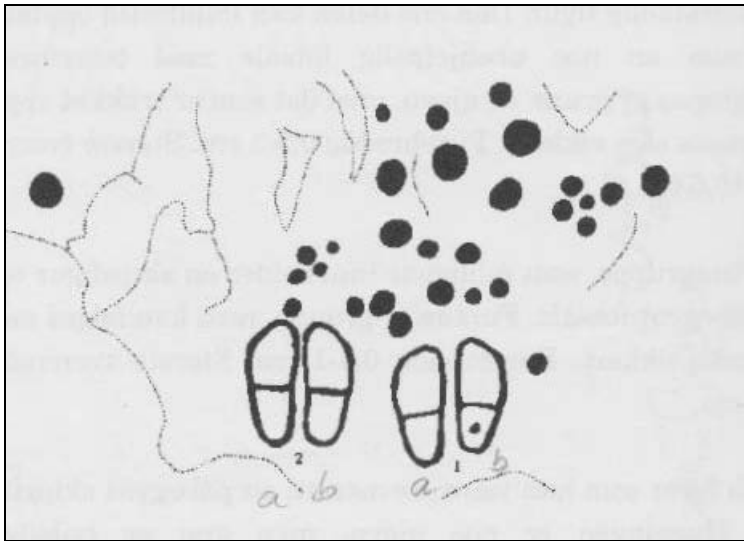
Figur 57: Foss I (Marstrander/Sognnes 1999:52)

En samling spiraler og totalhuggede runde figurer (felt E) skiller seg ut fra resten av feltets motiver. Den totalhuggede runde figuren har en diameter på 16,5 cm (nr 53). Den er flankert av to spiralfigurer (nr 51,54), med diameter henholdsvis 13,5 og 14,5 cm. Feltets tilstand gjør det vanskelig å definere ristningene.

3.15. Foss II

Undersøkt av S. Marstrander 1967, K. Sognnes 1991.

Ristningene befinner seg på en flyttblokk, ca 2,5 x 1,35 m, på høyeste del av en høyderygg ca 300 m NV for husene på bruket Innlegget. Ryggen kalles Tømmereggåsen og her lå tidligere et småbruk, men åkerlandet ligger nå brakk. Steinen ligger i åkerens sørvestre kant, opp til et gjerde. Ristningene består av to fotsålepar, samt 30 skålgroper av forskjellige størrelser. De største opptil 7 cm, de minste ca 3 cm diameter. Fotsåleparene er tydelige, hvert par består av ett høyre og ett venstrebein, og alle har en enkel tverrlinje. En av de mindre skålgropene ligger midt i hælpartiet til høyrefoten i det ene fotsåleparet (nr 1).

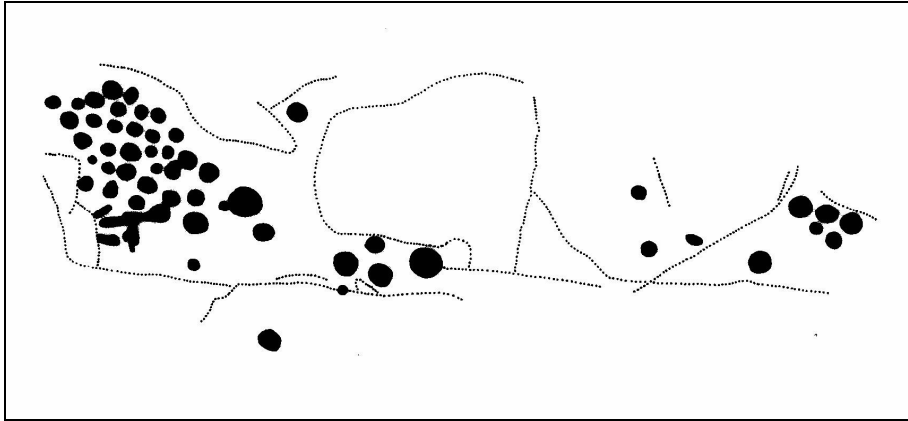

Figur 58: Foss II (Marstrander/Sognnes 1999:54)

3.16. Foss III

Undersøkt av S. Marstrander 1967, K. Sognnes 1991.

Et fjellskjær beliggende ca 27 m S for felt II. På steinens sørligste flate finnes i alt 17 groper. En av dem 6 cm diam, men resten små og grunne, 2,5-4 cm diam. 4 meter lenger nord er en ny gruppe med totalt 5 groper, 3-4 cm diam. Det finnes også huggespor, men disse er det ikke mulig å få noe ut av.

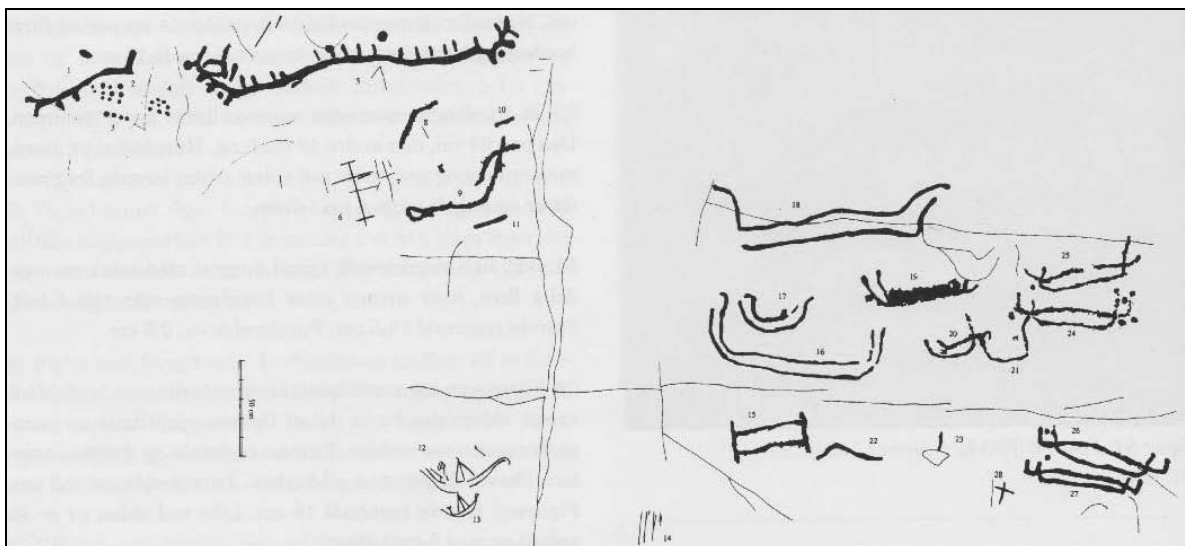
Figur 59: Foss III (Kopi, kalkering)

3.17. Foss IV

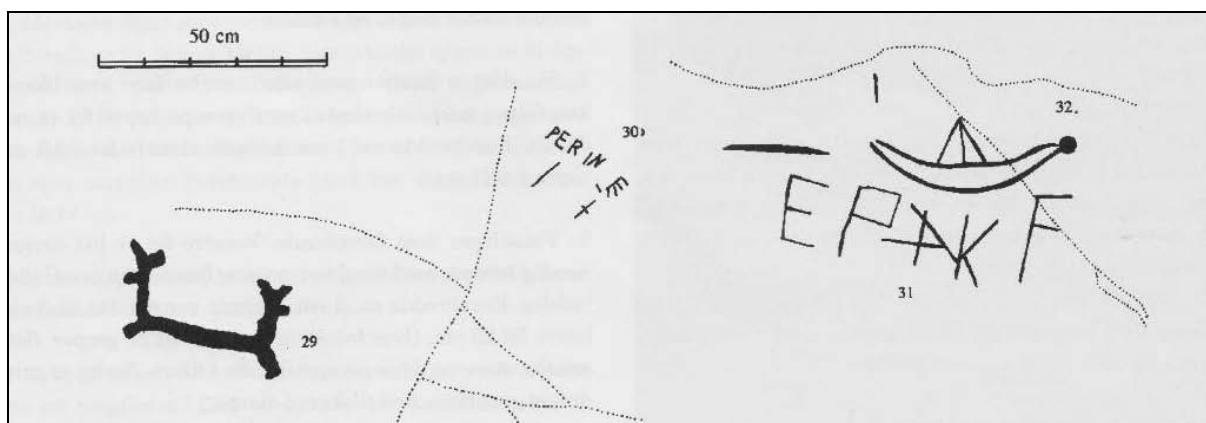
Undersøkt av K. R. Møllenus 1970, H. Ellingsen 1971, K. Sognes 1991.

Rapportert av Ola L. Foss i 1970 og undersøkt samme år og året etter. De fleste figurene ble likevel oppdaget under avtorving i 1990. Ristningene befinner seg på et vestvendt svaberg ca 10 m langt og 1-2 m høyt, helning mellom 15° og 25°. Forholdsvis grovt hugget figurer. De først oppdagede figurene er trolig fra nyere tid og viser to båter med mast og seil (nr 12,13). Disse er også risset på en annen måte enn resten, med smalere furer. De øvrige figurene består hovedsakelig av skipsfigurer. I tillegg finnes en samling av totalt 23 små skålgroper (diam. 2-4 cm) i grupperinger på elleve, fire og åtte (nr 2,3,4). Båtfigurene har ulik utforming, til venstre i feltet to figurer med enlinjet skrog, den ene med og den andre uten mannskapsstreker (nr 1, 5). Litt nedenfor nr 5 en noe ubestemmelig fure som kan være delen av en annen skipsfigur (nr 9). Til høyre i feltet finnes flere båttyper, de fleste består av to skroglinjer. På feltet finnes også tre figurer som kan se ut som kors (nr 6,7,28). To av disse, nr 6 og 7, står sammen og ser ut til å ha smalere furer enn resten av feltet. Det er derfor ikke usannsynlig at disse kan være laget samtidig som de smalfurede båtfigurene man mener stammer fra nyere tid.

På felt B, ca 3 m SSV for felt A, finnes en enkelt båtfigur med enlinjet skrog, kløftet stevn, samt en kort strek som kan se ut som rør som stikker ut fra bunnlinja foran og bak. I tillegg finnes en del ristninger fra nyere tid, med smalere furer, blant annet to samlinger av bokstaver der man i den ene (nr 30) kan lese ordet PER og IN, og i den andre samlingen (nr 31) kan se bokstavene E, P,(A?), K og F. Over den siste er det risset inn en båtfigur av nyere tid med mast og to stag.

Figur 60: Foss IV felt A (Marstrander/Sognnes 1999:56)

Figur 61: Foss IV felt B (Marstrander/Sognnes 1999:56)

3.18. Foss V

Undersøkt av K. Sognnes 1985.

Skålgroper på en utsprengt steinblokk fra en stein som lå på jordet ca 70 m fra bruket Skogløkkjflotten. Da Vitenskapsmuseet kom til gården var det meste av steinen kjørt bort, men et bevart fragment på ca 30 x 30 cm befinner seg nå i utstilling på Horg bygdetun på Foss. På steinen kan man se en ufullstendig grop med diam 8 cm og dybde 3 cm, samt deler av en annen grop.

3.19. Foss VI

Undersøkt av K. Sognnes 1985.

Lokaliteten ligger ca 1 km N for Foss I og IX, like N for en slette kalt Grubbplassan.

Ristningene befinner seg på en jordfast stein med flat topp, ca 3 x 1 m, i bunnen av et lite søkk mellom to koller på ca 200 m.o.h. Åtte groper, en av dem usikker, ligger på vestre del av flaten. I tillegg finnes to usikre, halve groper delvis ødelagt av avskalling. Gropene har en diameter mellom 4 og 7 cm og dybder mellom 1 og 3 cm.

To større, tilsynelatende flatehugde runde figurer finnes også på steinen, den ene ser ut til å være noe forvitret. I tillegg finnes en del sliperenner fra 7 til 23 cm lange og opptil 3 cm dype.

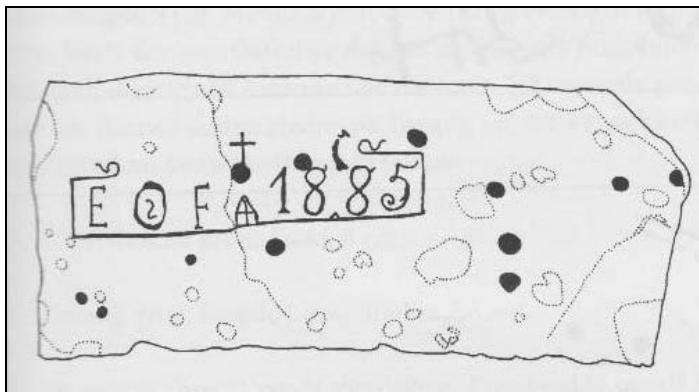
3.20. Foss VII

En enslig grop på en stor, jordfast stein ca 50 m N for Foss II. Store deler av steinen er i dag skjult av røttene til et furutre, og kan dermed inneholde flere groper som ikke kan sees uten at treet fjernes. Den enslige gropen er ca 5 cm diam og knapt 1 cm dyp.

3.21. Foss VIII

Undersøkt av K. Sognnes 1991.

Innrapportert av Ola Storhaugen i 1987. Ristningene befinner seg på en stein i kjellermuren under driftsbygningen på bruket Søgarden, som skal være reist på slutten av forrige århundre. Det er påvist elleve sikre og en usikker grop, samt en innrammet innskrift med latinske bokstaver og tall, et kors, samt noe som kan se ut som et bumerke. Innskriften viser bokstavene E O (med en liten omvendt s inni) F 1885, noe som skal stå for Esten Olsen Foss (Marstrander/Sognnes 1999:59).

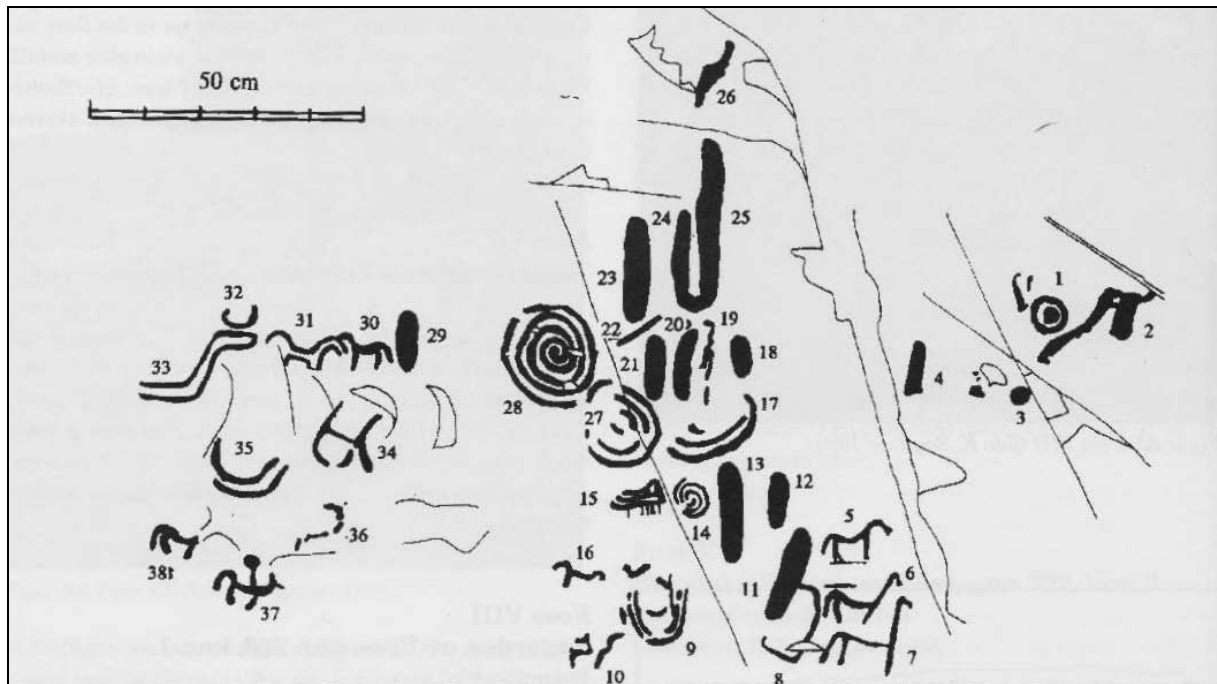
Figur 62: Foss VIII (Marstrander/Sognnes 1999:59)

3.22. Foss IX

Undersøkt av K. Sognnes 1991.

Lokaliteten ligger ca 50-60 m lenger opp enn Foss I, på samme bergrygg.

Selve feltet er delt i to av noen store bjørketrær som vokser på bergryggen. Felt A ligger i nordøstre del og felt B i midtre del av ryggen.

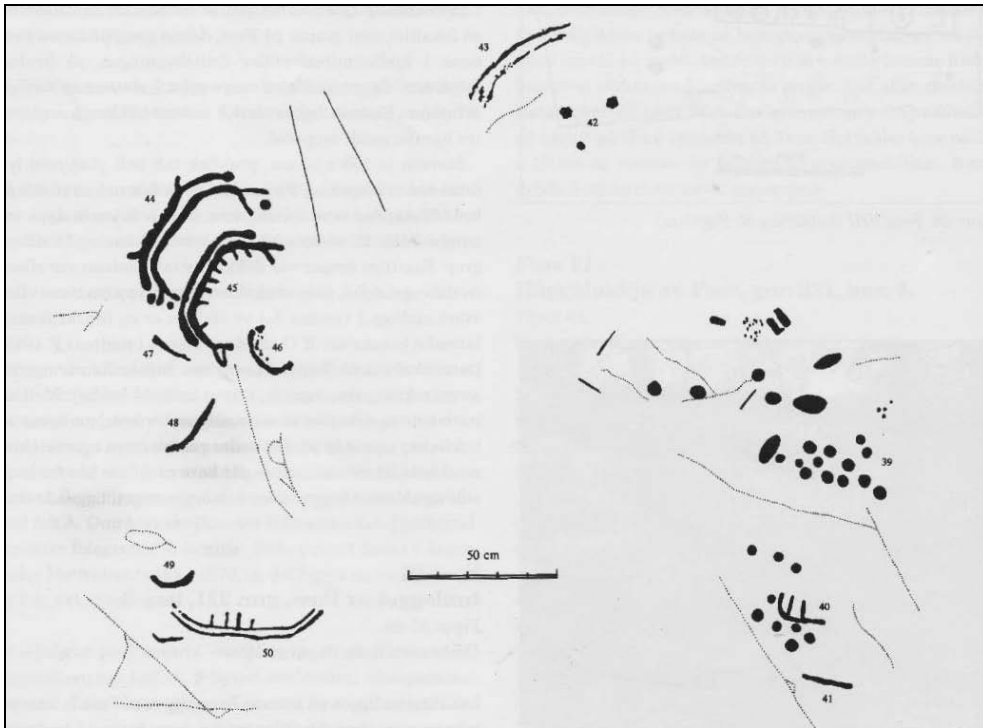

Figur 63: Foss IX felt A (Marstrander/Sognnes 1999:60)

Felt A utmerker seg noe i forhold til resten av motivene som omhandles i denne oppgaven. For det første finnes det rundt 11 avlange groper, opptil 5 cm brede og 2 cm dype, orienterte i bergflatens hellingsretning. To av disse står parallelt ved siden av hverandre og er bundet sammen i den ene enden av en noe grunnere svakt buet grop. Videre finnes det minst to spiraler, en større med tverrmål 17 cm (nr 28) og en mindre med tverrmål 7,5 cm (nr 14). I tillegg til disse finnes en ufullstendig, mulig spiral (nr 27), bare litt mindre enn nr 28. Nok et interessant motiv på feltet er dyrefigurer, mest sannsynlig hester ut fra den karakteristiske halen. Bortsett fra en av hestene som er tegnet i kontur og ser ut til å stå mot en annen, er alle tegnet med enkle linjer, med beina sett fra siden slik at de uttrykkes bare med en enkelt strek foran og en tilsvarende bak, og alle er vendt mot høyre bortsett fra den ene som ser ut til å stå mot den konturtegnede hesten. En av hestene har en rytter, tegnet som en enkelt strek hvor hodet er markert med en skålgrop. Det finnes også to skålgroper, den ene med ring rundt (nr 1). Like ved den sistnevnte er en merkelig figur med brede furer (nr 2), den minner meg om en hakke eller øks som i egyptiske hieroglyfer.

På felt B er det båtfigurer og skålgroper som dominerer. De fleste gropene, ca 29 stykker, er 2-4 cm i diameter, men tre skiller seg ut ved at de er ovale og opptil 12 cm lange. To andre groper har rektangulær form og er 6 og 8 cm lange. Disse ligger parallelt ved siden

av hverandre. I tillegg finnes en del meget små groper eller huggmerker. To båtfigurer skiller seg ut ved at de er meget tydelige. Begge er tofurete uten sammenbindingslinjer og begge har kløftet stevn foran og bak. Figur nr 44 har en skålgrop i hver av de kløftede stevnene, mens nr 45 har en skålgrop i bare den ene stevnløften. Figur nr 44 har også groper i enden av bunnlinja, samt noe som ser ut som ror som stikker ut i nedkant av denne bunnlinja både foran og bak.

Figur 64: Foss IX felt B (Marstrander/Sognnes 1999:60)

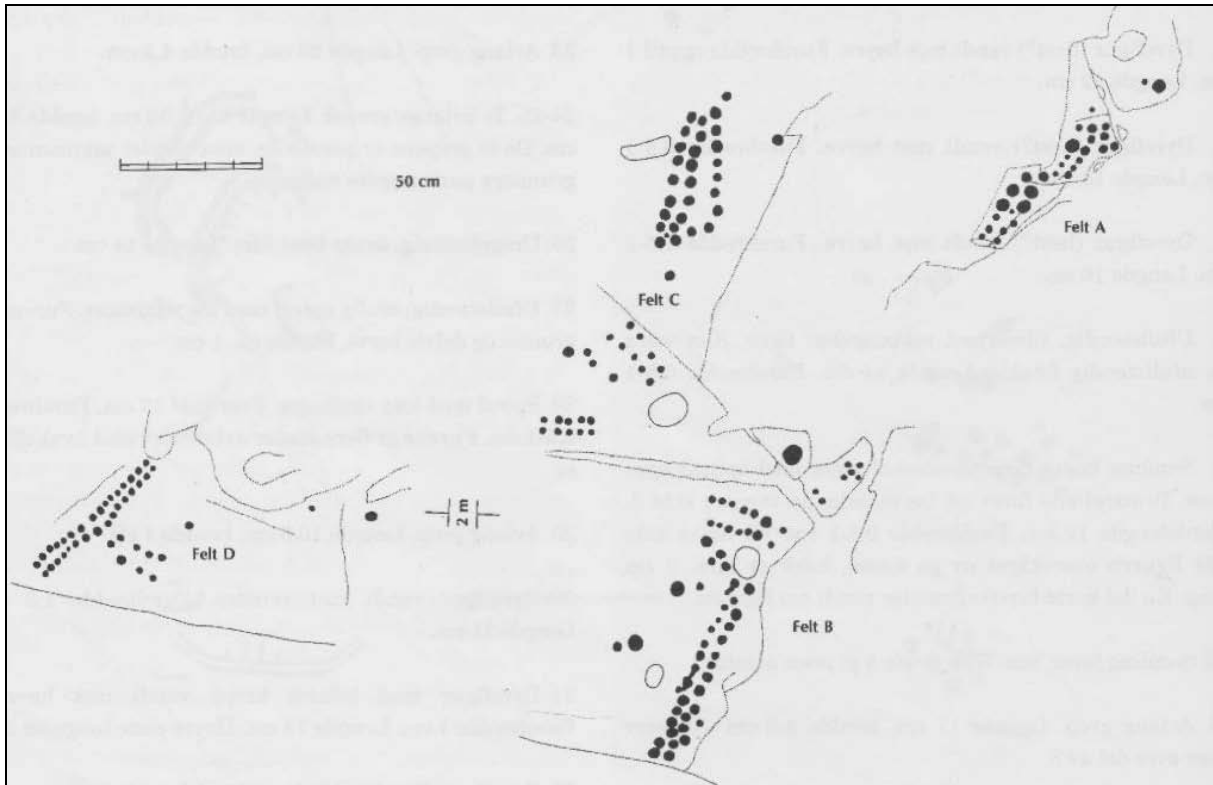
Også nr 45 har en bunnlinje som ender i en grop i det som ser ut som bakre del av skipet, mens den ender i en mer avlang fordypning i fremre del. Nr 45 har også mannskapsstreker. Disse skipsfigurene viser klare likhetstrekk bl.a. Auran, Skatval. Nr 50 er også en ganske tydelig skipsfigur, tofuret skrog uten sammenbindingslinjer og med fire mannskapsstreker. Furene i denne figuren er smalere enn i de to andre båtfigurene. I tillegg finnes en del furer som ser ut til å være deler eller rester av båtfigurer. Spesielt nr 40 ser ut til å være enden av en enfuret skipsfigur med mannskapsstreker.

3.23. Foss X

Undersøkt av K. Sognnes 1994.

Dette feltet består bare av skålgroper, men er likevel spesielt ved at gropene ser ut til å være ordnet i et system. Lokaliteten ble oppdaget i 1993 og befinner seg på en lav bergknaus i

utkanten av tunet. Berget er sterkt oppsprukket og sørkanten av berget er bortsprengt i forbindelse med bygging av en smie. Sprekkene i berget deler feltet naturlig inn i fire grupper, som til sammen består av rundt 200 groper. De fleste av disse er ordnet i to parallelle rekker (felt A, B, C, D) og noen av disse står også vinkelrett mot hverandre (felt B, D).

Figur 65: Foss X (Marstrander/Sognnes 1999:62)

På felt C ligger tre rekker av groper ved siden av hverandre, men rekken til høyre ligger ikke parallelt til de to andre, selv om det ser ut til at de er del av samme konstruksjon. Denne siste går heller ut fra møtepunkt med enden av de to andre rekkene og går i en rett linje der den svakt fjerner seg fra de to andre, men i enden svinger den plutselig inn mot disse to igjen og møter dem igjen. På felt B ser noen av gropene i den venstre rekka til den lengste figuren ut til å være sammenbundet med hverandre. De fleste av gropene på lokaliteten er små, 2-3 cm i diameter, mens de største er opptil 7 cm i diameter.

Vedlegg 4

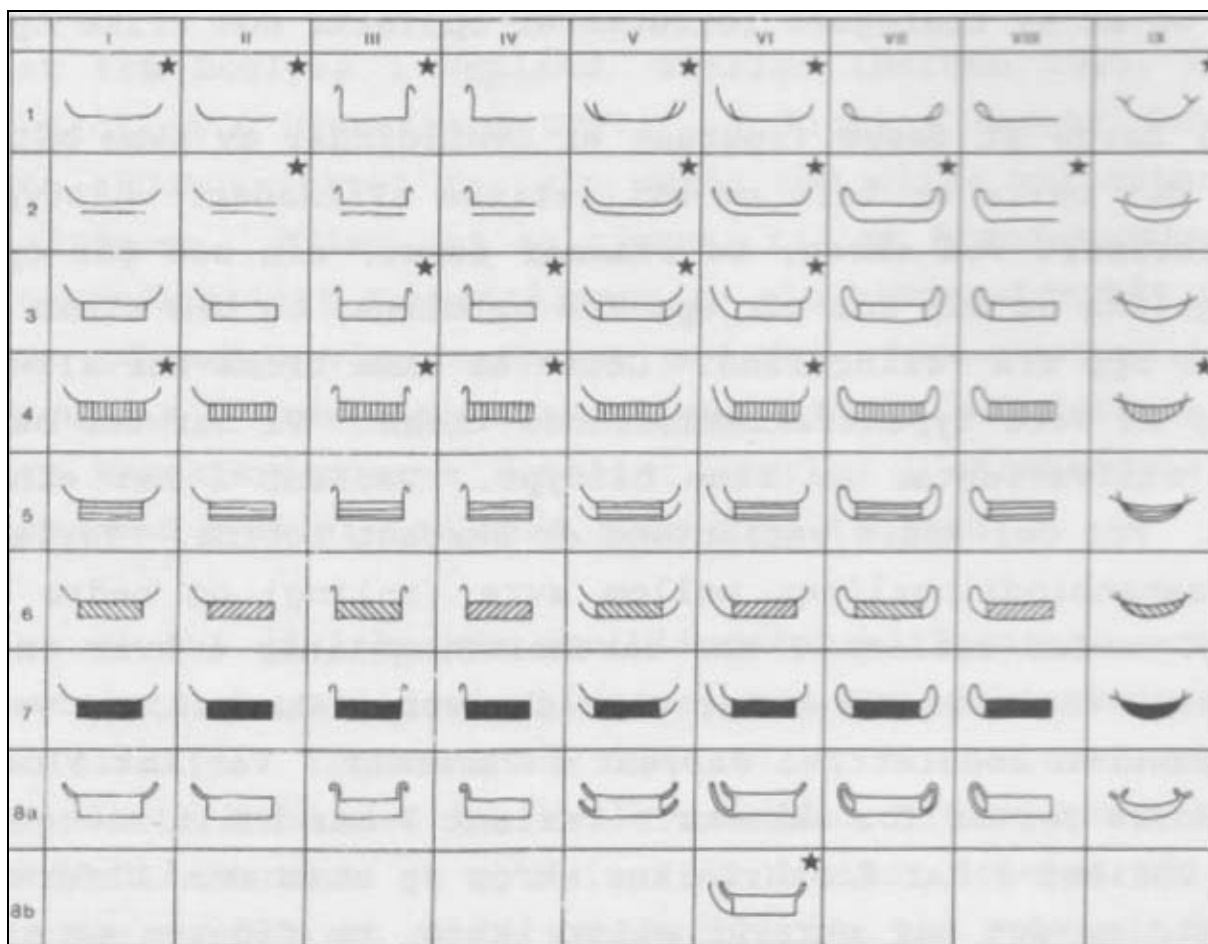
Klassifikasjonstabeller

Jeg har prøvd å lage en oversikt over de ulike typene båter og fotspor som finnes på lokalitetene i Melhus, Klæbu og Selbu, og har tatt utgangspunkt i klassifikasjonsskjemaene til Kalle Sogannes i Gunneria 56 (Sogannes 1987). Jeg har endret noen av punktene for å få dem til å passe med materialet mitt og de variasjoner som finnes der.

Når det gjelder båtmotivet består hver figur av flere formelementer eller attributter. Noen av disse karakteriserer båttypen og kan kalles for typeelementer, mens andre bare er variasjoner i utformingen av disse elementene og kan kalles for stilelementer. Sogannes har tatt utgangspunkt i Brandskogskeppet fra Uppland for å vise hvordan en avbildning av samme båttype kunne fremstilles i bronsealderen (Sogannes 1987:24). Graden av attributter kan variere, selv om det er samme type båt som er avbildet.

Etter hvert som man har blitt kjent med et motiv og vet hva det forestiller, vil man lettere kunne gjenkjenne det, selv om ikke alle elementene er like naturalistisk fremstilt. Man kjenner igjen selve formen, og knytter automatisk de attributter man forbinder med formen til det stiliserte uttrykket. Det er som med oss i dag, når vi ser en teskt smo vi kna forstå sevl mo dne ikek re skervet ritgik. Vi gjenkjenner rett og slett ordene av gammel vane, eller ut fra sammenhengen. Eller når vi ser et buss-skilt knytter vi umiddelbart en mengde attributter til det vi ser, som bussens fysiske utseende og egenskaper, det at den kommer til å komme forbi og stoppe akkurat her, og at man kan bruke den til å reise fra ett sted til ett annet. Det ligger med andre ord mye latent informasjon i det vi ser rundt oss, men det krever kjennskap til og kunnskap om samfunnets felles koder for å kunne anvende den. Slik var det sannsynligvis også tilbake i tid, og jo bedre kjent et motiv ble, desto mindre skulle til før en kunne gjenkjenne det. En slik utvikling fra det naturalistiske til det stilistiske finner vi også fra veideristningene, med sine naturalistisk utførte dyrefigurer, til bronsealderistningene, med mer stiliserte hester, båter og fotspor, for å nevne noen.

Sogannes' klassifikasjonsskjema er utviklet på grunnlag av stilmessig utvikling, samt antall og plassering av stevner på de ulike typene (fig 66).

Figur 66: Diagram med mulige båtfigurer, typene med stjerne er funnet i Stjørdal. (Sognnes 1987:26).

Type I: symmetrisk figur med en stevn i hver ende, jevnt svingende opp fra relingslinja. Ulike utforminger av skroget bestemmer undertypene I1, I2 osv.

Type II: asymmetrisk variant av type I, med stevn bare i den ene enden.

Type III: symmetrisk figur med stevn i hver ende, men oftest som forlengelse av sammenbindingslinjene, og derfor vanligvis i rett vinkel på bunn- og relingslinjene.

Type IV: asymmetrisk variant av type III.

Type V: symmetrisk figur med to stevner i hver ende, den ene går fra relingslinja, den andre fra bunnlinja, og begge er jevnt buet.

Type VI: asymmetrisk variant av type V, med to stevner i den ene enden, og en stevn fra relingslinja i den andre enden. Kjøllinja kan ha kjølsbord. Det er lagt til en ekstra undertype av konturhuggede figurer til denne varianten.

Type VII: symmetrisk figur der bunn- og relingslinjene er sammenbundet og kan minne om ei pølse eller bønne.

Type VIII: asymmetrisk variant av type VII, der bare den ene siden har stevn med sammenbundne bunn- og relingslinjer, mens den andre enden er butt/tverr eller åpen.

Type IX: symmetrisk figur der relingslinja og bunnlinja krysser hverandre slik at det dannes en kløftet stevn.

I sitt klassifikasjonsskjema har Sognnes tatt utgangspunkt i tallet på stevner og hvordan skroget er utformet. Han har også tatt hensyn til hvordan avslutningen på stevnene er, samt symmetriske og asymmetriske figurer. Derfor blir også hver ende av figuren tatt for seg. Mitt materiale er ikke det største, og resultatene må derfor ikke sees som en absolutt representativitet for området, men jeg håper det kan gi en pekepinn på hva som eventuelt kan skille seg ut eller vise til standardisering av type eller stil. Jeg har prøvd å holde meg til sikre figurer og motiver, for å unngå vid tolkning og dermed større fare for feilrepresentasjon.

Jeg har gjort noen endringer i forhold til klassifikasjonsskjemaet til Sognnes, for å få det til å passe bedre til ristningene i området jeg skriver om her. Ett av feltene har bilder av båter med trelinjede skrog, noe jeg har tatt med i beskrivelsen av typologien.

4.1. Båter

Skrog

- 1: Skroget er tegnet med en linje
- 2: Skroget er tolinja, men er uten skravur eller sammenbindingslinjer
- 3: Skroget er trelinja, men uten skravur eller sammenbindingslinjer
- 4: Skroget er tolinja, med sammenbindingslinjer
- 5: Skroget er tolinja, med sammenbindingslinjer i trekantform/-mønster
- 6: Skroget er tolinja, med skravur
- 7: Skroget er konturhugget

Stevntall

- A: Figuren har en fremspringende stevnlinje, oppe (fra relingslinja) eller nede (fra bunnlinja). Hvor stevnen er plassert kommer frem gjennom neste sett med variabler.
- B: Figuren har to fremspringende stevnlinjer, en oppe og en nede.
- C: Figuren er uten fremspringende stevnlinjer.
- D: Skroget er uten fremspringende stevner. Relingslinja og bunnlinja krysser hverandre slik at de danner en "kløftet stevn".

E: Figuren er uten fremspringende stevnlínjer. Relingslínja og bunnlínja er knyttet sammen i en jevn kurve.

Overstevn/understevn:

- a: Stevnlínja går ut i rett vinkel på relingslínja eller bunnlínja
- b: Stevnlínja svinger opp fra relingslínja eller bunnlínja i en jevn kurve.
- c: Stevnlínja svinger utover.
- d: Stevnlínja svinger innover
- e: Stevnlínja er konturhogd/lukket stevn
- f: Stevnlínja er kløftet i enden
- g: Stevnlínja består bare av en strek (uten sving, bøy, vinkel eller kløft)
- h: Stevnlínja har kjølspond
- i: Stevnlínja har en kort strek som minner om et dyrehode i enden

Tillegg

- A: Med mannskapsstreker
- B: Uten mannskapsstreker
- C: Tilknyttet grop eller solsymbol som tydelig er en del av komposisjonen
- D: Fotsåle(r) i umiddelbar tilknytning til båtfiguren

Der skroget er enlínja og med en ekstra skroglinje/stevnlínje bare i den ene enden, blir denne ført som *understevn* i den siste abc-serien, (overstamn blir da 000000)

Mulige feiltolkninger: en båtlinje kan ha bare en enkelt mannskapsstrek, eller to, og dette kan gi litt feil oppfatning om antall mannskapstegnede skipsfigurer, siden det kan være litt usikkert om den enkelte streken faktisk er rester etter eller ment å være mannskapsstrek.

Mulige feiltolkninger: en båtfigur kan være ødelagt i den ene enden, eller være ufullstendig uten at det kommer tydelig frem. Mange streker er tolket til å være deler av båter eller mulige båtlinjer. Jeg har forsøkt å ta med de forholdsvis sikre båtfigurene i analysen, og der det virker tydelig at den ene delen er ødelagt har jeg skrevet x i tabellen.

Jeg har ikke tatt med båtfigurene med mast og seil i tabellen, da jeg mener de hører til nyere tid og ikke uten videre kan sammenlignes med resten av båtfigurene.

Vi kan ut fra tabellen se at det er tolinjede skrog uten skravur eller sammenbindingslínjer som er vanligst, men at også enlínjede skrog er sterkt representert i materialet. Blant de 37 båtfigurene representert i denne tabellen er nesten 38 % båter med

tolinjet skrog uten sammenbindingslinjer. Deretter følger båter med en enkel skroglinje med ca 27 % av antallet. To av båtene har trelinjet skrog uten sammenbindingslinjer. Tre båter er tolinjede med sammenbindingslinjer, mens en av båtene har sammenbindingslinjer i form av sikksakkmønster. En av de tolinjede båtene har også skravert mellomrom mellom skroglinjene. Til slutt følger 6 båter som har konturhugget skrog, det vil si at skroget er tegnet med bunn- og relingslinje som henger sammen i endene, ofte i en bønnelignende form.

Vi kan ut fra tabellen se at båter med enfuret skrog dominerer på Foss I, mens tofurede skrog dominerer på Foss IV og IX.

I Selbu finnes det ingen båter med enfuret skrog, bare to med tofuret skrog og tre med sammenbindingslinjer. I tillegg finnes der tre båter som er konturtegnet/har bønneform, samt en noe spesiell type med sammenbindingslinjer i form av sikksakk- eller trekantmønster. Man kan kanskje si at det er litt mer ”forseggjorte” båter man finner rundt Selbu. Kanskje har det sammenheng med at hver enkelt figur ofte ble stående for seg selv på en stein, og slik ble utført mer grundig enn en figur på en større steinflate med flere andre figurer som på mange av feltene i Melhus. Hver figur ble med andre ord sett i større grad på steinene i Selbu, rett og slett fordi man ikke hadde plass til så mange ristninger på hver enkelt stein. På et større felt med flere figurer, som på flere av lokaliteten i Melhus, vil hver figur ”drukne” litt mer i de andre figurene rundt, og det gjør det kanskje lettere å slurve med detaljer. I tillegg vil det å lage en ristning på et allerede etablert felt innebære at man slipper å ta beslutningen om hvor man skal legge feltet, fordi den allerede er tatt. I Selbu derimot, måtte man ta en beslutning for hver enkelt stein, siden hver stein i strandsonen var en potensiell ristningslokalitet. Man står dermed overfor et større valg enn en rister som kommer til et felt som allerede er etablert, og man må ha både evne og vilje til å foreta et slikt valg. Dette kan være grunnen til at ristningene rundt Selbusjøen virker mer forseggjorte og bevisst plasserte enn en del ristninger på større felt.

4.2. Fotsåler

4.2.1. Tabell I

I denne tabellen har hver enkelt fotsålefigur blitt kommentert og tillagt en eller flere attributter, markert ved et ettall i kolonnen. De fotsålene som har mer enn en attributt, eksempelvis fotsålefigur nr 5 på Solem VI, har blitt markert med flere ettall, som viser at denne fotsålefiguren er konturhogd (2), har to tverrlinjer (5) samt kan bestemmes som venstresåle (11).

Forklaring:

1:	Uthugd	7:	Annet indre mønster, ring eller skålgrop
2:	Konturhugd	8:	Markerte tær
3:	Indre mønster (alle typer)	9:	Parstilte figurer
4:	Indre mønster – en tverrlinje	10:	Høyresåle
5:	Indre mønster – to tverrlinjer	11:	Venstresåle
6:	Indre mønster – tre tverrlinjer	12:	Ufullstendig figur

Vi ser her at hele 54 av totalt 56 fotsåler i tabellen er konturhogde. Bare to fotsålefigurer er totaluthugd og begge ligger på samme lokalitet i Melhus (Skjerdingsstad IV). Dessuten er det en hovedvekt av fotsåler med en eller annen form for indre mønster. Jeg har her valgt å merke av i kolonne 3 alle fotsåler med en eller annen form for indre furer, groper eller mønster, for å få en oversikt over totalen. Vi ser da at 43 av de 54 konturhogde fotsålene har en eller annen form for slikt indre mønster, og de resterende 11 har da verken tverrstripe eller andre attributter ut over at de er konturhogd. Disse kan likevel ha markeringer som høyre- eller venstresåler i tabellen. Det vanligste indre markeringen er en enkelt tverrstripe, og 30 av de totale 56 fotsålene som har blitt tatt med i denne tabellen går under denne typen. Dette tilsvarer en andel på ca 53,6 % av totalen, noe som er ganske høyt. Videre har 9 fotsåler to tverrstriper, og 2 fotsåler har hele tre tverrstriper. 7 fotsåler har andre indre markeringer, hovedsakelig i form av skålgroper, men også to tilfeller der tær er markert. Tær som indre markering blir i tillegg registrert i egen kolonne (8). Av totalen har det vært mulig å bestemme 20 sikre høyresåler samt 17 sikre venstresåler, noe som gir en rest på 19 som ikke har kunnet identifiseres som enten høyre- eller venstresåle. Blant fotsålene finner vi også 18 som utgjør del av et par, noe som gir oss 9 par. Fire av fotsålefigurene har ikke vært fullstendig hugget, eller skadet, og selv om det har vært mulig å anse det som sikkert at det er en fotsåle som er avbildet, har den gjerne ufullstendige trekk.

Figur 68: Klassifikasjonstabell I for fotsåler. Se forklaring i teksten.

Sted	Attributter												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
SELBU													
Solem II		1	1	1							1		
Solem III 1		1	1	1								1	
Solem IV 1		1	1		1							1	
Solem V		1	1	1									
Solem VI 1		1	1		1				1			1	
Solem VI 2		1										1	
Solem VI 3		1	1		1							1	
Solem VI 4		1	1	1					1	1			
Solem VI 5		1	1		1							1	
Solem VII 2		1							1	1			
Solem VII 3		1							1		1		
Solem IX 1		1	1		1				1		1		
Solem IX 2		1	1		1				1	1			
Solem X 1		1	1	1					1	1			
Solem X 2		1	1	1					1			1	
Solem XI		1	1	1								1	
Solem XIII		1									1		
Grøtte I 1		1	1	1			1	1	1			1	
Grøtte I 2		1	1	1			1	1	1	1			
Grøtte I 3		1	1		1				1			1	
Grøtte I 4		1	1		1				1	1			
Stamnes I 1		1	1	1									
Stamnes I 2		1	1	1									
Stamnes I 3		1	1	1							1		
Stamnes I 4		1	1	1			1				1		
Stamnes I 5		1	1	1							1		
Stamnes I 7		1	1	1							1		
Stamnes I 8		1	1	1									
Stamnes I 9		1	1	1							1		
MELHUS													
Skjerdingsstad I 1		1	1	1									
Skjerdingsstad I 2		1	1	1									
Skjerdingsstad I 9		1	1	1									
Skjerdingsstad I 17		1	1				1					1	
Skjerdingsstad I 19		1											
Skjerdingsstad I 23		1	1	1									
Skjerdingsstad I 25		1	1	1							1		
Skjerdingsstad I 34		1	1	1									
Skjerdingsstad I 35		1											
Skjerdingsstad I 42		1											
Skjerdingsstad I 44		1		1							1		
Skjerdingsstad I 45		1	1	1			1						
Skjerdingsstad I 46		1										1	
Skjerdingsstad IV 1	1										1		
Skjerdingsstad IV 2	1												
Lynge I 2		1	1				1				1		
Lynge I 3		1	1		1		1					1	
Lynge I 5		1											
Lynge I 6		1	1			1			1	1			
Lynge I 7		1	1			1			1		1		
Foss I 11		1	1				1					1	
Foss I 37		1										1	
Foss II 1a		1	1	1					1		1		
Foss II 1b		1	1	1			1		1	1			
Foss II 2a		1	1	1					1		1		
Foss II 2b		1	1	1					1	1			
Foss IX 34		1	1	1								1	
Sum		2	54	43	30	9	2	9	2	18	20	17	4
Totalt antall: 56													

Figur 69: Klassifikasjonstabell II for fotsåler. Se forklaring i teksten.

	A			B			C			D			E			F			G			H			I			J			K			L													
	T	H	V	P	T	H	V	P	T	H	V	P	T	H	V	P	T	H	V	P	T	H	V	P	T	H	V	P	T	H	V	P	T	H	V	P	T	H	V								
Lyngve																																															
Foss																																															
Skjerdingsstad	3	1	1																																												
Stamnes																																															
Grøtten																																															
Solem																																															
	3	1	1	10	4	4	1	2	1	1	1	24	13	6	4	8	2	6	2	2	2	2	2	1	1	1	1	2	1	1	1	3	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Totalt antall: 57																																															

4.2.2. Tabell II

Forklaring:

- A: Helt uthugd fotsålefigur
- B: Konturtegnet fotsålefigur uten tverrlinje
- C: Konturtegnet fotsålefigur med tær og en indre tverrlinje
- D: Konturtegnet fotsålefigur med en indre tverrlinje
- E: Konturtegnet fotsålefigur med to indre tverrlinjer
- F: Konturtegnet fotsålefigur med tre indre tverrlinjer
- G: Konturtegnet fotsålefigur med annet indre mønster
- H: Konturtegnet fotsålefigur med skålgrop
- I: Konturtegnet fotsålefigur med en indre tverrlinje og skålgrop
- J: Konturtegnet fotsålefigur med to indre tverrlinjer og skålgrop
- K: Konturtegnet fotsålefigur med tre indre tverrlinjer og skålgrop
- L: Konturtegnet fotsålefigur uten tverrlinje men med indre sirkel

Disse er igjen delt inn i høyresåle, venstresåle og par, angitt som H, V og P (der det er usikkert, er ikke dette markert).

Det totale antall av typen står først, under T.

Av det totale antallet på 57 sikre fotsålefigurer finner vi et stort flertall blant type D, det vil si konturtegnede fotsåler med en enkel tverrlinje. 24 av de 57 fotsålefigurene hører til denne typen. Dersom vi legger til fotsålefigurer av type I, det vil si av samme type men med en indre skålgrop i tillegg, får vi et antall på 27 av fotsåler med en enkel indre tverrlinje. Dette tilsvarer 47,4 % av fotsålene. Konturtegnede fotsåler uten noen form for indre dekor eller tverrlinje, type B i mitt skjema, ligger etter type D med et antall på 10. Dersom vi også her legger til fotsålefigurer av samme type men med indre skålgrop i tillegg, får vi et antall på 12 av 57, noe som tilsvarer 21,1 %. Konturtegnede fotsåler med to indre tverrlinjer er også forholdsvis godt representerte, med et antall på 8, og dersom vi også her tar med type J med indre skålgrop i tillegg får vi en total på 9. Dette utgjør 15,8 % av totalen. Når det gjelder inndeling i venstre-, høyre- og parsåler må det understrekes at det ikke har vært mulig å bestemme dette sikkert i alle tilfeller, og de som ikke har vært tydelig har blitt utelatt. Av de totale 57 har man kunnet bestemme høyre- eller venstresåler på 45 av dem, og av disse 45 er henholdsvis 20 venstresåler og 25 høyresåler. 19 av disse, samt en fotsåle som jeg ikke med sikkerhet har kunnet anslå som høyresåle, men som står sammen med en venstresåle som par (se Lyng type F i tabell II), står sammen som par, noe som da naturlig nok gir oss 10 par. Det

kan være verdt å merke seg at det blant type D, fotsåler med en enkel tverrstripe, er en overvekt på høyresåler; hele 13 høyresåler mot 6 venstresåler. Samtidig understrekes det at høyre- eller venstresåle kunne bestemmes på 19 av 24 sikre fotsåler av denne typen, og det er da en mulighet for en viss feilmargin av totalen, men hovedtyngden vil uansett ligge på høyresåler. Derimot blant type E, fotsåler med to indre tverrstriper, finner vi en hovedvekt på venstreføtter, med 6 venstresåler mot 2 høyresåler, og her har det også vært mulig å bestemme høyre- eller venstresåle på alle de sikre fotsålene under denne typen. Av disse finner vi 2 par. Blant type B, fotsåler uten tverrlinje, er 8 av totalt 10 bestemt som høyre- eller venstresåle, og dette gir en lik fordeling på 4 av hver, hvorav vi finner ett par. Det kan være interessant å undersøke videre muligheten for at tverrlinjer kan ha noe å si for om det er venstre- eller høyreføtter som er avbildet. Det kan være helt tilfeldig, siden mitt skjema egentlig er litt for lite til å gi noe gjennomsnitt for materiale ut over akkurat de områdene som er med her, men det kan være interessant å undersøke videre om tilstedeværelse eller antall av tverrlinjer i en fotsålefigur kan si noe om det er høyre- eller venstresåle som er avbildet. Ifølge mitt skjema kan det se ut som fotsåler uten tverrlinje har en lik fordeling mellom høyre- og venstresåler. Fotsåler med enkel indre tverrlinje har en overvekt av høyresåler, mens fotsåler med to indre tverrlinjer har en overvekt av venstresåler. Det som i tillegg må nevnes, er at alle fotsålene med to tverrstriper (type E) befinner seg i Selbu, noe som kan antyde at dette er et særtrekk for området. Da antallet av de resterende typene er så lite, er det vanskelig å bruke det som grunnlag for noe gjennomsnitt eller standard, og jeg har derfor ikke kommentert dem videre. De kan muligens brukes i senere og større arbeider.